

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

LXII. évfolyam 2016/2.

**A ceredi művésztelep
Palócföldről Kanadába
Helytörténet - Siketek a reformkori Nógrádban
Kelemen Lajos esszéje**

Turczy István / Ádám Tamás / Papp-Für János
Dukay Nagy Ádám / Nagy Zsuka / Kiss Noémi

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Vers

Turczi István: Úgy írj, ahogy mások imádkoznak	3
Ádám Tamás: Gombok maradtak	8
Ádám Tamás: Készülődünk	9
Hajnal Éva: Szétgurult vers	14
Pap Lenke: Tavaszi zene	17
Dukay Nagy Ádám: Csak nagyon	22
Dukay Nagy Ádám: A mentőmellények sem	23
Keszthelyi Mangó Gabriella: Ősz, az a másik; Ősz Szécsényben	34
Keszthelyi Mangó Gabriella: Csend a Cserhátban	35
Laboda Róbert: Feléled	37
Papp-Für János: A nulladik napon; nokturn	44
Diószegi Szabó Pál: Tordai diptichon – Ritka boldogság ...	50
Diószegi Szabó Pál: Tordai diptichon – Tordai sellőm	51
Szokolay Zoltán: Leteszi a tollat	58

Próza

Nagy Zsuka: Hűség	4
Kiss Noémi: Budapesti történetek (regényrészlet, 7. rész)	10
Tóth Imre: A készlet	15

Dráma

Szávai Attila: A kék toll (2. rész)	25
-------------------------------------	----

Esszé

Kelemen Lajos: Fenntartani a folytatást (<i>Suhai Pál: Nomád szívvel</i>)	18
Márton Rezső: A zongora kielégülése	24

KÉPZŐMŰVÉSZET

Csongrády Béla: Mérföldkő Cereden	38
-----------------------------------	----

NÉPRAJZ

Limbacher Gábor: Szent Mihály arkangyal fény és sötét határán	45
---	----

HELYTÖRTÉNET

Zach Smith: Palócföldről Kanadába	52
Baráthi Ottó: Fejezetek a nógrádi honismereti mozgalom és tevékenység történetéből	60
Szepessyné Judik Dorottya: Koldusok közt siketek? – Siketek a reformkori Nógrád megyében	65
Kazareczki Noémi: Egy világgjáró katona utolsó „bevetése” – Zubovits Fedor (1846–1920) kapitány szerepe az I. világháborúban	72

SZEMLE

Lukáts János: <i>Örökre veszve nem lehet</i> (Elmer István regényéről)	82
Gréczi-Zsoldos Enikő: <i>Talán</i> (Németh Péter Mykola: 77 + 33 magyar haiku ... és ...)	86
Fancsik János: Szécsényből Nándorfehérvárra (Andrásfalvi-Faragó Zoltán: <i>Öt íjász</i>)	89

EMLÉKEZÉS

Herold László: (Ön)életrajz	92
Emlékezés Herold Lászlóra	93

A borító **Óvári János**: *Nagy gesztenyefa* című festményének (2015, 80x100, olaj, vászon) felhasználásával készült. A lapszám belső borító oldalain **Kelemen József** munkái láthatók: az első oldalon a *Kapcsolat*, a hátsó oldalon az *Út* című kép. További képek: 7. oldal – **Losonczy Ildikó**: *Vetületek*, 36. oldal – **Kelemen József**: *Táj*. A 38–43. oldalakat a ceredi művésztelep alkotásai illusztrálják.

Főszerkesztő:
GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Fenntartó:
Salgótarján Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Szerkesztő:
SZÁVAI ATTILA

Támogatóink:
SKUCZI NÁNDOR,
a Nógrád Megyei Önkormányzat
Közgyűlésének elnöke

Portrérovat-szerkesztő:
TARNÓCZI LÁSZLÓ

Főmunkatárs:
NAGY PÁL (Párizs)

BECSÓ ZSOLT
országgyűlési képviselő
SZERENCSEJÁTÉK SERVICE
NONPROFIT KFT.

Borítóterv:
RÁDULY CSABA

Médiapartnerünk:
NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ BAKOS MARIANNA

gömörilap
(www.gomorilap.sk)

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32-521-560 ♦ Fax: 32-521-555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócfold Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 ♦ INDEX 25925

TURCZI ISTVÁN

Úgy írv, ahogy mások imádkoznak

Hol van a kéz, mely teremteni tud,
kérdesz hosszú utunk végén
a csukott szemű templom hűvösében.
Mint két, hangszerétől megfosztott
utcazenész, lehajtott fejjel ülünk
az oldalhajó kövezetén.
Ne számíts elragadtatásomra.
*Sosem tudhatod, kire mikor
kezdenek el hatni a szavaid.*
Akár egy időzített bomba,
megfeszül agyadban, kattog,
míg fel nem robban.
Ők, a haláltudók, bölcsőbbek nálunk.
Ha lecsukom a szemem, látom őket,
ahogy egymás mellett fekszenek,
s mint a füvek, belélegzik
a föld alatti fényt.
Minden hit és kétségbeesés alapja
az, ami megváltoztathatatlan.
Esteledik, és ez így lesz holnap is.
Miközben a vers konokul fut tovább
az elíziumi papírmezőkön,
„Úgy írv, ahogy mások imádkoznak.”
„Úgy élj, ahogy mások meghalnak.”
„Úgy halj, fenséggel, ahogy a nap lemegy.”
*Sosem tudhatod, kire mikor
kezdenek el hatni a szavaid.*
Önzésünket szemünkre hiába hányják
felnőtt fiaink, láva-szemű lányaink.
Könnyezünk majd, mert hiányoznak,
könnyezünk majd, mert tudjuk, mi is nekik.
Azután fejet hajtunk, megpihenünk
a katedrális hűvösében,
és az eggyévált árnyék résein áttörő
lassú, liztes ragyogásban
gyűjtünk egy marék reményt.

NAGY ZSUKA

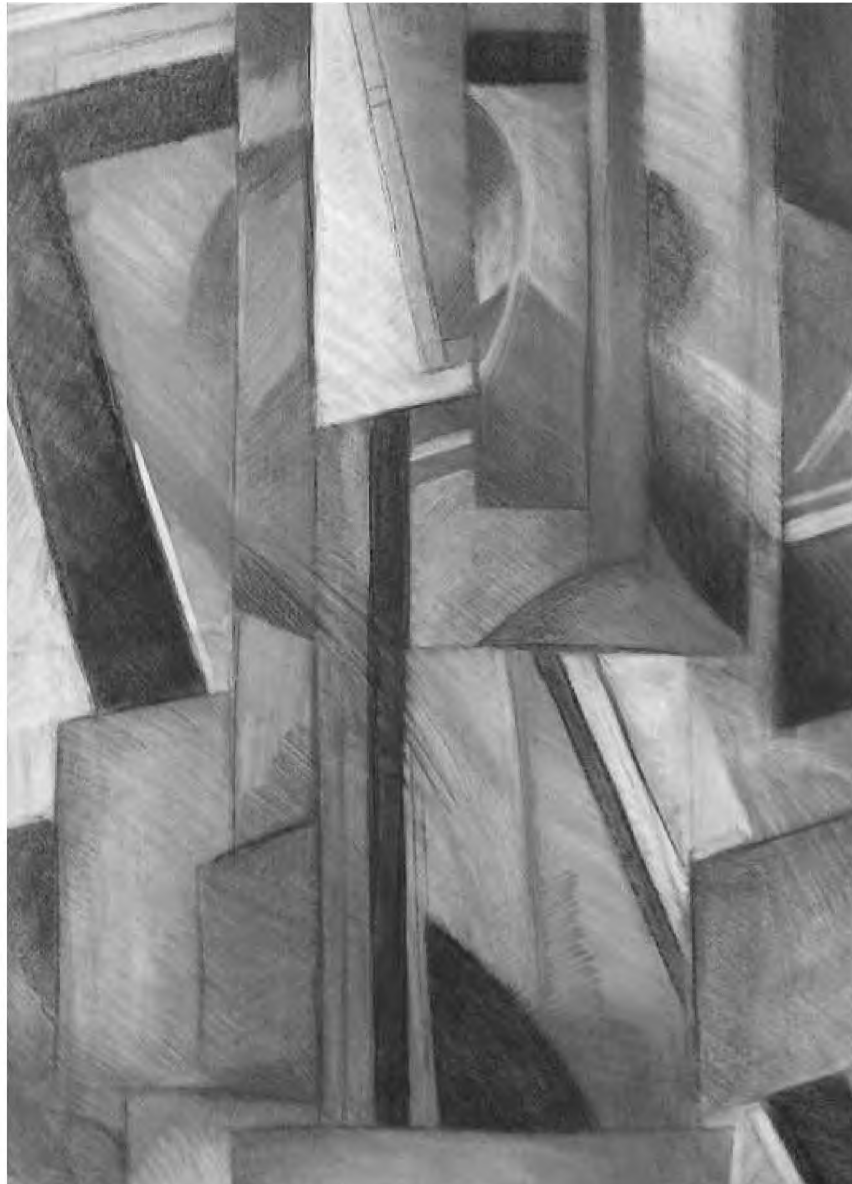
Hűség

Zsolti a motorháztetőre teszi a lángosát és enni kezd. Közben a feleségére gondol, vajon milyen állapotban fogja találni, ha bemegy a kórházba. Megtörli olajos száját és kezét a csomagolópapírba, kidobja a papírt a szemétkosárba és belép a boltba. Fog néhány átlátszó kis zacskót a zöldséges részénél, abba teszi, amit vásárol. Leméri a karalábét, és váratlanul megáll a részleg közepén, elgondolkodik. A felesége nagyon szereti a karalábét, a lánya is. Ő egész életében furcsa viszonyban volt vele. Ötévesen, nem sokkal azután, hogy örökbe fogadták, látott ilyesmit először, és úgy megijedt, amikor a nevelőanyja elővette a kosárból, hogy nekiugrott a tűzhelynek. Jól beütötte a fejét. Azt hitte, valami nagy ronda állat. Sokáig nem evett olyan levest, amiben karalábé volt. Már nagyon régen nem jutott eszébe ez a történet, csak valahogy ma minden rossz emlék megtalálja. Nincs otthon tojás, tereli el a figyelmét a múltjáról Zsolt, hétvégén bundás kenyeret akar csinálni a lányának, citromos teával, hátha kiskorának kiszámítható, hétvégi reggeli illatával közelebb kerül a nagyon anyás lányához és sikerül kicsit enyhítenie a fájdalmát. Kinyitja a tojástartót, megnézi a tojást és látja, ahogy mostoha nagyanyja lábai háromszög alakban terpeszálódnak, törzsével mélyen lehajol és kivieszi a tyúkölből a tojásokat és törölgeti róla a sarat, a tolat, a tyúkpiszkot, pipípi, de szépet tojtatok, mondja mosolyogva, aztán valami történik és összeesik, ő ott áll, és nézi, odabújik imádott monájához, és mint egy kis kutya, elalszik mellette a nyári kertben. Arra ébred, hogy a szomszéd átmászik a kerítésen, mert látja, hogy mindketten ott fekszenek a tyúköl előtt, felemeli őt, és beviszi a házba, aztán két ember jön, és egy szíriénázóval elviszik monát. Sokáig van a szomszédban, késő este jönnek érte a mostoha szülei. Segíthetek, kérdezi egy hölgy látván, hogy Zsolti már hosszú percek óta fog egy tojást az egyik kezében, a másikban pedig a dobozt. Köszönöm szépen, elbambultam, mondja, láthatóan zavartan, a nő furcsán néz rá, erőltetve rámosolyog és pakol tovább, Zsolti érzi, hogy figyeli őt. Automatikusan vásárol még kenyeret, felvágottat, sajtot, lapockát, karajt, olajat, lisztet, a lányának csokis kekszet, ásványvizet, tisztasági dolgokat a feleségének, eszébe jut, hogy nem vett se narancsot, se banánt, pedig még azt akar bevinni a kórházba. Visszamegy, gyorsan kiválaszt ebből is, abból is párat, és indul a pénztárhoz. Egyre rosszabbul érzi, szabadulna ki a levegőre. Kimegy a parkolóba, beleszippan a keserű füstszagba, úton az autója felé meglát egy kiterített macskát. A tetemre szállnak a döglegyek,

kikerüli, beül az autóba és elhajt. Útközben megjelenik előtte a kiterített macskatetem, eszébe jut a felesége borotvapengével szétvagdossott karja, a háromnapos sebekbe belepetézett bogarak látványa, az élő hús gyomorfordító hemzsege. Nem tudja kitörölni a fejéből a látványt, újra és újra megjelenik a szeme előtt. Leáll az út szélén, pedig sietni szeretne, hogy minél hamarabb ránézessen a lányára, aztán minél hamarabb a feleségénél legyen, hogy lássa, hogy van. Zokogni kezd. Először akkor sírt, mikor fel tudta fogni már, mi az a halál, és meghalt a mostohaanyja, jó asszony volt, jobb, mint az igazi anyja, vagyis a biológiai, mert az igazi a mostohája volt. Aztán akkor, mikor megszületett a lánya, és most. Nem szabad félni, mondja hangosan, és egyre jobban fél. Iszik egy kis vizet, meghinti vele az arcát, sóhajt egy nagyot és elindul. Otthon nem tudja szóra bírni a lányát, bezárkózott a szobájába. Nem evett semmit, a fején a fülhallgatóval fekszik kisírt szemekkel. Zsolti mellé ül, megkérdezi tőle, be akar-e menni vele a kórházba. A lány megrázza a fejét és elfordul a fal felé. Zsolti ücsörög mellette, aztán megsimogatja a fejét és kimegy a konyhába, elpakolja, amit vásárolt, a gyümölcsöket, a tisztaságikat, az ásványvizet nem veszi ki a táskából, bezárja az ajtót és elindul a feleségéhez. Útközben azon agyal, hogyan rázhatná fel a lányát, de semmi nem jut eszébe. A kórteremben izzadság és enyhe vizeletszag csípi meg az orrát. A felesége alszik, mészsobor keze beleolvad az ágyneműbe, mintha csak fél keze lenne. Zsolti kipakolja a szatyrot, amit hozott, leül a felesége ágya mellé és nézi őt. Egyszerre érez undort, dühöt, szánalmat, aggodalmat és szeretetet. Nézi felesége sebes száját, mintha felvarró lenne csak a bőrön, olyan csinált, direkt és nem oda való. Egész életében hosszú ujjút kell hordania, ha nem akarja, hogy lássák a hegeket a karján, szomorodik jobban el Zsolti. Miért akarsz ennyire meghalni, kérdezi. Az első kísérletet a halálra fél évvel ezelőtt tette, akkor is, most is, egy doboz rivoltint vett be, a lányuk talált rá, mikor hazament az iskolából. Most pedig hidegvérrel tervezett meg mindent, otthon hagyta az iratait, kifigyelte, hogy a férje hová teszi el a gyógyszereit az adagolás után, és elvitte magával, vett egy csomag borotvát, egy buszjegyet és arra a buszra szállt fel, ami a legtávolabb viszi otthonától, a végállomáson leszállt, és elindult. Három nap múlva találták meg. Zsolti mindenhol kereste, végigjárta a közeli erdőt, kiverte a víz, mikor meglátott a fűben valami emberi testhez hasonlót. Két napig nem aludt, harmadnap hajnalban csörgött a telefon. Zsolti a kezébe temeti az arcát, nem tudja, mit tegyen. Mit nem csinált jól. Mitől lett a felesége munkaképtelen depressziós, többször maga ellen tevő. Sokat veszekedtek, igazából nem voltak egymáshoz valóak. A lelki komfort, a gyávaság, és elsősorban a gyermekük miatt maradtak együtt. Zsolti felesége jó anya volt, nem lehetett rá senkinek egy rossz szava sem. De ők ketten sokat túrtek egymásnak, túl sokat, felőrölte az életüket. Igazából a házasságuk is csak úgy megtörtént, minden áhítat nélkül, mert itt volt az ideje, egy városban laktak, vonattal utaztak haza az egyetemről, és megkérdezte tőle a leen-

dő felesége, hogy nem házasodnak-e össze, ő pedig rávágta, de. Most is látja maga előtt azt a feszes farmert a feleségén, a fehér len blúzzal, kívánatos napbarna bőrétől még most is fel tud izzani az akkori vágy. Néhány évig jól kijöttek egymással, örültek, hogy elkerültek a családtól, tervezték, csinálták az életet, egyidősek voltak, egyforma családképpel, a fogalmak ugyanazt jelentették mindkettőjüknek, és ez nagyon sokat jelentett nekik, észre sem vették a nagy életcsinálásban, munka-, lakás-, gyerekprojektben, hogy nem egymáshoz valók, csak a fiatal életük, a családi, a társadalmi szabványok viszik, lökik őket előre. Ez akkor derült ki egyértelműen, mikor a lányuk elsős lett az iskolában. Attól kezdve ritka kivétel volt, hogy ne teljen el olyan nap, mikor ne vitáztak volna valamin. Aztán jöttek a pánikrohamok, a munkaképtelenség, a depresszió. Elmaradtak az ölelések, semmi sem úgy alakult, ahogy kellett volna. Zsolti arra eszmél, hogy megérintik a vállát, és kitessékelik a kórteremből, megcsókolja felesége homlokát, és hazaindul. Útközben felhívja a barátnőjét, megbeszél vele egy holnapi időpontot. Meg akarja mondani neki, hogy vége, szakítani akar vele, nem akarja csinálni tovább. Ha eddig nem tette, most már soha nem bírja elhagyni a feleségét, hogy nézne az ki, meg kell gyógyulnia, és itt van a lánya, kell a hétköznapijaiba egy stabil ember. Ez a legfontosabb. A szerelem és a vágy másodrangú dolog. Otthon betakarja a lányát, megcsókolja a homlokát, bemelegíti a nappaliba, leül a fotelba a tévé elé és elalszik.

Losonczy Ildikó: Vetületek

ÁDÁM TAMÁS

Gombok maradtak

Anyám könyvéből

Elviselhetővé szelídültek az
elviselhetetlen napok, tarló
sebezte talpad alá dohányzöld
ingjét terítette franciád.

Katonazubbony égett derekad
alatt, izzó gombok ragyogtak.
Rézfolyások törtek ösvényt,
kerülgették a szégyenlős fákat.

Nehezen szelídültek az elszórt
aknák, préselt sóhajok.
Ekkor már bakancsok zokogtak.

Papírhajók süllyedtek el földes
szobádban. Ágyadon kínok, és
didergő gombok maradtak.

ÁDÁM TAMÁS

Készülődünk

Mariannának

Fényesednek a gyalult
tetőlécek, érintésedtől
kirajzolódnak a finom, kékbe
hajló erek. Az ég kupoláján
tintatartó a dísz. Rád
csodálkozik, tágul a Hubble
szeme.

Freskókat fest az éj falára
valami mustárba mártott
nádszál, vagy talán lobogó
hajad. Mocerogva sárgulnak
a kerti tó fenekén a felhevült
kövek. Nincs miért s hova
menekülni.

Készülődünk, kirajzolódik
vágyunk. Halványodik a csend.
Egy gördülő, gyöngye vasgolyó
szakítja a távot.

KISS NOÉMI

Budapesti történetek

Hetedik rész
Budapestről a Balatonra

Dodó és Amália a világon a legjobban két dolgot szeret, a titkot és a jeget. Éjjel, titokban egy csillogó, foszforeszkáló, szépen összehajtott, filctollal megszínezett boríték pottyant a szobájukba. De csak reggel vették észre. Épp a szobájukban játszanak, fogmosás és reggeli után.

– Hahó, Amál! Anya talált egy levelet. Felolvassam?

– Hagyjál!

– Titkos pecsét van rajta. Neked címezték.

– Add ide azonnal.

– Akkor olvasom...

– Dodó! Hát hányszor mondjam, hogy te még nem tudsz olvasni. Add ide, az az enyém! Más levelét nem illik felbontani. Hallottál már levéltitokról?

– Nekem száz titkom van, de nem mondom el neked.

– Akkor tartsd meg őket! Különben egy titkod sem lesz. Buta!

– Na, jó, egyet elmondok.

– Tessék?

– Nekem Emma lesz a feleségem.

– És hány gyereketek lesz?

– Száz.

– Ennyi a titkod? Akkor kérem már azt a levelet!

Kitépi Dodó kezéből. Megnézi, forgatja. Egy meghívó, borítékban. Ikres matricát ragasztottak rá, és egy tavat rajzoltak filctollal. Juj, de fincsi lehet ott fürdeni, gondolja Amália.

– Hadd nézzem! Közös... Ez a Balaton. Dodó beveszi a szájába a levelet.

– Ne nyalogasd! Add vissza!

– Baba Emma írta... neki van ilyen filce.

A hétvégén ünneplem a hatodik születésnapomat a Balatonon. Várlak titeket ottalvós bulira! Címem: Szigliget, Móricz Zsigmond utca 5.

Baba Emma

Utóirat: Úszógumit és matracot hozzatok! És fürdőruhát.

Emma rárajzolta a meghívóra a házukat, földszintes, a kertben egy fűzfa és hatalmas fenyő. Piros hintaágy. A hintaágyból rögtön vízbe lehet ugrani.

– Sokkal jobb a Balatonban fürdeni, mint a BVSC-ben Zsuzsa néninél. Ó, drága Emma! Ezért meghívott minket. Itt hagyjuk Zuglót, Amál? Én már indulok is!

Amália máris pakolni kezd a hátizsákjába. Berakja az úszógumit, bűvarszemüveget, békatalpat: – Viszek még három babát. Kittyt, a sellőlányt és a... Na, mi legyen a harmadik? ...Jégkirálynőt. Úgyis nagyon meleg lesz, mert ott folyton süt a nap. A Balaton olyan, hogy ott más időjárás van, mint Budapesten.

Dodó kivesszi a gardróbból a horgászbóját: – Óh, én inkább nem veszek fel úszógumit, az olyan ciki. Viszont berakom a pecát. Kukacot és kukoricát.

– Dodó, hallod, és mi legyen Emma szülinapi ajándéka?

– Ööö. Elveszem, nem veszem el, inkább a Vikit veszem el. Ő lesz a feleségem.

– Na, mondd már!

– Megvan! Jégvarázs. Kiszámoltam.

– A Balatonon mindig irtó meleg van, el fog olvadni az egész mese, mire leérünk vele.

Dodó törli a fejét, megvakarja a talpát: – Viszünk jeget. Tudod, mit, adjunk ajándékba egy Elzát és egy Annát. Jeget rakunk közéjük. Mit szólsz?

Amáliának tetszik Dodó ötlete. Becsomagolja egy szatyorba a saját Elza babáját és berakja a hűtőládába. Annát meg veszünk a postán, a boltban.

Dodó megint törli a fejét: – Vajon Pöttyös nénit és a Békát meghívta Baba Emma?

Amália megvonja a vállát. – Beférnek az autónkba. Szólunk nekik? Amália feltárcsázza a számot. Pittyeg és berreg a telefon, kicsöng. Belekibál a telefonba: – Halló! Pöttyös néni, te vagy?

– Igen, tessék kicsim. Mi van veletek? Kialudtátok magatokat? Szép sötétet csináltam, külön nektek, hogy jót álmodjatok! Éjszakára minden lámpát lekapcsoltam Pesten.

– Cápákról álmodtam és leestem az ágyról, de már jól vagyok. Kösz.

– Szegény kicsikém, akkor ma viszek neked darázskrémeket.

– Képzeld, Baba Emma meghívott minket a Balatonra. Születésnapja lesz. Jöttök ti is Békával? A macskákat inkább ne hozzátok. Emma félős, szerintem az elején még Békától is meg fog ijedni.

Dodó közbevág: – Ne beszélj butaságokat. A feleségem imádja a varangyos békákat, a csörgő kígyókat és a gyíkot is.

– Ó, Baba Emma, hát persze. Nekünk is küldött egy szép felhősmatricás meghívót. – Sicc, macskák! Pöttyös néni kiabál a cicákkal. Akik nyávogva elvonulnak.

– Akkor jöttök? – kérdezi izgatottan Amália.

– Ma felhőt szerelek és takarítást mímelek. Béka úszótanfolyamon tökéletesíti a lábmozgását. Készül a mellúszó békatalpak olimpiájára. Vasárnap rajtolnak. Egy napra talán lemegyünk.

Dodó fogja és lemásolja anya számítógépéről az útvonalat. Zuglóból Szigligetre visz a google-térkép. Amália becsomagolja a jeget zacskókba. Babák, a gumimatrac, a békatalp. Sorolja...

Anya közben kiáll a garázsból a kombi autóval. Minden elfér, a horgászbot, a horgászhaló, a kukac és a kukorica is. Indulhatunk!

Dodó navigál.

– Az Andrássy útról a Bajza utcai kereszteződéshez megyünk. Fel kell mennünk a tornacipőkért, mert pénteken elfelejtettük hazahozni a tornazsákokot. Az Astoria után elkanyarodunk a Keleti-pályaudvarhoz. Itt elhajtunk a Gellért-hegyre. Ööö. Ja, a Rudas fürdőnél. Rákóczi út, Néphadsereg útja. Át a Dunán, a nyakláncos hídon. Integető, nagycombú, csizmás Osztyapenkó bácsi mellett megyünk el. Innen pedig ki a városból az M7-esen a budaörsi felvezetőre. Székesfehérvár után jön Füred, és aztán Szigliget.

– Mi? Te meghiúsítod, neked elgurult a kereked... Dodó, te semmit nem mondasz jól, mindent összekeversz... Fáj tőled a fejem!

– Szimulálsz?

– Ezek krikszkrakszok. El sem bírom olvasni a rajzodat.

– Aha. Nem is neked csináltam.

– Az Andrássy út után nem jöhet a Gellért-hegy, az Budán van. Az Lánchíd, nem nyaklánc. Osztyapenkó bácsi halott már régen és a szobra sincsen.

– Akkor kiradírozom. Lemásolod nekem, Amál, te olyan szépen rajzolsz. Várost rajzoltál már? Lécci!

– Hát persze. Amália elővesz egy filctollat. – Így ni. Andrássy út, Erzsébet-híd, M7-es. Polgárdinál lekanyarodunk. Kenese, Füred, Révfülöp, a végén Szigliget. Alsóörsöt és Udvarit is bekarikáztam. El ne aludj!

Csak hogy aztán semmi sem lesz szép és jó. A gyerekek dugóba keverednek a Hegyalja úton. Anya, a kombi és Baba Emma ajándékai egy tapodtat sem haladnak. Dudálnak az autók, végig mind, sorban. Hiába. A du-da nem vezet ki a dugóból.

– Jaj, csúszik vissza az autó. Fékezz, anya! Ne hátra menjünk, a Balaton előre van.

Percek és félórák telnek el a Hegyalja út lejtőjén, mire egyszer csak halk kopogást hallani az autótetőn:

– Ó, nézd csak, ez Pöttyös néni. Hahó!

– Nyissuk ki a tetőablakot!

A gyerekek kinyitják az ablakot. Béka zuhan le a hátsó ülésre. Sziasz-tok! Lekéstük a vonatot. Kutykurutty. Melegem van. Szomjas vagyok. Véletlenül nem hoztatok egy kis pocsolyavizet?

– De. Dehogynem. Béka, ne igyál olyan sokat! Tengeri beteg leszel. Mondja aggódva Amália és közben megsimogatja pikkelyes hátát.

– Egész nap úsztam a Városligetben. Fáradt vagyok. Éhes és szomjas, na.

Dodó izgatottan kérdezi: – Te mit viszel Baba Emmának a születésnapjára?

– Hát, én, ööö. Tudjátok, magam készítettem a karkötőt. Gyűrűt. Békalencséből fontam neki. Nagyon szeretem Baba Emmát. Szeretném feleségül kérni.

– Hú, azt nem lehet. Vágja rá azonnal Dodó.

– Mért? Emma szerintem szeret. Béka kihúzza magát és abbahagyja végre az ivást.

– Amál, ne! Lécci! Ne, ez titok!

És Amália hallgat, mint a sír. Nem árulja el Dodó szerelmét.

– Szív! Kiabálja. Majd meglátjuk, hol ver a szív. Emma szíve hogy dobog...

Amália aztán kissé aggódva bólogat: – Autópálya-matricát sem vettünk még.

Pöttyös néni ettől azonban nem jön zavarba: – Fel a kezekkel, el a kormánytól. A matricát most felejtétek el, majd visszafelé megveszitek. Akartok röpülni?

Hatalmas sóhajok. – Hát... – válaszolják kórusban, – nem is tudjuk... Neeem.

De ekkor már elemelkednek az úttesttől.

Anya nem érti az egészet, csak bámul ki a szélvédőn. Az autó mind a négy kereke a lebegőben forog tovább. Pöttyös néni terpeszbe áll, tovább vezényel a kezeivel. Vezényel és darácsol és garácsol. Egy, kettő, há'. Vegyetek megint nagy levegőt. Fújjátok ki!

Zsugorodik a Gellért-hegy, a Szabadság-szobor egy szúrós gyufaszál, hangyák masíroznak az Erzsébet hídon és a pesti bérházak lukas jégkockák.

A Balaton, nézzétek csak, olyan, mint egy elhagyott, kötött, téli sál... Egy kék rongy.

HAJNAL ÉVA

Szétgurult vers

Magam vagyok.
Öléléstelen világban,
szétgurult gyöngyeimet
rakosgatja az ősz.
Hát, újra eljött.
Kopottas kabátban
suttogó idegen.
Átutazó.
Nyirkos lábán maszatos kalucsni,
nyomába szegődnek a hideg járdák.
Rejtjeles susogását hallgatom.
Nyakában szél motoz,
dermedt csókjaival drágakövek záporát
hullatja lábnyomaimba.

Már nem kérdezek.
Belépek ebbe
a fátyol alatti ámulatba.
Verseimből eső esik.
Szétgurult gyöngyeimet
rakosgatom,
öléléstelen világban vagyok
magam.

TÓTH IMRE

A készlet

Az intenzív osztály gépei csendben tették a dolgukat. Miközben az ágyon feküdtem, mesterséges altatásban, a lélek titkos útjait jártam.

Kékesi aznap tíz perccel korábban ment el a munkahelyéről. Be kellett mennie a gyógyszertárba, és utána el kellett gyalogolnia a lakásába, ami már egy ideje üresen állt.

Majdnem egy éve történt a dolog. Miután mindent elintézett, amit ilyenkor szokás, még le kellett mondania az újságot, a tévét, és a telefont. A gyógyszertárba is emiatt ment, mert azóta gyógyszer is szedett. A gyógyszerésznő mindig nagy szemeket meresztett rá, amit Kékesi nem tudott mire vélni. Már nem volt fiatal, és volt néhány kellemetlen esete a nőekkel.

– Sajnos, kifogyott a készlet – mondta a nagy szemű gyógyszerésznő. De holnapra rendelhetek – tette hozzá. Kékesi elmormogott egy köszönömöt. Úgy emlékezett, az üres lakásban valamikor félretett egy dobozzal.

A lakás, igen a lakás. Másfél szobás, erkélyes, zöldövezeti. Kékesi felment a lépcsőn az emeletre, és kinyitotta az ajtót. Belépett az előszobába, ahol áporodott levegő fogadta. Csak hetente egyszer járt fel szellőztetni, és szükség szerint befűteni. Maradt néhány szobanövény, amelyeket időről-időre megöntözött, de egyre kevésbé bírták a magukra hagyottságot. Kékesi kiment az erkélyre és cigarettára gyújtott. Ebben a délutáni órában elég nagy volt lent a forgalom, emlékezett rá, hogy gyerekkorában ez nem így volt. Egy perc alatt alig néhány autót tudott megszámolni, most viszont többtucatnyit.

Elszívta a cigarettát, és eszébe jutott, hogy kávé is ihatna. Bement az erkélyről, becsukta az ajtót, és kiment a konyhába. A konyhaszekrényben talált egy csomag kávé, még *azelőttről*. Kávé után elkezdte keresni a szobában a tartalék gyógyszert. Egymás után húzta ki a fiókokat, nyitotta ki a szekrényajtókat. Gondosan vasalt ruhák, ágynemű, a fiókokban régi iratok, fényképek. Csak a gyógyszer nem volt sehol. Leült a tévé előtti fotelbe, és bekapcsolta a készüléket. Arra számított, hogy csak kavargó pontokat fog látni, de meglepetésére volt adás. Egy ideig kapcsolgatott, aztán megunt. Arra gondolt, hogy felhívja egyik barátját, de elvetette az ötletet, mert most egyedül akart lenni és gondolkodni.

Átült az íróasztalhoz, és kihúzta a fiókot. Egy dossziében a régi jegyzeteit tartotta itt még mindig, mert ezeket nem vitte el magával a saját lakásába. Elkezdett olvasni:

„Könnyű lenne Istenre vagy a sorsra fogni mindazt, ami történt velem. De ahogy a Nap sugározza magából a fényt, én úgy sugározom ki magamból a világot, tehát mindenért én felelek, ahogy minden létező önmagáért felelős. Ebben az értelemben nincs sors, karma vagy eleve elrendelés. Csak a végtelen idő van, amelynek partján állok, és néha belemártom a kezem, vagy a lábam. Hidegnek érzem. Igen, az Idő hideg. Kint huszonhat fok, a szobában tizennyolc.”

Kékesi a szekrényből pakolja ki az iratokat:

„Születésem előttről nem sokra emlékszem. Csak homályos benyomások, érzetek, fények, és hangok maradtak meg bennem. Most negyvennégy éves vagyok. Vagyis csak lennék. Húszéves koromban, egy fegyverbaleset következtében, katonai szolgálatom teljesítése közben, meghaltam. Csak egy probléma volt ezzel, az, hogy nem vettem észre, már nem tartozom az élők közé, és ugyanúgy akartam élni az életem, mint addig.

1970. november 25-én a Híradó bemutatta, ahogy egy japán férfi rituális öngyilkosságot követ el, nyilvánosan, nagyközönség előtt. Attól a naptól számítom szellemi nagykorúságom. Négyéves voltam akkor. Korábról is vannak emlékeim, pl. a csehszlovákiai bevonulásról. Ez nem véletlen, mivel katonacsaládból származom. Apám tisztként vett részt a csehszlovákiai bevonulásban, persze ő is kényszerből. Akkor már rendelkezett az abban az időben adható egyik legmagasabb katonai kitüntetéssel. Hajnalban anyám kivitt az erkélyre, és onnan néztük a hosszú sorokban vonuló harcokocsik és katonai járművek menetét.”

Kékesi aznap tíz perccel korábban ment el a munkahelyéről. Elköszönt a kolléganőjétől és elindult a buszmegálló felé. A buszon volt ideje végig gondolni a történeteket.

Éppen az íróasztalánál ült, amikor egy ismeretlen számról érkező hívást jelzett a telefonja. Egy ügynök volt, aki valamilyen üdülést akart neki eladni. Kékesi rövid úton elintézte, és megint gondolataiba merült.

„Kékesi az ebédlő ajtajában állt, és fázott. Huzatban állt, ez volt az első munkanapja. Mindig is utálta az önkiszolgáló éttermeket. Ez – nevezetesen – a négyemeletes irodaház alagsorában volt. Lifttel tudott lemenni, ha nem volt kedve gyalogolni.

Kékesi tulajdonképpen protekcióval került a hivatalba. A család egyik ismerőse dolgozott ott, és őt hívták fel telefonon, lenne-e valamilyen állás, amíg újra megpróbálja a felvételit. Tehát gyakorlatilag egy évre szólt a mandátuma. Az első reggel végigvezették a hivatal osztályain. Mindenkinél bemutatatták, mindenkivel kezét fogott. A sok arc, a sok név kavargott benne.”

„Kékesi apját korán nyugdíjazták betegsége miatt, így kettétört a karrierje. Az órnagyi előléptetését már nem kapta meg. Csak a forradalom har-

mincadik évfordulóján emelték meg annyira a pénzét, hogy nem kellett többé éjjeliőrként dolgoznia a nyugdíj mellett. Fiatal tiszt korában egyszer még tisztí becsületbírótság elé is kellett állnia, mert két cigányzenésszel kísértette magát a belvárosban.”

Gyerekkorában sokat gondolkodott arról, hogy mi is lenne az értelme az életének, de erre felnőttként sem talált magyarázatot. Mire meghaltak a szülei, tizenöt év különbséggel, ez a kérdés irrelevánssá lett.

Kékesi abbahagyta az olvasást, és felnézett a feje fölött a polcra. Két könyv között meglátta a doboz gyógyszert.

PAP LENKE

Tavaszi zene

Úgy volnék, Uram
minden nap áldott nap
rejtett mozdulatlanságom
fürgén hadd dolgozna
    a napsugáron az is lehet
a madarak korcsolyázva lejtének
kávéillatú reggelek
május
érintetlen gyerekkor
ma mennyi felszeletelt öröm egyhalomban
    kormosan rügyeznek a bajok
a hálaadás
dobogójára képzeletem fölkapaszzkodva
egyenes térdel,
ott áll misén kívül mégis alázattal –
úgy volnék,
igen, a képzeletem és a távolságok
biztos
felrajzolnak rendületlenül
Uram éléd

KELEMEN LAJOS

Fenntartani a folytatást

Suhai Pál: Nomád szívvel

Lendületében és visszaeséseiben annyiféle színt, az épülésnek és a roncsolásnak annyiféle tapasztalatát, impresszióit és bizonyosságát veszi magára a lélek, hogy szinte már muszáj hinnie: a gyökereitől lenne elvágva, ha nem volna vele tovább a megosztás szelleme; nem tud meglenni kontroverziái nélkül. („élőt így játszát énvelem / a képzelet s valót a zápor – / törjön követ tekintetem”)

Holott a lélek, kivált az úgynevezett művészlélek az egység belső rendszere. Azon egyszerű oknál fogva, mivelhogy teremtő akar lenni. Szertelenségeiben és ellentmondásaiban testesül meg; szoros folytonosságban van velük, s furcsa módon épp ezek igazolják létjogát. A termékeny lélek ugyanis minduntalan képességei tetőpontjára kíván jutni. Olyan egységes világ megteremtésén ügyeskedik, amelyhez maga szab törvényt; „a szentély homlokán felírva ott áll / körötted a súlyos falak / ha nem tartod rád omlanak” (*A Scrovegni-kápolnában*) Míg e lélek élete, amelyről Suhai Pál ír, egyfelől a szentély magányában zajlik, másrésztől (elhívásának, vagy ha úgy jobban tetszik: szerepének lényegéből kifolyólag) a természetes élet határtalan égboltja alatt minden ellenerőt elutasít, ami gátolná a valóság minél teljesebb kimerítésében. Csillapíthatatlan szomjúsággal viszonyul a léthez, amelyet a forma új és még újabb variációiban hív elő. „Mégiscsak elindultál, fölkelteél, megmosdottál, / ingedet begomboltad, magadat kigondoltad, / csontjaid helyre tetted, fejedet fölvetted, / ...megnéztek, megcsodáltak, furcsálltak, körbeálltak, / döngött a föld alattad, amint végigrohantad, / mocsáron átgázoltál, a boltig így jutottál.” (*Jó napot, van szerencsém*)

A boltig! – hogyne! A világig! Ami itt persze azonnal több mint csereasszociáció! Egyszerre cél- és okviszony. Inger, affektus. Fesztelen szenvedély az iránt a világ iránt, amely a művész szemében szüntelenül korrekcióra szorul, s amelynek korrekciói az alkotásban válnak törvényessé. Suhai Pálnál jóformán minden (a nagyívű és plasztikus közérzetlírától az imittamott előtűnő tanáros pedantériáig) e törvényességről szól; miközben egyénisége hatókörében nagyjából semmi sincs, ami irodalmi értelemben eleve valamiféle áthághatatlan szabály rekeszébe lenne szorítva: jószerivel nincs az a forma, amely ne állna rendelkezésére.

Így hát teremtő lelkülete számára mi volna nagyobb alkotói gyönyör, mint szabadságra lelteni az árnyalatokban és szolgálatra szedelőzködni a változásban?

Szabadság, szolgálat, változás. Nincs-e mindeme állapotváltozatoknak egy közös képzettartama? Ki az, akinek idő, tér egyszerre aktivitás, intenzitás, de ugyanakkor mintegy benne is lakik a cselekvésben és erősségeiben? „Mindig a summáját akartam / megfogni minden pillanatnak, / hajtottam éveim, a csordát...” Ki más is lehetne, mint a pásztor. A pásztor: a *nomasz*, amely ott visszhangzik *nomád* szavunkban. A *nomádnak* a szigora, szikársága és romanticizmusa mind megvan a róla keresztelt Suhai Pál-kötetben; találó a cím, amelynek nincs különösebben mély sejtelme, de kétségkívül változatos és gazdag az a gondolat- és érzés-hozam, amit a szerző *Nomád szívvel* begyűjt.

A lírikus (minden lírikus) egy sajátos áldozatvállalásban ajánlja fel önmagát; a világ valóságáért és a valóság világáért: médium is, teológus is, de kőműves is: érzésekből és gondolatokból építkezik. (A költészetben többnyire a gondolat is elsősorban ráérezés.) Mindahány nekirugaszkodása: visszatérés az elemekhez. Legyen bár százféle lelki nyersanyaggal megrakott, a legszubtilisebb is: először, akár a kő. („Szavak adósa csak / az én. Még létre vár a mondhatóban.” – *Álmomban, Pista...*)

Suhai Pálnak elsősorban tán az önérzete a szabadsága, ez az alkotáshoz nélkülözhetetlen ősi elem az, ami nála folytonosan *létre vár a mondhatóban*. A még el nem idegenedett, teremtő, tehát mindenért felelős én önmagában, azaz érzéseiben keresi a világ és a valóság képeit. Az ilyen típusú költőnél nincs, ami ne a lelkiségéből következne. Olykor még a külvilág sem egyéb, mint a lélek más néven. „Arcod tükrében ébredek, / ébredhetek csak önmagamra.” (*Üveg hullámban*); „épp most tettem a verseidet le (...) súlyukat így latolom s emelem - edzem a szárnyuk alatt magamat” (*Vendégváró*); „érzékeim tükörjátéka, semmi más, / kétségtelen, ez incseleg velem szünetlen” (*A város falai alatt*); „Angyalai a tiszta égnek / belőlem élnek, emberek.” (*Angyalai a tiszta égnek*); „Fejem fölött az ingó ágvég / gyümölcsei – haraphatom, / van fogam, gyomrom, s a tudóm / és szívem is jó még.” (*Nyárvég*)

Ne értsük félre: Suhai nem tér ki. A belső életre való szenvedélyes rátapadással nem volna helyettesíthető minden érték; nem volna helyettesíthető a verseiből csodálatosan kitetsző teljesség-akarás. Aki az önérzet árán szabadságra tesz szert, az nyitott az alakulásra; annak számára semmiféle kényszerítéssel nem jár belátni a szükségszerűt. Ekkor a belső szabadság tulajdonképpen már egyet jelent a szellem minél szélesebb kiterjesztésével: most kell mérlegelni, hogy a jellemre nézve az élet ok-e vagy okozati tényező. E latolgatást mindenki maga csinálja. De akárhogyan is, az bizonyos, hogy se a magány, se a kollektivitás nem fogja érintetlenül hagyni. Ez az örök ismétlődés ad okot a visszatérésben való bizodalomra - kívül-belül

érezett hatások kereszttüze támaszt fel bennünket nap nap után. „tiéd a kertje s bent a konyha / és mind, mi benne forrt, hogy össze / az élted másokéval kösse”. (*Tiéd e ház*)

A *Nomád szívvel* pontosan azt fejezi ki, hogy minden egyes mű végkövetkeztetése csak önmagára vonatkoztatva megingathatatlan horderejű; a végkövetkeztetés azonnal kérdéseket vet fel; a nagy költők (kénytelenül vagy sem) ismétlik önmagukat. S ha egy mű a maga megtestesülésében máris kérdések forrása, természetes, hogy visszhangra vár. Hatásra hatást remél. E szembeszökően banális tény nyomán Suhai a lehető legszélesebbre tárja az alkotói magányban született s oda beágyazódott szabadság, költészet és körülmény némelyeknél hét lakatra zárt officináját. Némi túzással szólva: kötetének nagyobbik része kivonat egy lelki és intellektuális síkon folytatott literátusi postaszolgálat nyilvánosság elé bocsátott főkönyvéből: nem sok költő akad, aki Suhai Pálnál készségesebben meneszt verset céhtársainak; megannyi költeménye jár közbe egy meglehetősen széles szakmai rokonság halhatatlanságáért. Vagy a már meglévő öröklét felszításáért. (Amúgy a kölcsönös versajándékozás, lírikusok plénum előtti, versbe foglalt egymás-méltatása, személyes intimitások kipengetése ma kiváltképp lehengető divat.)

Amikor egy lélek egy másik lélekben tulajdon kiegészítését véli felfedezni; vagy amíg az a másik lélek emezt addig s olyan eltökélten perzselingerli, hogy az érzés okvetlenül verset nemz, rendben van. Az irodalom mindig is merített önmagából. Suhaiban viszont ilyen értelemben már-már túlteng a nyugtalanság („mindig a nyugtalanság volt az étkem”); a *Nomád szívvel* szerzője rendkívüli forgalmat bonyolít le: mestereket másoló szerepvers (*Szabadszálló; Sestina ciklus*), szakmai hódolat (*IV. Henrik az égbe indul*), palimpszeszt (*Hűlt helyén farkasoknak; A nő*), sőt baráti panegirisz (*Vendégváró; Karácsonyesti idill*) – nem előfordulnak: majdhogy üzemi termékbőségükkel tarkítják Suhai Pál verséletét. Egyébként kivételes mesterségbeli kegyelemben bontakozik ki ez a társulási vágy; a *Nomád szívvel* bőven alkalmas lenne bármilyen formatörténeti-poétikai enciklopédia tüzetes illusztrálására. A legősibb alakzattól a legmodernebbig a szerző briliáns módon tölt ki akárminemű formai rekeszt. Van itt szonett, akrosztichon, limerik, haiku, anakreóni vers, prózaköltemény, egysoros vagy éppen esszé-líra, szabadvers. Mi több: egészen speciális, viszont nem okvetlenül szerencsés verstenyésztés is zajlik. Például a két szonett a *Mérlegen* és a *Botló léptek* utolsó három sora betűről betűre azonos. Majd ugyanez a fogás szorongatja az *Irodalmi kerekasztal* és az *Opponálom a kritikát* című verseket: kétszer tizennyolc sor, ebből az első négy és az utolsó három sor megint ismétli egymást. Sejthető, még inkább magyarázható a verbális egyenlőségtel, de a végeredmény közel sem olyan eredeti, pláne mély, mint tán a szerző felteszi. Akinek írásenergiája különben csodálatos hullámtünetemény: évtizedenként áll elő, közli a hátsó könyvfedélen, egy-egy új kötettel, s az

ígért megfontoltság csakugyan megvan, ám az askézis mellett például a *Nomád szívvel* lapjairól nem mindennapi írásenergia, íráskedv sugárzik; valóban tüneményesen sokszínű e könyv. Más kérdés, hogy a fogalmazás tematikai vibrálása, a kedélyváltások, az, hogy Suhai Pál sűrű szellem, józan szellem, tele egészséges malíciával; hogy már-már önvészélyesen evilági; az, hogy annyira a konkrétumokhoz tapadó, nemcsak sokszínűséget, alig utolérhető naturalitást szül, hanem kilengéseket is: önszigorát nem ártana keményebbre fogni. A kvaterkázó zsánerversekből (a *Két költői levélhez*; a *Janus Pannonius lázbeszédéhez*; a *Petite morthoz* hasonló darabokból) kevesebb is elég lett volna – elég, mert a *Nomád szívvel* feleslegei fölött nagyszerű versek egész sorából világít az eredetiség. (*Dimenziók; Tengeralattjáró; Halotti beszéd; Megállunk majd a Nap-majornál; Enrico Scrovegni látomása; Fülkefényben*) Némileg patinázott, a régi nagy iskolák hangfoszlányait fölérősítő, szentív líra a Suhai Pálé, bízik az erkölcsi következetesség tanító hatásában, a tiszta költői realizmusban. Ízlése, szabatosága, képzetkincse (ez eleve lélekgazdagság!) pedig alkalmassá teszik arra, ami talán a legtöbb: versről versre utat venni a lehetetlen felé; megmutatni, hogy a legkisebb dolgokban, a legjelentéktelenebbnek tűnő tárgyakban is univerzumok rejlenek, emberi érdekű tartományok.

„Tisztellek hát kifent késédért / te élni-halni bátor - testvér / innen, a szomszédos utcából / s a múltból: a lét túloldaláról...” – írja Suhai Pál a *Kakasvágóban*.

Egy bizonyos hagyomány visszaállításával az egység megteremtéséről és a korlátlanág kiterjesztéséről volna itt szó? Arról, hogy egy költő megint az összhangot célozza meg?

Délben, mondják, bele kell nyugodni, hogy dél van. Ha eljön az alkony, lenyugszanak a fények. Nem baj. Ebben a mi szorongó, totális történelmi korunkban (mely „gazdaggá úgy tesz, hogy kifoszt”) az embert, s kivált, ha még költő is, százféle napszak tölti el. Mikor nincs abszolút igen, se abszolút nem, muszáj naponta betörni a dolgok rendjébe, a színek, nüánszok tartományába. S aligha mindjárt a harmónia végett. Már az is elég, ha árnyalataik ellentmondása feloldódik egy különös szerelemben; tudniillik abban, hogy mindenek dacára, hogy mégis adva van az élet.

Aki kifejezi önmagát, megszünteti a minden-tagadás, a szellemi, lelki vákuum indokait. Nem igaz, hogy „itt belül, ott kívül a Semmi / minden történés végső” summája: mert már ez a kijelentés is helyreállít valamit. Az alkotás pedig (mihelyt s amíg elismerjük) fenntartja a folytatást.

(*Napkút Kiadó, Budapest, 2015*)

DUKAY NAGY ÁDÁM

Csak nagyon

Gyere már, kérlek, s ha leg-
közelebb jössz, legyél egy szó,
vagy ha indián vagy, egy toll
az imámban, hogy amikor

jön az igazi éjjel, ami bár ne
volna, s amikor aludni lenne
muszáj, s amikor épp úgy nem
tanulok a hibáimból, én, a ma-

gány világbajnokaként, s aki nem
akart – így mondják, mondták –
senkivel rosszindulatba keveredni,
csak kiszellőztetni a szívét, a golf-

sapkáját, hogy bírja még a szer-
vezete, amit a lelke igényel,
papírrá aszalódott nyelvvel,
a légyzümmögésben álló leve-

gőben, a testnek nyújtott béke-
jossal, hogy valamelyest, ha lehet,
mégis vigyázzon magára; vagy ne – – –
a lényeg csak az, hogy nagyon.

DUKAY NAGY ÁDÁM

A mentőmellények sem

Kakukktojásként marad-
tunk a falióránkban, mert
késett az álom, és tudtuk,
hogy az ébredés sietni fog,

és bár több ideje lett volna,
de egyszer csak megérkezett
a pontos idő, s azt kérdezte,
ha tudnánk a halálunk helyét,

elkerülnénk-e mindörökre,
vagy legalább reggelig, mi
meg a maár gyula-féle méz-
barna félhomályban pislog-

tunk, összhangban, akár a szin-
kronúszók a víz készen kapott
igazságával, amiben a mentő-
mellények sem érték el Krisna

partjait; mégis élnünk kellett,
bár már csak köd szitált bordáink
mögött, s olyan csönd lett szív-
csarnokainkban, hogy azt sem

merted megkérdezni, melyik
irányba keverem a teámat, s
csak magunkat, nem egymást
karolva rohantunk teljes sebes-

séggel a vég felé, aminek a cél-
egyenesében, emlékszel?, ne-

vettünk is.

MÁRTON REZSŐ

A zongora kielégülése

Kicsit későn kapcsoltam át, a koncert már elkezdődött. Az elejét nem láttam, de el tudom képzelni. A hatalmas színpadon egy magányos zongora és egy szék. Mintha egy óriási papírdobozba tették volna, melynek az elülső oldala hiányzik. Díszlet nincs. Nem kell. Majd Ő feldíszíti. Bejön a színpadra, a reflektorok követik. A közönség lelkesen tapsol. Finoman meghajol, de csak a teste. A lelke már nem ott van. Az már készül az aktushoz.

Még néhány automatikus mozdulat. Megigazítja a széket és leül. Kotta nincs. Nem szükséges. A kotta a lelkében van. A lelkében, mely mostanra már újra egyesült testével. Szemével végigsimogatja a zongorát. Egy kis ember. Egy nagy muzsikus. A zene prófétája. Isten meghosszabbított keze. Az ezredforduló Bachja. És a varázslat megkezdődik... A zene lassan mozdul. Méltóságteljes hattyú a tavon. Harmatcsepp hull a fűszálra. Éj kapuját hajnal zárja. Fehér pillangó piros pipacson. Szilaj szarvas szalad az avaron. A zene szárnyal. A kis ember óriás lesz. Táncol, ugrál, görnyed. Bizet karsú torreadora. Muszorgszkij töpörödött gnómja. Dalol, nyög és hörög. Chagall repül a színpad fölött. Teste hullámszerű. Talpa ritmust ver. A zene egyenlő a szerelemmel. Kicsit lecsendesül, már-már megpihen, majd újrakezd. Kínai selyem és a Napisten tüze. Brutus tőre s az apacsok szüze. Ír tánc, néger blues és magyar cigányzene. A zene vibrál, hömpölyög, majd megnyugszik. A megfáradt test verítékben úszik. Ujjai még egy utolsó csókot lehelnek a billentyűkre.

Pillanatnyi csend. A közönség őrjöng, felállva tombol. Ő még nem hallja. Lassan magához tér. A negyvenöt perces aktusnak vége. Feláll, kezét összeteszi és meghajol. Magához veszi az órát és kisétál.

A zongora kéjesen nyújtózik az üres színpadon. Ma este kielégült... KEITH JARRETT a zongorával szeretkezett...

SZÁVAI ATTILA

A kék toll 2. rész

(1. része a *Palócföld* 2016/1. számában olvasható.)

JOLÁN: (*Mérgesen.*) Hát neked meg pont ehhez nincs semmi közöd. Miért, nekem van ahhoz közöm, hogy mit veszel a boltban bevásárláskor? A kétdékásokhoz? Amiket kispórolsz a konyhapénzből? A dugipiát? Hogy aztán otthon meg szidod a kormányt, hogy milyen drága minden? Irma, ugye nem akarod, hogy megtudja a férjed, hogy stikában nyomatod a kétdékásokat a spájzban? Hogy ez tartja össze a házasságokat. Szerintem hülyét kapna a férjed. Tisztára idegre menne. Szociális otthonba. Ezt te sem akarhatod, Irmuskám.

IRMA: Te kígyó.

BORIKA: De legalább tud egy kicsit főzni, ahogy hallom. A Bélád. (*Mosolyog, elismerően bólogat.*)

JOLÁN: (*Nagy hanggal folytatja.*) Ez aztán tud, hehh! Nem is mondom, hogy ez a hülye bazsalikomot tesz a zöldséglevesbe. Nem is mondom, mer' csak égetem magam itt, mint az olajos rongy.

BORIKA: (*Főzésről van szó, könnyű, kedvelt pálya.*) A bazsalikom az paradicsomos étkekhez van, ha jól tudom. Abba jó. Nem?

JOLÁN: (*Bélára mutogatva.*) Ennek számít ez szerinted? Hogy paradicsom-e?

BÉLA: (*Próbálja védeni magát.*) Szerintem finom bazsalikkommal a zöldségleves. Nincs előírva az sehol, hogy nem lehet. Ha akarom, papayát főzök bele, articsókát.

JOLÁN: (*Kiabálva.*) De nagy vagány lettél, te szerencsétlen! De vagánycodsz. Otthon meg sunyítasz, mi? Összerezzensz, ha hangosan rád szólok. Bezabszemelsz. Igaz? Fogpiszkáló nem férne be. Igaz? Esernyővég. A szomszédok előtt teszed magad, mi? A megmondásoddal. Na, csak menjünk haza. Leszel megint a sarokba. Előszobázás. Lesz majd, ne félj. Aztán nyüszítesz majd estére megint, hogy éhes vagy, nem bírsz tovább állni. (*A nők felé.*) Látjátok, nem bírok vele, 20 éve nem. De... (*Elgondolkodik.*) mintha mégis irányítgatnám, vagy mi. Mellette lehetek az, aki, ahogy ő is mellettem lehet igazán az, aki. Ami.

Aki valójában. Egy barom. Látja, Irma, teljesen telebeszélte a fejem a hülyeségével, de mintha én lennék az őrangyala. Ilyen baromságot.

IRMA: Vigyázz! Az angyalok azért nem baromságok.

JOLÁN: Irma, drágám, és hogy vannak az angyalaid? És tényleg vannak azok a jelek, a ...várj egy pillanatot, hogy például, ha egy fehér tollat látok, találok, mittudomén, boltba menet, az annak a jele, hogy velem van az őrangyalom? Cccö, és akkor az mi, amikor hetvenkettőben tollfosztáskor összeverekedtem a Bélával? He? Akkor még volt mersze a baromjának. Az asszonyok meg szurkoltak, hogy hajrá, Béla. Mi meg bokáig gázoltunk a tollban. Lábszárig. Dulakodtunk az angyalok között? Irma, te se veszed ezt be? Akkor ott egy komplett angyalizé volt? Angyalflotta? Ott a téeszmajorban? Egy olyan ateista helyen, abban a rendszerben? Ne hülyítsél már!

(Béla a távolba mered, eszébe jut 1972, a tollfosztós eset. Hosszan mereng.)

IRMA: Én nem azért, de tényleg nem... de szerintem ott, akkor történt valami kettőtök közt. A közös kapcsolattal. És ennek nincs köze a valláshoz. Nem sok. De ott tényleg történt valami a közös sorsotokban. Talán valami túlzott közlési vágy volt odafentről, odaátról, izé, mindegy. Valamiért. Talán az volt a határ. Hogy onnan másképpen lesz. Hogy csak másképp lehet. Hogy ott megkaptatok minden jelet. Egyszerre, amit amúgy egész életetekben kaptatok volna meg, egész az utolsó percig. Ott megkaptátok, abban az órában. Fene tudja. Mert talán van bennetek valami, hogy van valami mégis. Hogy egyikőtök a kulcs a másikhoz. Önmagatokhoz. Nehéz ez. Így itt a tiszta levegőn. Otthon jobban megy ez.

JOLÁN: A macska- és füstölőszagban. Irmám, még mindig olyan a szag a lakásodban, mint mikor az állatkertre dobnak egy hordó rózsakölnit?

IRMA: Szantálfa. De mindegy. Hagyjuk, ha sértegetsz. Engem is. Megértem a Bélát, hogy inkább nem beszél. Teljesen megértem.

BORIKA: Azért ültem a kempingszékbe, mert az kényelmesebb, mint a pad. Most nézzétek meg, milyen szép környéken lakunk, csupa fák mindenhol, teljes szemellátig. Itt teljesen megnyugszik az ember. Mintha az erdőben laktunk. Állatok között.

IRMA: Én ilyeneken otthon a lakásban szoktam tűnődni, füstölő, konvektor-meleg, macskaszag. Ezotérium. Kit érdekel.

JOLÁN: Mi?

IRMA: Ezotériumban. Így nevezem.

JOLÁN: Na, elég volt, hagyjuk ezt az ökörséget.

IRMA: A tollfosztás. Jolán, most az egyszer hallgass rám, hidd el, tudom, mit beszélek. És szeretettel mondom, kérlek.

JOLÁN: Hagyjad már azt az állandó szeretetet. Nem unod még? Szeretet... szeretet...

IRMA: Ott, akkor, hetvenkettőben a tollfosztáskor tényleg történhetett valami nem evilági. Hányszor mondtam, hogy figyelj a jelekre. A fehér toll is egy jel. Pláne, ha lábszárig gázolsz benne. Történt ott valami.

JOLÁN: Ja, tényleg történt ott valami, kukoricacsuhéval tömtem be a Béla száját, hogy fogja már be. Mert, hogy ő csak jót akar. Meg szeret. Ha a bokán rúgás az szeretet. Bokán rúg, és azt mondja, kapjak már észbe. Hogy ő nem akar bántani, de az ember könnyebben változtat az életvitelén, meg az ilyen szabatos ízéken, ha jelentkezik valami fizikai, szóval ilyen testi jel. Fájdalom, például. Kis kellemetlenség, hogy hoppá, valami nem oké. Megszédülsz a kerek kút mellett. Oké, ezt elvárom a hasnyálmirigyemtől, koszorúeremtől, Irmám, de nem a Bélától?! Hát mi ő az én hasnyálmirigyemhez képest? Nézz rá!

(Béla újságot olvas, nincs képből, miről beszélnek. Illetve talán nagyon is. Titokzatos figura. Idegesítő a hallgatása. Egy bomba a robbanás előtti pillanatban.)

IRMA: Elmondok neked egy titkot. Remélem, tudsz titkot tartani.

JOLÁN: Ccö... Titkot, te, pont nekem? Kíváncsi vagyok.

IRMA: Figyelj! Álomban megjelent az őrzőm, szóval az őrangyalom.

JOLÁN: Na, most hagyd abba.

IRMA: *(Félrehívja Jolánt, a színpadi balon folytatják, Jolán vonakodik, de végül belemegy, Béla olvas, Borika mosolyog.)* Tudom, hogy érdekel. Tudom, hogy ez csak egy látszattagadás, Jolán. Otthon meg bújod az ezoterikus irodalmat. Ismerem a könyvesboltost. Elmond ezt-azt, vásárlói szokások, ki mit vesz.

JOLÁN: *(Zavarban.)* Őőő... én... nem magamnak, egy ismerősömnek veszem ezeket.

IRMA: Most mit tagadod? Nem ciki ez, hogy fejlődni akarsz. Én mindig tudtam, hogy van valami értékes a randa modorod alatt. Szóval megjelent az őrangyalom. És képzeled, igazat adott. Azt mondta: igen. Igen a kék tollra. Hogy létezik a kék toll. Jól figyelj ide, elmagyarázom. Van neked emléktárgyad? Amire, ha ránézel, szép emlékek jutnak eszedbe.

JOLÁN: Hát, van. Képzeld el, te boszorkány, hogy van. A Béla. A Béla az én emléktárgyam. A kabalám. Ránézek és eszembe jut, hogy de más-képp is lehetett volna régen. De... én nem tudom. Irma, régebben a Béla fárasztott már azzal, hogy hangolódjak rá az őrzőre, az izére, őrangyalomra. Olvasta Béla is valahol. Hangolódjak rá. Esténként. Aztán ott meg lehet beszélni a dolgokat, a ráhangolódásban. Hogy mit akarok. Hogy majd érzem a dolgot. Sugallatot vagy mit. Hogy ráérezni, mi a jó nekem, a Bélának, a közös jövőnek, hogy is mondta, küldetésnek. Én mondtam is, ahogy tudtam. Hogy javuljon meg a Béla.

IRMA: Nem azt akartad, hogy a saját igényeidnek megfelelően változzon? Mert az nem jó. Kell alkalmazkodni is. Elfogadni a másikat olyannak, amilyen. Szeretet. Szeretet, Jolán...

JOLÁN: Nézd már ezt a Bélát... Hogy lehetne ezt elfogadni... De, aztán egyre gyakrabban éreztem, hogy talán én vagyok, akinek az a küldetése, hogy egy ilyen Bélát irányítson, neveljen, igazítsam neki az élete karámját. Hozni-vinni a kerítést. De sok olyan is van, hogy nem csak érzem, de hallom is azt, amit akarok, ami a vágyam, álmom. Erősen hallom, de nem hangokkal, nem tudom... nehéz erről beszélni. De mi van, ha azokat a hangokat csak én ízélem, mantrázom. Hogy tehát nem az őrző, hanem csak én. *(Idegesen.)* Áhh... hagyjuk ezt az egész hülyeséget. Még ilyet, hogy őrző...

IRMA: Bélának is biztos meg vannak a saját értékei. Szerintem jó kabala a Béla. Megérezem én ezt. Na, de a titok. Az őrangyaloknak is van kabalájuk. Annak az őrzőnek, aki emberi alakot ölt, a kedvenc, féltve őrzött tárgya, a kabalája: egy kék toll. Egy kék toll. Tudod mi az őrző, nem?

JOLÁN: *(Megmerevedik, mint akinek leesik a tantusz, majd felsikolt, szája elé kapja tenyerét).* Nem. Én tudtam. Van... nekem van... Egy kék toll. Én tudtam. Mindig is tudtam. De nem. Ez nem igaz. Már értem. Mindent értek. A Béla. Nem. Ugye, nem? Hogy én lennék a Béla őrangyala. Hogy én... *(Bélára néz, hosszan, Béla rejtvényt fejt.)*

IRMA: Van, mikor emberi alakot ölt az őrző. És ezzel, hogy emberi alakot ölt, bizonyos emberi tulajdonságokat is felvesz. Látszatra ugyanolyanok, mint a hús-vér emberek. Talán én is az vagyok, talán te is. Sokszor ki se derül az igazság. Egy élet eltelik úgy, hogy nem derül ki az igazság. De van, mikor a küldetés érdekében egy sorsfordító esemény során kiderül. Tudatosul az őrangyalban és az őrzőtben is. Ehhez valami nagyon különleges esemény kell. Amitől megváltozik az élet. Így, vagy úgy.

Jolán hátrasandít, Béla rejtvényt fejt, Borika mosolyogva nézelődik, látszik rajta, hogy magában mondja a parkot, fákat, állatokat, a szokásos szövegét. Jolán, miután nyugtázza, hogy nincs veszély, folytatja.)

JOLÁN: Képzeld, nekem van egy kék tollam. *(Irma lefagy.)* A fosztóban találtam, mikor verekedtünk a Bélával, '72-ben. Egy kék szakszervezetis golyóstoll. Beleállt dulakodás közben a talpamba. Ott lett vége a tollfosztós verekedésnek. Meg másnak is. Az utolsó események, mikor valami érzelmeket láttam a Bélán. Ahogy beleléptem a golyóstollba, belém nyilalt a fájdalom és leültem. Azt gondoltam, ez egy jel. Azóta őrzöm azt a tollat. Elzárva. Évente néhányszor előveszem, kívánságokat írok vele egy papírlapra. És képzeld, azok teljesülni szoktak. Apró dolgok, de így-úgy, teljesülni. Többé-kevésbé. Azóta a Bélára is másképpen nézek. Azóta tudom, hogy nekem ez a feladatom. A Béla. Hogy jobb embert faragjak belőle. Hogy embert faragjak belőle. Most nézzen rá...

IRMA: Jolán, ha csak veszekszel velem, attól nem lesz jobb ember. Felülkerekednek az emberi tulajdonságok, emlékszel, mit mondtam. Tudod, benned, a negatív energiák, a düh, az ingerültség. Le kell ezeket küzdened...

(Jolán félbeszakítja.)

JOLÁN: De nem. Miért beszélek én neked erről?! *(Lendületesen, haragos léptekkel visszaindul a padokhoz.)*

IRMA: *(Utána szól.)* Jolán, ne húzd fel magad, kérlek. Nem tudhatjuk, hogy ki hol tart a mihez képest. Az a legrosszabb, ha alaptól lebecsüljük a másikat. Indítsuk a löversenyt pozitív pólusból, ha érted.

(Visszaülnek a padra.)

JOLÁN: Látod, megint kezded. Megint kezded azt, Irma, amit nem értek. Itt foglak hagyni a fenébe. Fejtsen meg a Béla a nagy rejtvényfejtős izéjével. Az mindig kitalál úgyis mindent.

IRMA: Hogy tehát ne egyből rosszat láss a másikban. Hentesnél, lottózóban. Bélában. Hanem tételezzük fel, hogy a másik jó. Pozitív energia, Jolán, szeretet.

JOLÁN: Jó?! Nézz Bélára!

IRMA: Miért, egészen jól néz ki a Béla, a lélek kicsit megviselt, azt látni, az kiüt az arcra is, de amúgy szerintem semmi baja. Na és, ha bokán rúgott? Van, mikor bokán rúgódik az ember. Bokán rúgja a sors. Vagy akármilyen. Hogy kapjon már észbe. Van, hogy az ember saját magát rúgja bokán. Ha érti. Ha nem érti. A lényeg, Jolán: a jelek. Ott vannak. Csak észre kell venni azokat.

BORIKA: Most nézzétek meg, milyen szép környéken lakunk, csupa fák mindenhol, teljes szemellátig. Itt teljesen megnyugszik az ember. Mintha az erdőben lagnánk. Állatok között. *(Széles mozdulatokkal mutatja a parkot.)*

JOLÁN: Na, erről tudnék mesélni. Az önbokánrúgásokról. Igaz, Béla? Nem hiszed el Irma, de ez tényleg bokán szokta magát rúgni. Megyünk az utcán, veszekszünk, ez meg a vita kellős közepén, épp, mikor jó lenne már, értitek, egyszer csak felszisszen. Nézem, mi van, azt mondja, bokán rúgta magát. Megy az utcán és saját magába botlik. Hülyéje. Én nem is értem, miért vagyok ezzel együtt. Érted, Irma? Te ilyen értősnek tűnsz, de, izé, mindegy. Mintha nekem muszáj lenne ezzel csinálnom az életem. Most nézzetek rá. Minek pazarolna erre egy órangyalt a mit tudom én, a szóval tudjátok, templomba járó vagyok. Nem mondom ki. Minek ebbe a szufla, a gondoskodás?

IRMA: Nincsenek véletlenek.

BORIKA: Azért ültem a kempingszékbe, mert az kényelmesebb, mint a pad. Most nézzétek meg, milyen szép környéken lakunk, csupa fák mindenhol, teljes szemellátig. Itt teljesen megnyugszik az ember. Mintha az erdőben lagnánk. Állatok között.

(Rövid szünet)

IRMA: *(Odaül Béla mellé, közvetlen mellé, belenéz a rejtvényfejtésbe.)* Aztán Béla, hogy megy az a fejtés? Látom, hogy azért jól elvagy, még, ha vannak is bizonyos körülmények, ugye. *(Fejmozdulattal Jolán felé célozgat.)*

(Borika mosolyog, elismerően bólogat.)

BÉLA: *(Örömmel hangjában, végre valaki érdeklődik iránta.)* Hát, tudod, már fiatal koromban is szerettem, na, gyere csak közelebb, még meghallja ez a boszorkány, szóval, szerettem, tudod, kideríteni a titkokat. Fejteni. Érted? Azzal is csak több az ember.

JOLÁN: Na, na-na!!! Elég legyen ott a kóperálásból. Elég! Béla... Béla... vele bezzeg beszélsz, mi? Irma, mit hülyíted azt? Mit akarsz tőle, mi? Menj onnan, amíg szépen vagyok!

IRMA: De hát én csak ideültem beszélgetni.

BÉLA: Hagyd, Irma. Majd abbahagyja. Mintha megnyomódna ilyenkor valami gomb, kapcsoló, vagy mi a lelkében. Egészen megváltozik.

JOLÁN: Nincs beszélgetés, nincs! De nagy lett a jókedved, Béla! *(A nők felé.)* Régen esténként már tíz perc után kicsattant a jókedve, aztán meg mi lett. Előtte még, hogy úgy mondjam, sok csepp követ vajt, értik,

egy kis szex, ha nagyon felidegelt. Marhája. Kicsi volt a bors, de erős. Egy kész kis báránybőrbe bújt farkas. Azzal hengegett mindig, hogy ugye az aranykulcs minden ajtóba beillik. Értik, hogy mennyi nőnek udvarolt. Aztán bor be, ész ki. Most megint minek teszed itt magad, Béla? Pofázni azt tudsz, mi?

IRMA: Jolán, kérlek...

JOLÁN: És azt nem mondd el, mikor hatszor akartál velem sms-ben szakítani? Mert gyáva voltál személyesen megtenni? Mert tudad, hogy úgysem tudsz elhagyni, akármennyire is akarsz? Mert legbelül, legmélyebben a roskatag lelkedben mégiscsak szeretsz, vagy valami? Csak nem bírod elviselni, hogy én dominálok a kapcsolatban? A férfiúi, hehe, büszkeséged, Béla?

BÉLA: Mert inkább éreztelek várkapitánynak. Mint nőnek.

JOLÁN: *(Irmák felé.)* Most nem? Nézzétek meg! *(Kissé félreáll és teátrális mozdulattal mutatja a Bélát. A férfi megszegyenülve, dühösen nézi az újságját. Majd' felrobban. De elfojtja. Béla nagy elfojtó, látni ezt az arcán. Ahogy minden nagy elfojtón látni a nagy elfojtások arcnymait.)* Hónapokig kínlódtunk, hogy költözzünk össze, de te, Béla, feszt el akartál hagyni! Sms-ben. A spájzból. Mert tudad minden alkalommal, hogy ha személyesen tennéd meg, akkor ágyba vittelek volna. Összeengeszteltük az ágyneműt, újra és újra. Megszeretgettelek és kész, lenyugodtál, aztán a vihar utáni csend. Nézni a plafont, mint egy konyhaköre esett vajjas kenyér. A repedések mintáit, aztán, magyarázni, Béla, a plafon vízrajzi ábráit, mintha mi sem történt volna?! Mutogatni. Ez vagy te, Béla. Mert nem mertél személyesen szakítani. Bélukám, ha személyesen akartál volna elhagyni, már rég összeköltöztünk volna. Te szerencsétlen! *(Hátulról tarkón veri.)*

BORIKA: Azért ültem a kempingszékbe, mert az kényelmesebb, mint a pad. Most nézzétek meg, milyen szép környéken lakunk, csupa fák mindenhol, teljes szemellátig. Itt teljesen megnyugszik az ember. Mintha az erdőben lagnánk. Állatok között.

JOLÁN: Kussoljon, Borika!

IRMA: Na de Jolán, Borika igazán nem tehet semmiről.

JOLÁN: Majd én megmondom, hogy ki tehet kiról.

IRMA: Ez már sok, Jolán, elég, nem látod, hogy kikészült már a Béla. Nyakig van már vörösödve. Remeg is.

JOLÁN: Majd ha én mondom, hogy elég, akkor lesz elég, megértted? Nézd a vén öregasszonyját, belekotkodácsol itt nekem a hogyhivjákba. Béla,

te mondtad neki, hogy szóljon rám, ugye? Tudom, hogy te izéltél a fejjeddel, intettél mi, hogy szóljon közbe. Azt hiszed, nem tudom? Tudok én mindent!

(Borika mosolyog, elismerően bólogat. Jolán odamegy Béla elé, egészen közel.)

JOLÁN: Hogy mindig akkor jön a postás, mikor éppen letollak valami bénázásodért, éppen akkor jön valaki. Gondolod, hogy nem látok a dolgok mögé? Hogy jelzel nekik, mikor már nem bírod? Hogy szabadítsanak fel téged, ha éppen vitahelyzet van? Tudom én, hogy mi megy itt mögöttem, nagyon is, hogy tudom, a rongyos életét a szabotázsának. És Béla, büdös vagy, mint akinek rohad az aurája.

BÉLA: Mert mindig vitahelyzet van, hogy neked ebből áll a világ, hogy vita, meg vita, meg botrány, hogy ebben érzed jól magad, *(Lassan feláll a padról.)* mikor a másikat hülyének nevezheted, hallod, te szukabogáncs, te élvezed, mikor mást alázhatsz, látni a kéjt az arcodon. Erre izgulsz fel, hogy ordíthatsz valakivel.

(Borika mosolyog, elismerően bólogat. Örül, hogy Béla felveszi a kesztyűt, végre valami férfias mozzanat.)

BÉLA: *(Hangosan.)* Most leszámolunk, elég volt a 20 évnyi sértegetésből, elég volt az alázásból. 20 évig állni esténként az előszobába, hogy ne mászkáljam össze a felmosásodat. Mert neked ez az esti program, hogy felmosófa, domesztosz, nem ám mozi, cirkusz, esti sorozat. Hogy meddig kell még bírjam a te stílusodat, hogy egy állatnak nézel, mi? *(Borika mosolyog, elismerően bólogat.)* Hogy bárkivel találkozunk, állandóan és mindig csak az van, hogy de béna a Béla, ez se megy, meg az se megy neki. Na, de ennek most vége.

JOLÁN: De nagy a pofája valakinek! *(Szemben áll a férfival, megüti annak bal vállát.)* Igen, hozzám érnél, mi? Dehogy mersz te hozzám érni. Nyúlbéla. Az vagy. Azt hiszed, ha hangoskods, az segít a szerencsétlen fejedben? Nézzél már magadba! Én húzlak ki a szarból, én csinállok embert belőled. *(Lök rajta még egyet.)* Annyi bátorságod sincs, mint egy vödör gipsznek.

BÉLA: Nehogy teletömjem gipsszel a szádat! Nehogy arra ébredj, hogy húz a gipsz a szádban, löki szét az amalgámot!

BORIKA: Azért ültem a kempingszékbe, mert az kényelmesebb, mint a pad. Most nézzétek meg, milyen szép környéken lakunk, csupa fák mindenhol, teljes szemellátig. Itt teljesen megnyugszik az ember. Mintha az erdőben lagnánk. Állatok között.

JOLÁN: Gipszelni se tudsz, te majom. Semmit se tudsz, mit izéled magad, mi? Csinálod. De tudnám, hogy mire? Annyi bátorságod sincs, hogy közeledj hozzám a hitvány testeddel. És vedd már észre, hogy mással vezetem le a szexuális feszültséget. Hát mennyi jelét adjam ennek? *(Kiméletlen, hideg higgadtsággal.)* Csallak Béla, 10 éve csallak a Sehonnyval, a pókhasú biztonsági őrrrel. Mert neked már arra sincs bátorságod, hogy hozzám érj, ahogy jólesik, Béla. 10 éve nem nyúltál hozzám, Béla. Esetleg magadhoz, de szerintem ahhoz is nyúl vagy. Utoljára 10 éve izéltem veled, amennyi eszed van, már nem is emlékszel. De csak bénáztál, Béla. Csak kotorásztál, a kedvedre, a nyolccentis kedvedre, Béla. Én nem voltam fontos, csak a magad boldogsága volt fontos. A magad nyolccentis boldogsága.

IRMA: *(Érzi, hogy kényes pontra érkezett a vita, próbál közéjük állni.)* Jól van, jól van. Ennyi szépen elég is lesz mára.

BÉLA: Most már elég az anyád hétszentségét, fogjanak le, mert megölnöm, hát te teljesen kicsináltál engem! *(Egészen közel megy Jolánhoz, egybeér a leheletük, fujtatnak mindketten. Béla pofonra emeli kezét, de Jolán hangosan kiröhögi.)*

JOLÁN: Te szerencsétlen, te még egy pofont se tudsz adni. Nézzék még, hát nézz már magadra, hogy nézel ki, neked még egy jobb tenyeres pofon sem áll jól, hát mit akarsz te? *(Béla balból lekever egy tenyerest Jolánnak. Mindenki meglepődik, Jolán is, Béla is, a két nő is. Borika mosolyog, elismerően bólogat.)*

BÉLA: Balból megy, látod? Innentől végeztünk egymással. Kell még? *(Még egyszer megüti Jolánt, a nő majdnem földre esik az ütéstől, valamije vérzik a fején, nem tudni mije, haja az arcában, liheg. A nő a másik két nőhöz fordul segítségért.)* Fogjátok már le! Nem látjátok, hogy megőrült? Meg fog ez engem ölni teljesen. *(Az egyik nő mögé lép, mintegy fedezékbe. Béla elkezd felgyűrni az ingujját.)*

(Folytatás a következő lapszámokban.)

KESZTHELYI MANGÓ GABRIELLA

Ősz, az a másik

sárga tetemek felett
szikkadt karjukat ég felé tartva
állnak az útszéli fák

a mulandóság csendjét
leheli a reggel az ablakszegletbe
s éji béke liheg a kéménytetőkön

béke csend és halál
fogódkodnak össze
s az Ember riadtan menekül

halvány fénnel éled
a ködös napsugár
mécsest gyújtva a Föld felett

még élek
miközben a krematóriumi láng
körülölel

bevégeztetett

Ősz Szécsényben

a harsány kedvű nyár
lassan nekifáradt
s színes ruhát termett
a monotonzöld fáknak

madársereg indult
más nyarat találna
szárnyaszegletében
vele repül párja

égető tüze bóbiskol a napnak
foga serkent immár a pirkadatnak

KESZTHELYI MANGÓ GABRIELLA

Csend a Cserhátban

elült a szél s az őszi levelek
fáradtan pihegnek kocsányaikon
pillanatnyi vagy hetek csendje
szakad a dombok fáradt hajlati közé

ropogó levelek nyaldossák az utat
időtlenül hajlik hozzám az ősz
napsugár serken langy meleg fakad
s a keseredés bennem aludni tér

nem hittem volna hogy így megvigasztal
az elmúló lélegzet elhaló zaja
álomban lassan megfogom a kezéd
s felébredve látom hogy csak ágyam vánkosa

örökségem nem vihetem tovább
jön a tél s a lélek vele hal
a csend az őszi csend
mint bús barát marasztal

Kelemen József: Táj

LABODA RÓBERT

Feléled

emlékeim helyén a hűvös réten
ahol mindig ketten reszketünk

ez mind ami maradt
én meg a rideg Isten

nem ki megint sajnálni akar
darabokra szórja az itt felejtett hegyeket
itt merülök alá én alaktalan mint a fjordok közti víztömeg

lűktetek egyhelyben
távoli innen az élet nem ér el idáig

a némák panasza hallik errefelé a suttogás is elfogyott nem kalandozik erre
levegő
itt maradtam én és Isten miattam
így van miattunk
így ha nem zöldülünk belehalunk
port vízzel sárnak azzal takarózunk
szétéltük mi összerakható volt

az ember vagyok
kinek szíve kőből
örökre mégis síkon
egyenes réten cipelem bűneim
bámulom a magasságot
egyszer még avar halom leszek
erdő étellel teli
ha ősszel tarra kopaszodom
ráhullok a tavaszra
megtelek fák szívdobogásával

CSONGRÁDY BÉLA

Mérföldkő Cereden

Művésztelep vissza- és előrenézve...

Bár nem is olyan régen még nagy jelentőségük volt azoknak a valóságos határköveknek, sorompóknak, amelyek az egymással közeli, alkalmasint szomszédos magyar és szlovák településeket – így az észak-nógrádi és dél-szlovákiai községeket is – elválasztották, a legújabb kori, a közép-kelet európai országokban lezajlott, rendszerváltásnak nevezett társadalmi, politikai átalakulás ismert történései negligálták, szimbolikussá tették szerepüket. Az alábbiakban ugyancsak egy ilyen képletes, de időbeli választóvonalról, mondhatni mérföldkőről lesz szó. Arról, hogy 2016-ban jutott el létrejöttének huszadik évfordulójáig a ceredi nemzetközi művésztelep, noha – az első, az 1996-os kapunyitást is beszámítva – ez év július végén, augusztus elején két héten át már a huszonegyedik alkalommal alkottak együtt a szélrózsa minden irányából érkezett festők, grafikusok, szobrászok és mutatták be műveiket az érdeklődőknek. Tehát az egyik jubileumot – a huszadik művésztelepet – tavaly nyáron ünnepelték, a naptári évet tekintve pedig az idén érkeztek el a kerek évfordulók. Mindkettőről méltón és maradandó módon emlékeztek meg. Megjelent például a második kötete annak a reprezentatív albumnak, amely – folytatva az első tizenöt év történetét – az utóbbi öt esztendő krónikáját dolgozta fel sokoldalú tartalmi megközelítésben, beszédes és látványos illusztrációkkal s összességében is felettébb elegáns külcsínben...

Annak idején három, más-más korosztályú, de ambiciózus, azonos módon gondolkodó festőművész – Fürjesi Csaba, Kun Cecília és Sánta László – fejében fordult meg a gondolat, hogy valahol – lehetőleg szép természeti környezetű, tárgyi és szellemi hagyományokban, élő tradíciókban gazdag településen – érdemes lenne egy művésztelepet létrehozni kizárólag diplomás, úgymond hivatásos alkotók számára, illetve részvételével. Álmat Cereden váltották valóra, minthogy e kis, alig több mint ezer lelket számláló medvesaljai falucska megfelelt valamennyi követelménynek, sőt alig remélt, a barátságos, vendégszerető emberekhez kötődő értékek sokaságával is rendelkezett, illetve rendelkezik. „Sokszor megkérdezik tőlünk, hogy jutott eszünkbe művésztelepet csinálni. Hogyan vagyunk képesek önerőből fenntartani ennyi éven keresztül?... Jó lenne persze azt nyilatkozni, hogy új Nagybányává akarunk válni, nyomot hagyni a művészettörténetben, de szerepünk megítélését józanul mégis inkább a jövő ítéseire hagyjuk” – fogalmazta a 2011-es kötetben az emlékezés szitáján fennmaradt *Aranyrögök* című írásában Kun Cecília. Kívülről, külső szemlélők, szakértő vendégek ré-

széről azonban máris úgy látszik, hogy sikerült – s a következőkben még inkább sikerülhet – jeleket teremteni, hátrahagyni a magyar művészet – és talán egy kicsit az európai – történetében. Az utóbbi reményt erősíti Wehner Tibor jeles műtész alábbi véleménye, amely 2010 májusában, Budapesten a Magyar Alkotóművészek Házában tartott 15 éves jubileumi kiállítás megnyitóbeszédében hangzott el: *„A Ceredi Nemzetközi Művésztelep alkotásai révén nemcsak a telep krónikája és profilja rajzolódik meg, hanem súlyos áttételek révén az ezredforduló körüli időszak közép-európai, európai története, vagy legalábbis e történet karaktere is.”* Hasonló gondolatokat fejteget a 2016-ban megjelent második kötetben a *Kultúrák találkozása* című tanulmányában Nátyi Róbert kurátor, főiskolai docens, a szegedi Reököpalota művészeti vezetője is: *„Cereden az előző két évtized eredményeire építve, a településen nyaranta megjelenő művészek és a falu lakóinak kapcsolata egyre szorosabbra fonódván olyan szellemi egységet és különleges produktumot hozott létre, amely mára az ország határain túlterjedően is egyedinek számít.”*

Legáltalánosabban azonban mindez ideig talán Bereczky Loránd, a Nemzeti Múzeum azóta nyugállományba vonult főigazgatója jellemezte e műhely karakterét, jelentőségét már 2005-ben az ugyancsak jubileumi, tizedik művésztelep kiállításának megnyitóján a salgótarjáni múzeumban, amikor többek között vissza- és előrenézve is az alábbiakat mondta: *„Cered azt bizonyítja, hogy a modernség nem önmagáért van, nem azt szolgálja, hogy az alkotó megfeleljen az adott pillanatnak, netán lemásolja a világtrendeket. A modernség Cereden azt jelenti, hogy aki itt dolgozik, a maga mondanóját olyan eszközökkel tudja megfogalmazni, amely eszközök izgalmassá, fantáziadússá teszik a művét, akár a műfaji határokat feszegetve is – és ez a legtöbb, amit tehet egy művész. A művésztelepen alkotók minden év-*

ben egy-egy művet a gyűjtemény részére ajánlanak fel. Ez a gyűjtemény száz év múlva dokumentálja majd, hogy volt egy társaság, amelynek tagjai képesek voltak arra, hogy együtt élve, együtt dolgozva, egymástól tanulva és egymást segítve képzőművészeti alkotásokat hozzanak létre annak érdekében, hogy a mi mindennapjaink valamilyen formában jobban emlékeztessenek az emberi életre.”

A Bereczky Loránd által emlegetett gyűjtemény immár az elmúlt két évtized során megrendezett huszonegy művésztelep során huszonnyolc ország több mint kétszáz alkotójának műveiből állt össze, s mintegy ötszáz műalkotást számlál. S bár Cereden természetesen ki-ki kedvére dolgozhatott, minden évben volt némi tematikus jellege is a közös munkának. Így például okáért az akácfa, a vászon, a tisztaszoba, a medve-kultusz, a kert, s önállóan is – de egyszersmind mindegyikhez kapcsolódóan – a ceredi ember. Az idén az „Élet – Jelek” címet viselte a projekt, amely kettős célt tűzött maga elé. Az első az volt, hogy felkutatassa, felfedezze a falusi lakosság körében fellelhető – velünk élő, tehát kor-

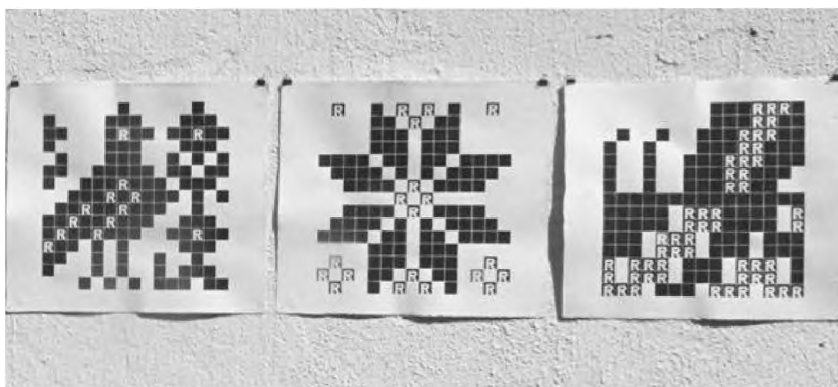
társ – sajátos motívumokat, amelyek lehetnek a helyi, népművészeti gyökerekből származó vagy a köznapi életvitelből leképződött vetületek, azaz életjelek. A művésztelep másik célja az a kísérlet volt, amely során a művészek személyiségén keresztül, kreativitását felhasználva leképezhető, megalkotható volt Cered vizuális motívumsora. S az már a jövőbe mutat, hogy ezeket miként lehet visszaépíteni a falu mindennapi életébe. Nem elhanyagolható körülményként jegyezhető fel, hogy a szobrászok tevékenységéhez Kele Péter, a tótújfalui fűrészüzem tulajdonosa nyújtott támogatást, a festők és grafikusok viszont Vincze László fedémesi papírkészítő mester műhelyében kézzel gyártott nemes papírral dolgozhattak. A szponzoráció ugyanis nélkülözhetetlen eleme a művésztelep működésének. Az ez évi program kiemelkedő eseménye volt Kun Cecília *Virágot síró lány* című, *Textilversek és idolkok* alcímű kiállításának megnyitása, amelyet megtisztelt jelenlétével és hozzászólásával Fekete György Kossuth-díjas belsőépítész, a Magyar Művészeti Akadémia elnöke is. Felidézte az akadémia alapító személyiségének, Makovecz Imre stílusteremtő építésznek az érdemeit, és utalt neves kutatók – köztük Freund Tamás – megfigyeléseire, amelyek szerint az ember százyolcvanmilliárd agysejtjét gyakorlatilag harminc tulajdonság irá-

nyítja, s ezek sorában mintegy negyven százaléknyi szerepe van az öröm különböző megnyilvánulásainak. És mégis manapság a művészet mintha lemondott volna arról, hogy örömforrásként funkcionáljon. A ceredi tapasztalatok szerencsére másról tanúskodnak. Ez a műhely valójában történelmet csinál – mondta az illusztris vendég, s elismerésének azzal adott nyomatékot, hogy meghívta a ceredi művésztelepet egy kiállításra 2018-ra Budapestre, a Vigadóba, ahol a község is bemutatkozhat. Szintén különleges színfoltja volt a 2016-os nyári szimpóziumnak, hogy először kaptak díjat a háromtagú zsűri által javasolt művészek. Szedlacsek Emília, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Közösségi, Művelődési és Művészeti Főosztályának vezetője – Hoppál Péter, a kultúráért felelős államtitkár által aláírt oklevél kíséretében – adta át a különdíjat a művésztelepen immár tizenegyedik alkalommal részt vett Jozef Suchoza besztecebányai szobrászművésznak, aki ezúttal egy kutat „varázsolt” többjelentésű műalkotássá.

Ugyancsak különdíjat kapott Fekete Zsolttól, Salgótarján Megyei Jogú Város polgármesterétől Szemethy Imre, a Zsámbékon élő, Ceredhez szintén szorosan kötődő grafikusművész, aki *Állatneszek* címmel készített sorozatot a művésztelepen. Az viszont már hagyományörző interkulturális momentumnak tekinthető, hogy a képzőművészethez rendre kapcsolódnak más művészeti ágak – színház, irodalom, film, zene – is. A helyi rönkszínpadon az évek során több emlékezetes, többnyire performance-jellegű produkcióra került sor. Ez alkalommal a kertben két jazzegyüttes – a budapesti Hendrix Project és a salgótarjáni Front trió – szórakoztatta a záróünnepség résztvevőit, színesítette a Négy Tó Panzió gasztronómiai szponzorálásával lezajlott programot. Fürjesi Csaba, a házigazda művészeti vezető „búcsúzóul” azt emelte ki, hogy a kilenc országból – Ausztriából, Szerbiából, Szlovákiából, Cseh-, Francia-, Lengyel-, Német- és természetesen Magyarországról, sőt a nagyon távoli Malajziából – érkezett kéttucatnyi művész mintegy negyvenezer kilométert – éppen annyit, mint a Föld legnagyobb szélességi körének, az Egyenlítőnek a hossza – utazott annak érdekében, hogy részese legyen a ceredi művésztelepnek. Akárcsak elődeik, ők is jó híret viszik Cerednek, Nógrád megyének s egyáltalán Magyarországnak szerte Európába, s ki tudja még mely részébe a világnak.

Már ott a helyszínen folytatott beszélgetésekben is hangsúlyosan vetődött fel, hogy – mivel a korábban kitűzött célok jószereivel maradéktalanul megvalósultak, s az eddigi eredmények a fentebb említett albumokból számos külföldi egyetem könyvtárában is tanulmányozhatók – a következőkben milyen irányba, hogyan fejleszthető tovább a ceredi művésztelep, s milyen feltételek szükségesek az igencsak kontsruktív, nagyívű elképzelések akárcsak részleges megvalósításához, azóta viszont több alkalommal is lezajlottak célirányos konzultációk, felmerültek az együttműködés különböző formái – mások mellett – Salgótarjánnal. Az már szinte biztosra vehető, hogy 2017-ben a várossá válásának 95. évfordulóját ünneplő megyeszék-

hely külföldi testvérvárosaiból is érkeznek művészek és egyre határozottabban körvonalazódik a korábbi évtizedekben nagyon sikeres, látványos, népszerű szabadtéri szoborkiállítás újraélesztésének ötlete is. Cereden a pillanatnyilag rendelkezésre álló 3500 négyzetméteres összterületű parkosított terület, a rajta lévő műhely- és lakóházakkal, közösségi terekkel egyrészt már kevésnek bizonyul, másrészt – a folyamatos felújítások, javítások ellenére – jogosan vetődik fel a korszerűsítés igénye is. Mindenképp szükség van tehát a művésztelepi alkotóbázis fejlesztésére. Az első ütemben, 2017-ben egy többfunkciós, a munkafeltételeket nagymértékben javító úgynevezett Pajtaépületet terveznek létrehozni, a második ütemben pedig egy kortárs-táj-ház megépítése lenne aktuális. Az eddigi „termés” biztonságos tárolásához, megőrzéséhez, archiválásához, a művésztelep évenkénti hosszabb idejű – esetleg májustól októberig tartó – aktív működéshez elengedhetetlen az üzemeltető emberi háttér megteremtése is. Egy új szakaszba érkezett tehát a művésztelep, kezdeményezésben, jó szándékban, akaratban, alkotóerőben továbbra sincs hiány, más kérdés, hogy a gyakorlatban mennyi erkölcsi és nem utolsósorban anyagi támogatást kapnak a szervezők a továbblépéshez.

Mondják: megtartani, s főként túlszárnyalni egy adott szintet az élet minden területén nehezebb, mint eljutni odáig. Nincs ez másként a ceredi művésztelep esetében sem. De mindazok elhivatottsága alapján, akik bábáskodnak körülötte, akiket valaha is megcsapott Cered levegője, a művésztelep különleges atmoszférája, joggal lehet bízni abban, hogy ennek a „világ végi”, egyszersmind „világ közepi” szellemi műhelynek lesz még negyedszázados, de akár még ötvenedik évfordulója is...

PAPP-FÜR JÁNOS

A nulladik napon

Uram, az árvaság a legnagyobb ajándék,
amit adhatsz. Ilyenkor találkozhatunk
és nem csak a félárnyék takarásában.
Előléphetek a fénybe, a kisimult ég sátrát
lebonthatom felállványozott arcom égtájairól,
s olyan közel léphetek hozzád, amilyen közel
csak az ébredés előtt lehetek a felejtés küszöbén.
Uram, az árvaság a legnagyobb ajándék,
amit adhatsz. Csak szólj elalvás előtt,
mielőtt végérvényesen magamra maradnék,
hogy siessek, ne kelljen sokat várnod rám,
hisz neked szörnyű lehet az egyedüllét.

nokturn

a fény bontja sátrát, a legeldugottabb sarokból
is kilép a magára hagyott holttér és a sötét,
innentől kezdve már végképp senkié, arcod
akár egy égve felejtett lámpa, feldereng a függöny
mögötti fémes homályba, alakod éleit próbálom
rajtad felkutatni, aki így tud nézni, az nem lehet
bárki, szemüregedben visszahúzzák gyökerüket
a túlvilág fái, magadhoz öleled az emlékeidből
épült partokat, zsebedből előhúzod a valaha volt
leggyűröttebb arcodat, már végleg elfelejtetted
azt az utolsó apró kis részletet, amiből még
összerakhatnád a fényhez szükséges részeket.

LIMBACHER GÁBOR

Szent Mihály arkangyal fény és sötét határán

Fény és sötét, hit és hitetlenség, krisztusi és démoni, egészség és betegség, szépség és rútság, tisztaszívűség és mocsok, ártatlanság és vétek, élet és halál, fönt és lent, bent és kint, menny és pokol. Jónak és rossznak ősi szembenállásai. Égi vonzás és ördögi csábítás antagonisztikus erőterében való tájékozódás, hovatartozás a kezdetektől küzdelmes sorskérdés az ember számára.

Így volt ez már szent királyaink, István és László országlásában a keresztény államiság kiépítésekor, s így Luxemburgi Zsigmond király udvari embere, a Rátót nemzetségbeli Lőrinc esetében. Tar Lőrinc 1409–1411 között elzarándokolt Santiago de Compostelába, valamint a nagyhirű zarándokhelyre, Szent Patrik purgatóriumához. Ez utóbbi útjáról, és az ott átélt látomásairól készült beszámolója a középkori latin nyelvű magyar irodalom becses emléke.¹ Az írországi purgatórium szigete két részre oszlik: a sötét felét – tele rikácsoló ragadozó madarakkal – a Sátán és csatlósai birtokának tekintették, itt van a purgatórium barlangja. Másik része az angyaloknak van szentelve, gazdag szépséges fafajtákban, amelyek telis-tele vannak édes szavú énekes madarakkal, s ide kápolnát építettek Szent Patrik tiszteletére.

Tar Lőrinc, miután imádságos böjttel, lelki vezetéssel, megfelelő zarándoköltözettel és főként ereklyékkel, imádságos könyvvel, szenteltvízzel, valamint fényt adó gyertyával fölkészült a purgatóriumi útra, a barlangban sötét erők kísértéseit és a fényes Mihály arkangyal vezetését élte át. Előbb két gonosz lélek a lábánál fogva egymás után háromszor is odarángatta a barlang ajtajához, hogy visszafordítsák, ruháját összeszabdalták, őt magát pedig mindenféleképpel ijesztgették. Másodszor igen öreg zarándok, hosszú szakállal és lobogó, kócos hajjal, kezében égő gyertyával, s látszólag szüntelenül szerető gyöngédséggel közeledett a vitézhez, és igyekezett őt az ördögi útra csalni. Lőrinc ereklyéket tartó szüntelen imádkozására azonban az ördög a szégyentől és a tiszteletlenségtől megalázva odébbállt. Harmadszor gyönyörű szép, tündöklő nőként kísértette őt a gonosz. A vitéz azonban nem adott hitelt a fondorlatoknak, szívében megforgatta az isteni kinszenvedés titkát, és bátorságot merítve előző győzelmeiből, istenes szavakkal visszaverte a démont. Negyedszer egy sudár termetű, egész testében zöld ruhába öltözött férfi jelent meg előtte; vállát vörös lepel borította. Fölfedte Lőrincnek, hogy ő Mihály

¹Tar Lőrinc. Magyar Katolikus Lexikon, https://hu.wikipedia.org/wiki/Tar_L%C5%91rinc (2016. 09. 26.)

arkangyal, az édenkert őre, Lőrinc pártfogója, szülőfaluja, Tar templomának védőszentje. Lőrinc elmondta, hogy a mi Urunk, Jézus Krisztusnak és az ő anyjának, a Dicsőséges Szűznek a kegyelmét keresi, és szeretné megtudni jó-

Szent Mihály lángpallossal és villámköteggel legyőzi a Sátánt. R.k. templom főoltárkép, Tar, 1900 (a szerző felvétele: 2009. 05. 22.)

Szent Mihály arkangyal a mennyei seregek fejedelme, az Utolsó Ítélet angyala, az Egyház oltalmazója, küzdelmeinek pártfogója. A jó angyalok vezetőjeként Mihály legnagyobb ellenfele Isten elbukott teremtménye és birodalmának lázadó alattvalója, a Sátán. Az ellene folytatott szent harcában a hívők védelmezője. Ősi hagyomány szerint patrónusa a keresztény katonáknak is, főleg ha a pogányság ellen, a hitért küzdenek. A világ végén harcol-

tevőiről, hogy a pokolban, a purgatóriumban vagy a paradicsomban vannak-e. Mire Mihály: – Az Úr meghagyta nekem, hogy mindazt, amit méltó vagy megláthatni az ő kegyelméből, testileg megláthatod ugyan, de nem a maga valóságában. Majd isteni fényesség látására vezette. Ezután hihetetlenül tüzes völgyet mutatott neki, amelyik hatalmas lángnyelveket bocsátott ki magából. E tűzben megszámlálhatatlan lélek gyötrődött, amelyek élő emberekhez hasonlítottak, a legocsmányabb fogdmegek kínzásai közepette. Közöttük a vitéz fölfedezte valamennyi halottját. Ez a Purgatórium, amelyben megtisztul az üdvösségre várók lelke. A Paradicsomot és a Poklot azonban még elváltoztatott formában sem láthatta, ahhoz nagyobb alázatosság szükséges. Az angyal tanácsokkal látta el, hogy övéinek lelkét hogyan szabadíthatja ki, ezeket azonban a vitéz nem mondhatta el beszámolója írországi összeállítójának. Mihály arkangyal visszavezette Lőrincet a barlang bejáratához, majd égbe emelkedett.²

² Tar Lőrinc pokoljárása. Följegyzés arról a látogatásról, amelyet Rátóti Lőrinc úr, Magyarország vitéze és bárója tett Szent Patrik Purgatóriumában Írország szigetén. 1411., <http://www.irodalmijelen.hu/05242013-1424/tar-lorinc-pokoljarasa> (2016. 09. 05.)

ni fog minden hívő keresztény lélekért, hogy kiragadja a sátán hatalmából. Már a haldoklókat is oltalmazza, majd átvezeti őket a másvilágra. Mihály teszi mérlegre az ember jócselekedeteit és gonoszságait.³

Szent Mihály arkangyal legősibb megjelenése és kegyhelye, a bizánci jámborság vonzaskörében létesült dél-itáliai Monte Gargano a sötétséget megvilágosító fény példája, barlang sötétje és az Isten színe előtt érkező arkangyal. Kr. u. 490-ben egy marhapásztor a Gargano hegy barlangjának bejáratánál találta meg eltűnt bikáját, ájtatosan térdelve. Ezután Szent Mihály arkangyal megjelent a térség püspökének, tudatván vele, hogy a barlang az ő szent helye, ahol a bűnösök bocsánatot nyernek, és az imádságos kérés meghallgattatásra talál. Felszólította a püspököt egyházi felszentelésére. A püspök azonban vonakodott ezt megtenni, mert korábban ez már pogány kultuszhely volt, és a titokzatos helyet alig lehetett megközelíteni. Így aztán 492-ben ellenség támadta meg városukat és már-már elfoglalta. A sötét kilátás közepette a városiak 3 napos imádságos böjttel folyamodtak Szent Mihályhoz. Ő megjelent a püspöknek megint, és győzelmet ígért. Így aztán lecsapó vihar segítségével fényes győzelmet arattak. Hálából a püspök a barlang felszentelésére készült, de az újra megjelenő Szent Mihály jelezte, hogy azt már saját maga fölszentelte. A püspök papjaival, népével és a térség másik hét püspökével hálaadó zarándoklatra indult a barlanghoz. Útközben a Nap hevével szemben a püspökök feje fölött lebegő sasok tartottak árnyékot kiterjesztett szárnyukkal. A barlanghoz érve látták, hogy sziklaoltár áll benne, rajta bíborterítő és kereszt, a barlang padozatában pedig gyermekklábnymok, melyeket Mihály arkangyal hagyott ott jelül. Szeptember 29-én mutatta be a helyi püspök az első szentmisét a barlangban. Ez az egyetlen, nem emberi kéz által fölszentelt szent hely, s benne – mint fény a sötétben – angyali seregek végzik az isteni szolgálatot.⁴

Szent Mihály arkangyal olyan nagy úr, hogy – a bánási németelemérik (Елемир / Elemir, Szerbia) szerint – ő akasztja ki a Napot, Holdat, csillagokat és kormányozza a felhőket. A paradicsomi fényes létből is ő kergette ki ősszüleinket.⁵

Mihály hazai várjai, hegyei, városkapui, helységnevei, templom- és kápolnadedikációi, ikonográfiai ábrázolásai és jámbor magasztalásai is eredeti intenció szerint a hívő lelket az élet küzdelmeiben, kísértéseiben, fény és sötét harcában, a gonosz lélek ellen való helytállásában akarják megedzeni, az agó-

³ Mihály. Magyar Katolikus Lexikon: <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mih%C3%A1ly.html> (2016. 09. 26.); Tokarev, Sz. A. (főszerk.): Mitológiai enciklopédia II. Gondolat, Bp. 1988. 374.

⁴ Bálint Sándor: Mihály megjelenése. In: Uő.: 1977. *Ünnepi kalendárium I.* Szent István Társulat, Budapest, 362–363.; Szent Mihály főangyal megjelenése. Magyar Katolikus Lexikon: <http://lexikon.katolikus.hu/S/Szent%20Mih%C3%A1ly%20f%C5%91angyal%20megjelen%C3%A9se.html> (2016. 08. 30.)

⁵ Bálint Sándor: Mihály. In: Uő. i. m. 327.

nia gyötrelmeiben, illetőleg a jó halál reménységében erősíteni. Különösen hajdani gyepűvidékeken vannak jelentős számmal Mihály arkangyal nevét viselő helynevek, nemritkán templomok. Ilyen a Lemhény Szent Mihály-hegyi (Háromszék vm., románul Lemnia) középkori eredetű vártemplom az ezeréves határ közelében. Mihály mintegy gyepűőrző szereppel védi az országot a külső ismeretlenséggel, sötét, ellenséges törekvésekkel szemben.

Az arkangyal ősi eredetű egyháza a Szent Mihály-hegyen. Lemhény, Háromszék vármegye (a szerző felvétele: 2010. 09. 28.).

Királyainkat is megvilágosító crejével képc ott van a Magyar Szent Koronán – Gábor arkangyaléval együtt. A koronázási szertartás ősi bizánci szövege szerint az új császár előtt maga Mihály arkangyal tárja majd föl az uralom kapuit. Egy XI. századi miniatúr II. Basileos császár koronázását úgy ábrázolja, hogy Krisztus nyújtja a koronát a császár feje fölé, Gábor teszi a fejére, Mihály pedig lándzsát ad a kezébe. Aligha kétséges tehát, hogy a két arkangyal a koronázás, illetőleg uralkodói hatalom égi eredetét és összefüggéseit hangsúlyozza királyaink számára.⁶

Mihály leginkább az első keresztény évezred fordulóján, a chiliasmus szorongó időszakában vált a halottak szószólójává. Temetőket, cintermeket, ezeknek kápolnáit, csontkamráit ajánlották az ő hathatós pártfogásába. Archaikus szemlélet szerint az élet utolsó fordulójakor a beteg fölött Mihály lebeg. Egyik kezében kard, amellyel a sárkány képében settenkedő Sátánra sújt, a másikban pedig a hagyományos mérleg. A haldokló fejénél álló őrangyal a mérlegelt jócselekedetek súlyára, nagyobb értékére és így a lélek üdvözülésére mutat. Mihály vezeti a halottak lelkét a mennyekbe, az égi di-

---

⁶ Uo. 311.

csőségbe. Mihály tiszteletére szívesen szenteltek harangokat, de temetői haranglábakat is. Ez utóbbiakat temetés közben kongatták. Mintegy hívták, szólongatták az arkangyalt, jöjjön a halott segítségére, riassza el mellőle a gonoszokat. Az ő oltalmára bízták, amikor a Szent Mihály lova néven emlegetett hordozható ravatalra téve, utolsó útján a sírhoz kísérték. A lélek útját akarták megrövidíteni, hogy az arkangyal lován, az ő oltalmában minél előbb jusson el az üdvösségre.

Ahogy a halál sötétjében Mihály égi lámpás⁷, úgy áll ott ünnepnapjával az évkörben az őszi nap-éj egyenlőséghez kötődően. Amikor a napon belüli sötét időtartam már beéri a világosságát, Mihály mérlegével figyelmeztet a végső megmérettetésre, a halált figyelembe vevő épületes élet fontosságára. Ugyanakkor a gonosz legyőzőjeként világít az egyre sötétedő őszi időben, jelezvén, hogy a sötétedés idején is a Fény az Úr.

Szent Mihály arkangyal szeptember 29-i ünnepnapja tehát felkiáltójel az évkörben. Az egyik legjelesebb nap, világosság a sötétedésben, a Fény uralma akkor is, amikor már az őszi nap-éj egyenlőség után a sötétség felülmúlja a nappalokat.

Fény a sötétben. Temetési lobogó. Felirata: „Szent Mihály főangyal könyörögj a megholtakért!” Rimóc, XX. sz. utolsó harmada (a szerző felvétele: 2009. 02. 11.)

⁷ V.ö. uo. 330.

DIÓSZEGI SZABÓ PÁL

Tordai diptichon

Tordai sellőm

– *sapphicum* –

Csúcsokat látok! Szakadékot, omlót!
Lágy hajad selymét. Feketéje hullik
vállaid gödrén, zuhogó patakként
messzi kezedbe!

Mint tavaly láttam... Soraim patakját,
lángoló mélyét szerelem csobogta...
Hangomat nyelte, tekeregve útján
távoli visszhang!

Fény-telen hang lett... remegésnyi hullám!
Árva billentyűm. Feketén-fehéren,
sorba rótt vágyam! Levelem magánya...
Napsugaradhoz!

Felderül lelkem! – Ide jöttöd éltet,
Ámen-em vagy! Mint köszönés-telen vágy,
bennem élsz. Tudtam: soha nem mehetsz el,
tordai sellőm!

DIÓSZEGI SZABÓ PÁL

Tordai diptichon

Ritka boldogság...

– *sapphicum II.* –

Csillagok fénye porozott hajunkra,
míg az égbolton ragyogó rakéták
robbanó, boldog kitörése villant
s hullt le közénk is.

Ám szemünkkel csak fel, az égre néztünk,
elkészültél – pillanatokban éltünk –
sóhajom némán, halogatva, boldog
lett a tiédben...

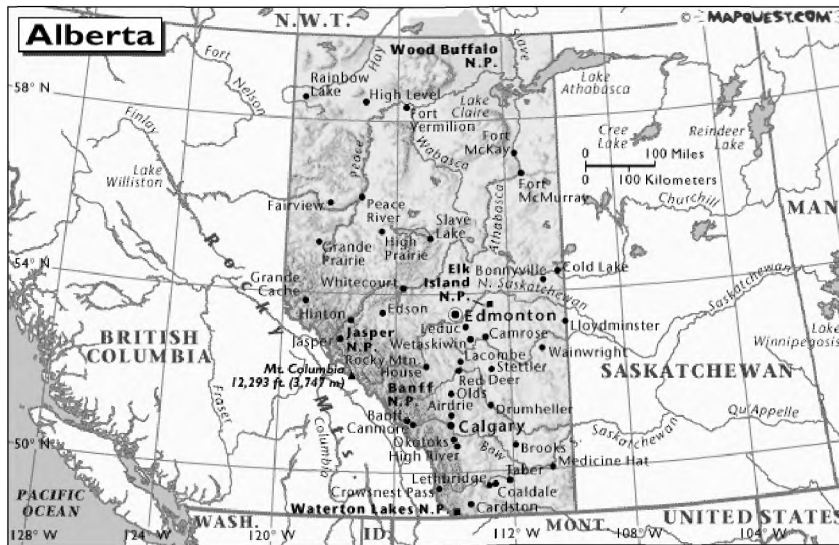
Álldogáltunk még, de szemünk beszédes.
Ritka boldogság, keserűen édes,
mert, ha rám nézel, mosolyod nekem szólt,
titka enyém is!

Néma csillagkép. Tüzesebb ajándék.
Mert hajad szálát kezeimben érzem,
elvezet hozzád: rohanok – repülnék! –
hű Ariadném!

ZACH SMITH

Palócföldről Kanadába

A családom magyar ágának kanadai története dédnagyapámmal, Varga Jánossal kezdődött, aki bátyjával, Bélával hagyta el szülőföldjét egy jobb élet reményében és indult el Kanadába Magyarországról. János 1902. március 1-jén született Pogonyban (ma: Szilasogony), egy kisfaluban Nógrád megye északi részén, a mai szlovák határ közelében. Dédapám Fülöp Rozália (1878–1932) és Varga János (1869–1954) – ragadványnevéen Rücskös apó – harmadik gyermekeként született egy szegényparaszt családban. Később még öt testvére született, akiknek többsége egész a Palócföld gyönyörű dombjai között, messze a pezsgő Budapeستől élte le életét.

Forrás: <http://homer.ca/maps/alberta.htm>

De miért épp Kanadába és annak nyugati végébe. Alberta tartományba mentek? Kanadának ez a része Észak-Amerika többi tájához képest igen későn népesült be, részben a mostoha éghajlat, részben a kései vasútépítés miatt. Az itt élő magyarok a helyi bányákba toborozták a munkásokat, sokszor újsághirdetések segítségével. A húszas években ide jóval egyszerűbb volt a kivándorlás, mint az Egyesült Államokba.

Mit tudunk az albertai magyar bevándorlásról? Az albertai magyar települések a legöregebb nemzeti kisebbségi közösségek körébe tartoztak.¹ Az albertai első magyar betelepedési hullám 1890 és 1914 között zajlott. Korábban is éltek már magyarok Kanadában, akik Québec, illetve Saskatchewan tartományokból vándoroltak nyugatra. Ők összesen csak néhány százan lehettek.

Az albertai magyar bevándorlás második hulláma 1925 és 1930 között folyt le, ez volt a század legjelentősebb magyar bevándorlási hulláma. A bevándorlók főleg Nógrád és Hont egyesített vármegyékből érkeztek, jelentős részük bányász volt. Ugyanakkor egy részük második „körös” magyar bevándorló volt, Pennsylvaniából költöztek északabbra. A magyar bevándorlók száma az 1921-es 1045-ről tíz év alatt 5502-re nőtt². Főleg gazdasági bevándorlókról volt szó, akik a szegénység elől menekültek, ugyanakkor megvoltak a társadalmi okai is, a szegény vagy nincstelen parasztok nem élveztek tiszteletet és megbecsülést a rendszerben, melyet maguk mögött hagytak. A bevándorlók nagy része tehát parasztokból és munkásokból állt, de volt köztük néhány középosztálybeli és lecsúszott arisztokrata. Voltak, akik családot, tulajdont hagytak maguk mögött egy kanadai jobb élet reményében. A fiatal, egyedülálló vagy házas férfiak pénzt akartak gyűjteni, hogy azzal majd hazatérjenek Magyarországra, vagy épp az volt a céljuk, hogy az Egyesült Államokba továbbköltözzenek³.

A fentiek mind jellemzőek dédnagyapám és testvére, Béla bevándorlástörténetére. 2013-ban Szilaspogonyban járva talákoztam a templom előtti emlékművel, melyet a Kanadába kivándorolt magyarok tiszteletére emeltek megköszönve hozzájárulásukat a templom felújításához. Történetük tehát nem egyedi, a kis faluból meglepően sokan vándoroltak ki a tengeren túlra.

János útja az útlevele és a családi elbeszélések segítségével jól követhető, noha napra pontosan nem tudjuk, mikor hagyta el a nógrádi Szilaspogonyt. Az útlevele azt mutatja, hogy vasúton utazott Közép-Európán keresztül a nyugat-európai kikötőbe, ahol tengeri útja kezdődött. Az útleveleiben szereplő első dátum 1928. augusztus 6., Balassagyarmat, az alispán pecsétjével. Balassagyarmatról valószínűleg még hazautazott Szilaspogonyba, mert a legközelebbi pecsét több mint két héttel későbbi: augusztus 24-én Bécsben volt. Rá egy napra, 25-én érte el St. Louis városát Franciaországban. Onnan Antwerpenbe utazott tovább, ahol augusztus 27-én megkapta a kanadai belépésre jogosító vízumot a kanadai kormány antwerpeni egész-

¹ Steven Tötösy de Zepetnek: Towards the History of Hungarians in Alberta <http://docs.lib.purdue.edu/clcweblibrary/hungariansinalberta/>

² Howard and Pamela Palmer: Hungarian cultural presence in North America in: Hungarian Studies Review Vol. VIII, No. 2 Fall 1981 p. 159. http://epa.oszk.hu/00000/00010/00005/pdf/HSR_1981_2.pdf

³ Ua. p. 166.

ségügyi és bevándorlást ellenőrző szervétől. Innen indult neki bátran az ismeretlennek a Metagama hajó fedélzetén. 1928. szeptember 7-én lépett a szárazföldre Québec tartományban. De ez még nem volt az útja végállomása, az út folytatódott, közel 4000 km-t kellett megtennie Drumheller völgyébe, Albertába. Itt bányászként kapott munkát, mint sok honfitársa.

A szilaspogonyi emlékmű a templom előtt Varga János és Varga Béla nevével.

Az Albertába betelepülő családok hasonló bevándorlási és letelepedési mintákat követtek. Csoportokban jöttek, férfitestvérek a húszas-harmincas éveikben, ketten vagy hárman együtt, egymást segítve. Sokan eleinte máshol próbálkoztak, főleg Saskatchewan tartományban, farmokon. A férfiak jellemzően előre jöttek és néhány év után, ha volt otthon családjuk, a hozzátartozók követték őket.

Varga János életútja is beleillik a mintába: az 1920-as években Albertába vándorolt magyar munkások nagy része a tartomány bányáiban talált munkát, főleg Lethbridge-ben és Drumhellerben. Nagy részük Magyarországon északi részéről érkezett, ahol voltak korábbi bányászati tapasztalataik, de voltak, akik otthon mezőgazdasági munkásként dolgoztak. A viszonylag magas bérek vonzották őket. Drumhellerben az East Coulee nevű bányatelep 1927-ben szinte a semmiben épült és 1933-ra 1200 lakosa lett, melynek

háromnegyede magyar származású volt⁴. A Drumheller völgy lakossága a késő húszas években 12 településen 10 000 körülire tehető. Ebből 2000 bányász dolgozott 29 különböző bányában évente másfél millió tonna szént kitermelve. East Coulee tipikus albertai bányatelep volt, főleg fiatalférfi-lakossággal. Munkájuk veszélyes, nehéz és szezonális volt. A házak nagy része egy helyiségből állt, egyedülállók számára, míg két-három szobásak is házasoknak. Sokan azonban családoknál vettek ki szobát, ami a család privát szférájának sérülésével járt.

A társadalmi élet a bányásztelepeken teljesen eltért a vidéki mezőgazdasági városok konzervatív életstílusától. A lakosok cserélődése, a férfidominancia és a gazdasági bizonytalanság alkoholizmust, agresszív politikai csatározásokat, alkalmi erőszakot, depressziót, családi instabilitást okozott. A templomba járás nem volt jellemző. A társasági élet színtere nem a templom, hanem a Magyar Ház (Hungarian Hall) volt. A Magyar Betegségélyező Pénztár kéthetente szervezett programokat, koncerteket, táncesteket a Magyar Házban. A résztvevők nem csak magyar ajkúak voltak. A bányászvárosokban az önellátás nagyon fontos volt a túlélés szempontjából. A családoknak nagy kertjük volt, disznót tartottak. Ugyanakkor a farmerekkel ellentétben maximum két gyereket vállaltak⁵.

Ebben a városban élte János az egyedülálló fiatal férfiak életét, ami néhány évvel később regényesen alakult. 8000 kilométerre Magyarországtól, sok évvel érkezése után magyar párra talált. Előtte soha nem találkozott vele, noha mindössze 35 kilométerre laktak egymástól az óhazában. Ficzere Hermina, János későbbi felesége, 1906. április 28-án született a Heves megyei Csehíben (ma: Egercsehi). Családja jobb körülmények között élt, mint Jánosé, édesapja, Ficzere József (1882–1956) a faluban kőművesként dolgozott. Édesanyja, Józsa Angyél (1884–1963) rajta kívül még két leánygyermeket szült. Hogy a történet még rendhagyóbb legyen, Hermina még Magyarországon férjhez ment Tompos Józsefhez, és az 1920-as években fiuk született. A kisfiú, László halála készíthette őket arra, hogy egy új élet megkezdése mellett döntsenek.

Hermina útlevele 1932. augusztus 26-ai keltezésű. Röviddel ezután útra is keltek akkori férjével, hiszen az augusztus 30-i pecsét már a svájci Buchsból való, 31-én pedig már a franciaországi St. Louisban voltak. Hermina hajója pedig Cherbourgól indult Kanadába szeptember 3-án. Tíz nappal később érkeztek Québecbe. A kikötőből Hermina a kórházba került, súlyosan tengeri beteg lett a tíz napos hajóúttól. Mikor felépült, továbbindultak – Jánoshoz hasonlóan – Albertába, hogy férje szintén bányásként vállaljon munkát Drumheller Valleyben.

---

⁴ Ua. 172.

⁵ Hungarian Studies Review Vol. VIII, No. 2 Fall 1981 p. 173.

Varga János útlevele

Tompos Józsefné sz. Ficzere Hermina
(később Varga Jánosné) útlevele

A következő évek eseményeit részleteiben a családi emlékezet nem őrizte meg. Annyit tudunk, hogy Tompos József és Hermina kapcsolata megromlott, József hazatért Magyarországra. A dédszüleim pedig egymásra találtak. Kislányuk, anyai nagymamám, Varga Lenke 1942-ben született meg egyetlen gyermekükként. Otthon mindig szigorúan magyarul beszéltek egymás között a családban. János nagyon jól megtanult angolul munkája során, Hermina azonban élete végéig küzdött az angol nyelvvel.

1960 körül Hermina és János Calgaryba költözött. Lenke pedig férjhez ment és életet adott édesanyámnak. Őt sajnos már nem tanította meg magyarul, bár saját szüleivel életük végéig magyarul beszélt. Dédszüleim Calgaryban nagyon szép kertvárosi környéken éltek és nagy szeretettel vigyáztak Lenke nagymamám két gyermekére, Darrenre és édesanyámra, Jamie-re. Mindketten máig emlegetik a sok finomságot, amellyel Hermina a gyerekeket várta iskola után: a savanyú bablevest, a töltött káposztát, a dereglyét, a tepertős pogácsát. De sokat mesélnek a türelmes nagyapjukról, Jánosról is, aki sok időt töltött velük a kertben. Mint kiderült, otthon, titokban a pincében még pálinkát is főztek a nagyszülők. A mai napig őríz Lenke egy bontatlan üveget.

János dédapám 1975-ben halt meg, így őt már nem ismerhettem. Hermina nagymamám pedig 1989-ben, így ő még megélte születésemet. Lenke attól kezdve senkivel nem beszélt magyarul, olyannyira megviselte szeretett édesanyja halála. 2014-ben, mikor velem együtt ismét Magyarországra látó-

gatott, mindenki örömeire gyönyörű palóc kiejtéssel, gond nélkül eltársal-
gott a magyar rokonokkal.

János soha nem tért vissza látogatóba Magyarországra, Hermina azon-
ban kétszer hazalátogatott: egyszer a hetvenes, másodszor pedig a nyolcvan-
as évek elején. Levélben is tartotta a kapcsolatot az otthoniakkal, főleg
testvéreivel, Józsa Ilussal. Ezeknek a leveleknek hála, sikerült megtalálnom
2013-ban az Egercsehiből elszármazott rokonokat. A régi borítékon talált
cím alapján próbáltam Ilus egri házát beazonosítani (ami sikerült is, de Ilus
sajnos már nem élt), mikor egy utcán levő szomszéd segítségével rátaláltam
a szomszédos utcában lakó rokonra, Lenke unokatestvére, Piroskára. Mi-
kor becsengettünk a kapun, egy apró idős hölgy sietett elő, és rövid beszél-
getés után kiderült, nagyon is emlékezik a Magyarországra látogató édes-
anyámra, az unokatestvére, Lenkére és dédnagymamámra, Herminára.
Rövidesen fényképek is előkerültek az 1983-as utazásról. A kedves hölgy
kávémeghívása alatt élvezhettük a régi történeteket és az újra felelevenített
rokonkapcsolatokat. Ezen a kapcsolaton keresztül Hermina életének újabb
cserepeit ismerhettem meg.

Varga Hermina, Varga Lenke és Varga János 1946–47 körül

János rokonait könnyű volt megtalálnom, hiszen a falu annyira kicsi,
hogy az akkori polgármester gyorsan beazonosította őket és megszervezett
egy találkozót a családdal.

(angolból fordította: Bódi Zsuzsanna)

SZOKOLAY ZOLTÁN

Leteszi a tollat

1.

Áttetsző, puha, gömbszerű lény.
Fényforrások sugárrohamát vissza se veri.
Hagyja, hogy átyuggasd gondolataiddal.
Jelentésrétegekbe burkolózik, tart tőled,
elnyeli minden pillantásod.

Ez itt a fészke. Sárbevonatú,
hevenyészett rácsszerkezet.
Véletlenek sorozatának ismeretlen logikájú rendje.
Felkínáltatik, hogy önként, spontán bízhas benne.
S Te mindig megadod magad: hiszel engedelmesen.
Egymásra tél-túl merőleges vonalak tartják:
hajnali felriadásod utáni
első hirtelen fohászaid.
Óvatosan szólongatod:
mama, mátká, matéria, matrica, mátrix,
matróna, madár, madonna-maradék,
mag, magma, manna, Magyarország.

Rád se hederít, hiába remegsz
bármilyen imát. Kultúrák burjánzó
egymásból élése ég minden szó mélyén.
Kegyelme csak ennyi,
ez a szusszanásnyi idő,
ez az épp csak észlelt élet,
látszólag végtelenné nyújtva
az első, még akarattalan,
s a legutolsó, már vágyott
lélegzetvételeid között.

Pillád rebbenéseit titokban naplózza,
nem akar megbántani azzal,
hogy ő méri időd.
Maradsz, ameddig akarsz,
alva vagy ébren, de mindvégig vele.
Nélküle sehol.

Aki jókedvében teremtett,
s akit Te csak a magad vigaszául alkottál meg.

Ott sem, ahol egyedül,
nélküle ott se vagy soha.

2.

Minden részlet egyre fontosabb,
gondolja egyszerre az a két hideg,
összehegesztett fémszobor egymás mellett
a kőpadon, mozdulatlanul.

Már jártál itt, ismerős a park, akkor is
úgy ültek, visszavetítéd élénknek, fiatalnak
a testük, elmosolyodsz, igen, ők azok, emlékszel
olvasmányaidból. A történelem előtti szerelmespár.

Nyelvedbe botlik a szó, mielőtt kimondanád,
lefelé nézel, a cipőd orra elé,
mintha makacs fűszállá változottan a koratavaszi bűn
még mindig ott kísértene életed novemberében is.

Mintha nem mernél idegen árkok fölött lépni,
nem mernéd rászánni magad, hogy továbbsiess,
új földrészeket fedezz fel, mielőtt távirányítójával
az Őr bezárná előtted a kert hatalmas vaskapuit.

Mi voltunk, mi vagyunk, mi leszünk az a pár, mondd,
belefagyva, belekövülve egymás emlékezetébe,
összevegyülve, együtt árván, végre kijátszva,
elátkozott emberiség, a mohó gömb figyelmét.

3.

Órát lehetne hozzá igazítani,
pontban hajnali egykor görcsbe rándul,
duzzadt nyelvét próbálja visszaszuszakolni,
de nem fér, sehogy sem fér
kiszáradt szájába.

Megírom, hörgi, most megírom,
ma éjjel sikerül, ne tagadja meg senki
tőlem ezt a levegőkortyot, ezt a verset,
aztán nem írja, mégse írja, zihálva leteszi a tollat
tükörképed, az Úr.

Egyetlen sor lóg arcodba az ég aljáról.
Súgod fölfelé, amint a hajnalt látod:
Istenem, Rajtad az a sor.

BARÁTHI OTTÓ

Fejezetek a nógrádi honismereti mozgalom és tevékenység történetéből

Tény, hogy időben jóval előbb mutatkozott tudományos érdeklődés és igény a helyismereti és honföldtörténeti kutatómunka iránt, mint ahogy a honismereti mozgalom kifejlődhetett. Így volt ez Nógrád megyében is, ahol az előbbieken említett – tudományosan alapozott – tevékenység kezdetei Nagy Iván nevéhez fűződnek, jóllehet meg kell említeni Mocsáry Antal és Borovszky Samu munkásságát is. Nagy Iván a maga nimbuszát a Nógrád-vármegyei Múzeumi Társulat 1891. március 15-ei balassagyarmati létesítésével alapozta meg. „*Felkutatni és egybegyűjteni mindazt, ami történelmi, régészeti, természet- vagy néprajzi tekintetben kiváltképpen Nógrád vármegyére vonatkozik.*”¹ – ez volt a célja a társulat létrehozásával, amellyel lerakta a balassagyarmati múzeum alapjait. Ezzel szemben a salgótarjáni múzeum csak 1959-ben nyílt meg a látogatók számára.

A honismereti mozgalom kialakulása és fejlődése

Az országos kezdemények után rövid időn belül Salgótarjában is megindult a mozgalom szervezése. 1964-től a József Attila Megyei Művelődési Ház szakemberei révén intézményes keretek közé került a mozgalom. Hamarosan már több országos tanácskozásra is sor került. Így például a Történelmi Társulat és a TIT megyei szervezete, valamint a megyei honismereti kör szervezésében az üzemtörténet-írás időszerű kérdéseiről tanácskoztak a résztvevők. Hanák Péter, Berend T. Iván és Ránki György az ipartörténet-kutatás új útjaira mutattak rá előadásaikban.²

A *Nógrád* c. megyei újság egyik 1969. októberi számában a cikkíró az ötéves mozgalom tapasztalatait összegezi és kiemeli Kovács János és Szabó Béla mozgalmat támogató tevékenységét.³ 1975-ben *Nógrádi Honismeret* címmel érdekes kis füzet ad tájékoztatást többek között a helytörténeti pályázat feltételeiről.⁴

1976. június 21–30. között Balassagyarmaton megrendezték az első nógrádi honismereti ifjúsági tábort, amelybe II-III. osztályos középiskolai

---

¹ Múzeumtörténet a Palóc Múzeum honlapján: <http://palocmuzeum.hu/a-muzeumrol/a-muzeumrol/> (2014. március 16.)

² Tóth Elemér 1967. *A honismereti mozgalom...* In: *Nógrád*, december 18., 4.

³ Sz. E. 1969. *Ötéves a honismereti mozgalom.* In: *Nógrád*, április 5., 5.

⁴ *Megjelent a Nógrádi Honismeret.* In: *Nógrád*, 1975. április 23., 8.

tanulók, pedagógusok és népművelők kaptak meghívást, mintegy 30-an. A tábor programjában az elméleti ismereteken túl a gyakorlati tudnivalók körében egy település tárgyi és szellemi kincseinek összegyűjtése szerepelt.⁵

1979 nyarán Salgótarjánban rendezték meg a VII. Országos Honismereti Akadémiát *A tanácsköztársaság történelmi tapasztalatai* címmel.

1981-ben Salgótarjánban – az 1960-as évek kezdeményei után – újra szerveződött a Nógrádi Történelmi Múzeum Baráti Köre, aktívabb tagjai kivették részüket a honismereti mozgalom támogatásából is. Gyűjtőmunkájuk révén több ezer értékes tárgy, dokumentummal, fényképpel, diával gyarapodott a múzeum. Kiemelkedő munkát végzett: Baráthy István, Bihary Lajos, dr. Gáspár János, dr. Kúti István, dr. Várkonyi József, Jóvári Tibor, Kádasi Pál, Liptay B. Jenő, P. Tóth László és mások is. A kör számos tagja készített értékes dolgot a Nagy Iván Honismereti Pályázatra.⁶

1982. július 5–14. között Salgótarjánban került megrendezésre a VII. Nógrád Megyei Honismereti Ifjúsági Tábor, amelynek a Stromfeld Aurél Diákotthon volt a komfortos székhelye. Középpontjában az Etesre és környékére kiterjedő adatgyűjtés állt. A megye középfokú oktatási intézményeinek 30 tanulója nyelvészeti, művelődéstörténelmi, munkásmozgalom-történelmi, életmódkutatás és néprajzi munkacsoportban végzett vizsgálatokat.⁷

1984-ben a honismereti mozgalom keretében is gondozott helytörténetírás a 20. jubileumi évében járt. Ebből az alkalomból a megyei lap a múzeumi népművelők Salgótarjánban megtartott, háromnapos országos konferenciájáról számol be, amelyet dr. Selmeczi László, a Művelődési Minisztérium múzeumi osztályának vezetője zárt, hasznosnak és eredményesnek ítélve azt.⁸

1989. október közepén újabb tudományos tanácskozást tartottak a salgótarjáni múzeumban. A konferencia a történelemtanítást állította középpontjába, amelynek helyzetéről és aktuális feladatairól Balogh Sándor történész tartott előadást. A konferencia további részében – többek között – dr. Horváth István megyei múzeumigazgató a helytörténetírás historiográfiáját tárta fel.⁹ A Nógrád megyei honismereti mozgalomban az idők során egyre nagyobb teret kapott a helyi kezdeményezéseken alapuló, önállóságra épülő honismereti tevékenység, amelynek a rendszerváltás után már a törvényes civil szervezeti formák adták a mind életképesebb keretet. Számos civil szerveződés jött létre, amelyek közül a Nógrádi Történelmi Múzeum Baráti Köre után még két

⁵ Sch. M. 1976. Honismereti Ifjúsági Tábor Nógrádban. In: *Honismeret*, 1/20.

⁶ Hidváry István 1995. *A Nógrádi Történelmi Múzeum Baráti Körének 15 éve, 1981–1995*. 283–290. In: www.arcanum.hu (2014. április 30.)

⁷ Balázs László 1982. *VII. Nógrád Megyei Honismereti Tábor*. In: *Múzeumi Mozaik*. Nógrádi Történelmi Múzeum, Salgótarján, 5. sz.

⁸ A helytörténetírás 20. évéről. Véget ért a múzeumi népművelők konferenciája. In: *Nógrád*, 1985. október 31., 7.

⁹ Tudományos tanácskozás a salgótarjáni múzeumban. In: *Nógrád*, 1989. október 14., 1–2.

nagyszerűen működő szervezetet kell megemlítenem. A Szécsényi Múzeum Baráti Köre már 1977-től működött. Szervezetéről, tevékenységéről és elért eredményeiről a kör negyedszázados történetét feldolgozó igényes kiadvány ad hiteles információkat.¹⁰ Egy évvel később, 1978-ban a balassagyarmati lokálpatrióták is megalakították a Balassagyarmati Honismereti Kört. „Az akkori politikai viszonyok között ez volt az a szűk mezsgye, amin egy civil szervezet elindulhatott, mely azóta is a Madách Imre Városi Könyvtár keretein belül működik. A Balassagyarmati Honismereti Kör évadnyitó rendezvénye az alapítókra való emlékezés jegyében zajlott a Helytörténeti Gyűjteményben. Az ünnepi alkalomra jelent meg a Balassagyarmati Honismereti Híradó 34. száma, mely a Madách Imre Városi Könyvtár évkönyve.”¹¹

A hely- és honismereti pályázatok sikertörténete

A Nógrád megyei honismereti mozgalomnak csaknem a kezdetektől része a pályázati rendszer. E szisztematikus munkának és a nyomában kibontakozó, a hely szelleme iránt elkötelezett lokálpatrióták által végzett helytörténetírói tevékenységnek, mint történeti folyamtnak, az elmúlt években végzett kutatásaim¹² alapján két nagyobb korszakát különböztetem meg.

Az első korszakot az 1968–1983 közötti másfél évtizedre teszem. A rendszer sajátja a kiíró – jobbára politikai és társadalmi – szervezetek évről-évre változó száma és összetétele. E másfél évtized pályázatainak többsége település-, gyár- és üzemtörténeti tárgyú, néprajzi témájú. A dolgozatok minősége és értéke a kor színvonalával egészében adekvát, ám évről-évre is differenciált. Két korabeli dokumentumból vett idézettel megvilágítható egy-egy év „pályamű-termése”. 1975-ben a bíráló bizottság mindössze 6 (3 felnőtt, 3 ifjúsági) pályázót (3 néprajzi, 3 helytörténeti tárgyú) munkáját ismerte el. E „szerény termés” láttán a szakemberek több javaslatot fogalmaztak meg a pályázati tevékenység eredményesebbé tételére.¹³

¹⁰ *A Szécsényi Múzeum Baráti Kör negyedszázados története (1977–2001)*. 2001. Szécsényi Honismereti Kiskönyvtár 10. Szécsényi Antal Károly Honismereti Alapítvány, Szécsény.

¹¹ A Balassagyarmati Honismereti Kör ünnepi évadnyitó rendezvénye 2013. szeptember 12. http://www.agt.bme.hu/balassi/HonismeretiKor_30ev.html (2014. március 16.)

¹² Baráthi Ottó 2009. *Az 50 éves Nógrádi Történeti Múzeum a sajtóban*. Tanulmány. Nógrád Megyei Történeti Múzeum–Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján; Baráthi Ottó 2009. *Adalékok egy polihisztor pályaképehez. Az 50 éves salgótarjáni múzeum első igazgatója: dr. Gajzágó Aladár*. Tanulmány. Nógrád Megyei Történeti Múzeum–Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján; Baráthi Ottó 2014. *Adalékok a honismereti tevékenység történetéhez; figyelemmel a pályázatok struktúrájának és az utóbbi 10 év pályaműveinek elemzésére és értékelésére*. Tanulmány. Dornyay Béla Múzeum–Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján.

¹³ *Az 1975. évi pályázatról* c., gépirással készült beszámoló anyag a Dornyay Béla Múzeum (egykori elődjének) adattárából. Aláírás, pecsét, dátum, adattári jelzés, irattári/iktatószám nélkül.

Nem is hiába, hiszen 1978-ra jelentős javulás következett be; az ekkor immár 17 pályázat megyei díjazottainak pályamunkái az országos megmérettetésen is sikeresen szerepeltek. A felnőtt tagozatban Vongrey Béla (Salgótarján) *Tar földrajzi nevei* c. dolgozata II., az ifjúsági kategóriában Banos Julianna (Ecseg) munkája III. díjat kapott.¹⁴

Az 1980-as évek elején a megyei szakemberek úgy gondolták, érdemes lenne „leválni” az országos rendszerről, egyben autentikus és standard nevet adni a Nógrád megyei pályázatoknak. Egy, a megyére jellemző, a történelmi Nógrádot is reprezentáló név választásához az ő javaslatuk volt az alap, amely lehetővé tette a „felügyeleti jóváhagyással” megszületett döntést, miszerint a pályázati kiírást Nagy Ivánról, a jeles történészről, az első nógrádi múzeum megalapítójáról nevezzék el. Dr. Kovács Anna irodalomtörténész ez időben kutatta intenzíven Nagy Iván életét és munkásságát.¹⁵ Támogatója a főnöke, a megyei múzeumi szervezet akkori igazgatója, Praznovszky Mihály dr. – maga is irodalomtörténész, muzeológus – volt. (Később hosszú éveken át e lap, a Palócföld folyóirat főszerkesztője is.) Az ő érdemük, hogy 1984-ben a pályázati felhívás első ízben jelent meg Nagy Iván Honismereti Pályázat (továbbiakban: NIHP) néven.

A NIHP 1984 óta évente megszakítás nélkül került meghirdetésre, felnőtt és ifjúsági kategóriában, rendre 6-8 (a legtöbbször: történeti, néprajzi, természettudományi, irodalomtörténeti, művészettörténeti, művelődéstörténeti, társadalom- és gazdaságtörténeti) témakörben, alig változó követelmény-rendszerrel. A pályázat két állandó, felelős meghirdetője a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet és a Nógrád Megyei Levéltár volt, számos közreműködő, a díjazás finanszírozását is támogató – évenként is változó – intézményfenntartó és más partnerszervezettel egyetemben. Az I–III. helyezést elért pályázatok kategóriánként és témakörönként kerültek (reálértéken egyre szerényebb összegű) pénzdíjazásra, könyv- és egyéb jutalmazásra.

Ezt a vázolt, három évtizedes pályázatfolyamot számítom az intézményes nógrádi helyismereti, helytörténeti és honismereti pályázati rendszer második nagyobb korszakának, amit – mint fentebb utaltam rá – behatóbban is vizsgálat tárgyává tettem.¹⁶ A tendenciák megragadása és érzékeltethetősége érdekében a 30 éves korszakon belül három – egy-egy évtizednyi – etapot is képeztem, azokat külön-külön is elemeztem.

¹⁴ *Pályázatok*. In: *Múzeumi Mozaik*. A Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatóságának Tájékoztatója. 1979. 1/18.

¹⁵ Kovács Anna 1980. *Nagy Iván könyvtára, mint egy nemzedék műveltségének tükröse*. In: *Nógrád megyei Múzeumok Évkönyve 1980*. Nógrád megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján, 119–134.; Kovács Anna 1982. *Nagy Iván könyvtára, mint egy művelődési eszmény bizonyítéka*. In: *Nógrád megyei Múzeumok Évkönyve 1982*. Nógrád megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján, 209–242.

¹⁶ Baráthi Ottó 2009. i. m.

A NIHP vizsgált, 30 éves időszakában összesen 638 (éves átlagban: 21) pályamunka érkezett be. Ennek 37,5%-a az első, 33,5%-a a második, 29,0%-a a harmadik 10 éves időszakra esik, azaz a pályázatok száma és aránya is csökkenő, tendenciája mérséklődő. A tematikus (témakörönkénti) megoszlást figyelve megállapítható, hogy az összes pályamű 60,8%-a történeti/helytörténeti, 8,0%-a néprajzi, vagyis a két témakör népszerűsége végigvonult az időszakon, és az utóbbi részarányának csökkenése mellett is domináns maradt. Kirívó a társadalom- és gazdaságfejlesztés témakör elenyészően csekély „súlya”. A pályázatok ifjúsági és felnőtt kategóriánkénti megoszlása szerint az összes pályamű egynegyedét küldték be a fiatalok. Mindkét említett jelenség sajnálatos és figyelmeztető is.

A NIHP legsikeresebb pályázatírója a tudományos módszerekkel és igényességgel dolgozó Prakfalvi Péter salgótarjáni geológus, mintegy húsz (I., II.) helyezésre értékelt és díjazott pályamunkájával. A díjazott pályaművek között több is megfelel a tudományosság kritériumainak, az adott szakterületen is megállja a helyét. Ugyanakkor a pályamunkák közül kevés került „magasabb szintre”, jelent meg nyomtatásban. Itt is megemlíthető a szakmai publikációkkal (könyvvel, kiadvánnyal is) rendelkező Bozó Gyula dr., Csongrády Béla dr., Fancsik János dr., Galcsik Zsolt, Gréczi-Zsoldos Enikő dr., Handó Péter, Kúti István dr., Prakfalvi Péter, Póczos Sándor, Puntigán József, Szirácsik Éva dr., Szenográdi Ferenc és e sorok írója is. Érdekesség: az egykori sikeres pályamunkát írók közül Galcsik Zsolt, G. Toronyi Judit dr. és Szirácsik Éva dr. ma már ismert levéltári, illetve történész-muzeológus szakember.

Mindezek alapján kijelenthető: a NIHP megfelelt deklarált hivatásának. Beigazolódott, hogy a helyismerettel és helytörténettel nem hivatásként foglalkozók számára kiírt NIHP, illetve az azon való részvétel a tudományos műhelymunkához vezető út lépcsőfoka, a kutatómunka előszobája. A NIHP olyan szellemi intézmény, amelynek fenntartása a Dornyay Béla Múzeum szakmai irányításával és koordinálásával jövőben is indokolt, összefogással megvalósítható. Amire jó esély is van Shah Gabriellának, a múzeum igazgatójának elképzelései és kiemelt alábbi mondatai alapján is: „*A Dornyay Béla Múzeum megfelelő irányú változtatások mellett az egyik leg-hatékonyabban működő kulturális és tudományos központ szerepét töltheti be. Azt szeretném, ha az intézmény a színvonalas kiállítások, a kutató és a feldolgozó munka révén a »valóság és az elmélet« találkozásának sajátos színtere lenne.*”¹⁷ Ebben a szellemben került kiírásra 2016. évre is a Nagy Iván Honismereti Pályázat. A felhívást – amely a múzeum honlapján megtekinthető – itt is ajánlom a nógrádi lokálpatrióták és középiskolás fiatalok szíves figyelmébe.

---

¹⁷ Gréczi-Zsoldos Enikő 2014. Nyitott múzeum. Beszélgetés Shah Gabriellával. In: *Palócföld*. 1/78–79.

SZEPESSY NÉ JUDIK DOROTTYA

Koldusok közt siketek? – Siketek a reformkori Nógrád megyében

Egy irat és ami mögötte van

A Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárának (a továbbiakban: MNL NML) reformkori iratai és annak számottevő száraz adata mögött szomorú emberi sorsok is megbújnak. Ennek egyik példája a Magyar Királyi Helytartótanács 1838. szeptember 25-én tartott tanácsülésének egyik döntése. Ennek értelmében az 1838. november 16-án, Balassagyarmaton tartott megyei közgyűlésen terítékre került Dávid Sámuel losonci lakos siket fiának a „*Váci Siket Néma Intézetbe*” történő felvételének és annak támogatásának ügye. A közgyűlés határozatában a Losonci járás főszolgabíróját utasította, hogy „*tudósítást tegyen*” a folyamodó anyagi és családi körülményeiről. Az irat hátoldalán szűkszavú megjegyzés: „*a relatio felterjesztett a Htó Tanácsnak*”.¹

Az irat több szempontból is elgondolkodtató. Sorakoznak a kérdések: milyen sors jutott annak, aki siketként született a 19. század első felében? Mennyire számított a családi háttér, hova és milyen feltételekkel járhattak iskolába, hogyan boldogultak a gyermekkorból kilépve? Mi volt az általános tendencia?

A háttér

A kérdések megválaszolásához a korábbi évszázadokba kell visszamennünk. Az ókorban – kevés kivételtől eltekintve – a betegség és a fogyatékoság mögött isteni büntetést, túlvilági hatást láttak. A középkorban az egyház karolta fel a fogyatékkal élőket. Befogadta és a lehetőségekhez mérten munkára fogta őket, de az oktatásukra egyáltalán nem helyezett hangsúlyt. Ez változott meg a reneszánsz világ beköszönteivel. Nyugat-Európában számos kísérlet történt annak bizonyítására, hogy a siketeket igenis lehet oktatni. Az első próbálkozások a 16. században indultak meg. Cardanus (1501–1576) olasz filozófus és fizikus úgy vélte, a siketek számára egyéni foglalkozás szükséges. Rájött, hogy a siketet is meg lehet tanítani írni-olvasni és meg is érti, ha megmutatják neki az adott szóhoz tartozó tárgyat vagy annak a képét. Spanyolországban Pedro de Ponce (1520–1584) bencés szerzetes 1580-ban kezdett el siketeket oktatni beszédre, írásra-olvasásra. Bő fél évszázaddal később, Európa északnyugati felén a siketek kommunikációs eszköze, a jelnyelv felé fordult a figyelem. John Bullwer 1644-ben *Chirológia: A kéz természetes*

¹ MNL NML IV. 16. Losonci járás főszolgabírójának iratai. 1838. 14.

nyelve című kétrészes művében a kéz és az ujjak megfelelően kifejező használatával foglalkozik. Az ábrákkal bőségesen illusztrált könyv az emberi érzelmeket csoportosítja és hozzárendeli a megfelelő gesztust. Ezután is született ebben a témakörben műve: *Philocophus: A siketnéma emberek barátja és a Philocophus, avagy a siket és néma emberek tanítása*.²

Közép-Európában a 18. század végén, a felvilágosodás egyik legtehetségesebb uralkodójának, II. Józsefnek is köszönhetően a fogyatékkal élők felé fordult a figyelem, különösen arra fókuszálva: miként lehet őket a társadalom „hasznos tagjaivá” tenni.³ II. József 1777-ben Franciaországban tett látogatásakor megtekintette L'Epée 1770-ben, siketek számára létrehozott iskoláját és az ott tapasztaltak annyira meglepték, hogy hazatérve Bécsből azonnal két embert küldött a párizsi siket intézmény tanulmányozására. A porosz példa is hathatott, hiszen Lipcsében és Berlinben 1778-ban létesültek iskolák. Végül 1779-ben Bécsben létrejött a Siketnémák Intézete.⁴

Ez azért is fontos változás, mert ezzel a középkorból eredő és uralkodó felfogással ment szembe, miszerint a siketeket, mivel nem tudnak beszélni, ezért őket nem lehet tanítani: így a társadalom perifériájára kerültek, jobbik esetben egyszerű, kétkezi munkából, rosszabbik esetben és döntő hányadában koldulásból éltek.

Magyarországon

Magyarországon Cházár András (1745–1816) Gömör vármegyei főjegyző nevéhez fűződik az első siketnéma iskola megnyitása. 1799-ben Cházár András Bécsbe ment a siketek oktatásának tanulmányozása végett. Tapasztalatait a *Magyar Kurír*-ban tette közzé. 1799 végén Sturmán Márton Gömör megyei birtokos jóvoltából Gömör megye közgyűlése elé vitték a siketnémák oktatásának ügyét. Cházár András ebből az alkalomból készített memoranduma és Joseph May-nek, a bécsi Siketnéma Intézet igazgatójának két javaslata a pesti egyetemhez került. Joseph May egyik javaslata az *Inté-*

² A kora újkori időszak siketeket érintő pozitív változásairól lásd Szepessyné Judik Dorottya 2013. *Siketek összeírása az 1840-es években – avagy a fogyatékosok a történelemben*. In: *Neograd*. Dornay Béla Múzeum Évkönyve. XXXVII. Salgótarján, 107–120. – A fogyatékoságtörténettel kapcsolatban: Kálmán Zsófia–Könczei György 2002. *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Osiris Kiadó, Bp.

³ Az idézet az 1803-ban kiadott *A' Siket-Némák' Nevelés és Tanítás által áhétatos Keresztényekké és az Ország' hasznos Tagjaivá való formálásának szükséges voltáról szóló Irás-ból* származik. Az eredeti MNL NML IV 1. b. 1803. évi közgyűlési iratok 437/1803. alatt lelhető fel. Reprint kiadása: Szepessyné Judik Dorottya (szerk.) 2011. *A' siket-némák' nevelés, es tanítás által áhétatos keresztényekké és az ország' hasznos tagjaivá való formálásának szükséges voltáról szóló irás*. Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, Salgótarján.

⁴ Vayk (Vay Sarolta) 1899. *A váci siketnéma intézet alapítói*. In: *Vasárnapi Újság* 46. évf. 38. sz. 09.17. 631. p.

zet egy siketeket és némákat nevelő-oskolának felállítása végett Magyarország címet viselte. I. Ferenc császárhoz is eljutott a memorandum, melynek hatására az uralkodó 5000 forintot adományozott és a Helytartótanács 24112. számú rendeletével megbízták Cházár Andrást az intézmény javára történő adománygyűjtéssel. 1802-ben 50 000 forint gyűlt össze, így augusztus 15-én Vácon, az egykori püspöki székház helyén az intézet megnyitotta kapuit. Az iskola igazgatójává a Bécsset is megjárt Simon Antalt nevezték ki.⁵

A váci Siketnéma Intézet létrejöttével megjelentek a siketek oktatásával foglalkozó írások, elsősorban a siketeknek a magyar társadalomba történő aktív bevonására. Az erre történő figyelemfelhívás végett jelentette meg a „Váci Királyi Siket-Néma Nevelő Ház” 1803-ban *A' Siket-Némák' Nevelés és Tanítás által áhétatos Keresztényekké és az Ország' hasznos Tagjaivá való formálásának szükséges voltáról szóló Irás-t.*⁶

Az intézetben a növendékek a mindennapi életvitelhez szükséges ismereteket sajátítottak el: többek között rajzolást, „ékes-írást”, fiúk esetében különböző mesterségeket, lányok esetében pedig háziasszonyi foglalatosságokat. A váci Siketnéma Intézet első növendékeinek a névjegyzékét az alábbi táblázatban tesszük közzé:

Név ⁷	Születési hely	Megye
Bründler Ferenc	Pest	Pest
Derner József	Novaszellő	Bács
Dora-Nova József	Jászberény	Jászság
Ehold Károly	Pest	Pest
Groszmann Ferenc	Kőszeg	Vas
Hegyí Máttyás	Bogács	Borsod
Henisch Károly	Óvár	Moson
Jáhn Lajos	Új Pécs	Torontál
Lulits János	Ó Pasna	Sirmia (Szerém)
Muray Ambrus	Vetés	Szatmár
Poroptsits András	Szabadka	Bács
Remer Mihály	Pest	Pest
Tömör Pál	Csór	Fejér
Vangroshovszky Antal	Pozsony	Pozsony
Antal Katalin	Kóspallag	Hont
Gneiszt Trézsi	Nagymárton	Sopron
Gyuratsik Johanna	Horelitz	Trencsén
Gyuratsik Éva	Horelitz	Trencsén
Haubenhoffer Anna	Pilingérhely	Magyarország határa
Shrott Anna	Sopron	Sopron

⁵ Uo. 632–633.

⁶ MNL NML IV 1. b. 1803. évi közgyűlési iratok. 437/1803.

⁷ MNL NML IV 1. b. 1803. évi közgyűlési iratok. 437/1803. A személy- és földrajzi nevek közlésénél az eredeti írásmódot rögzítettük.

Az újonnan létrejött intézet gazdasági ügyei a Helytartótanácson belül a „*departamentum fundationum saecularium politicum*”-hoz kerültek. A váci Siketnéma Intézet növendékeinek felvétele ügyében a Helytartótanács döntött és az igazgató kivételével a főbb alkalmazottakat is maga nevezte ki. Az intézet vezetőségi üléseinek a jegyzőkönyveit is beküldték a Helytartótanácsához, s az rendszerint felterjesztette az uralkodóhoz. A fent nevezett ügyosztály (politicum) szólította fel a törvényhatóságokat, hogy a siketnéma intézet javára gyűjtsenek segítyt és a gyűjtések eredményeiről, illetve az intézmények számára hagyott összegekből a törvényhatóságok neki küldjék a jelentéseiket.⁸

1817-ben a Tudományos Gyűjteményben megjelent Nagy Leopold írása *A Siket-némák Váti Intézetéről* címmel, melyben a siketek oktathatóságára, oktatásának módjára hívja fel a figyelmet, a következő sorokkal: „*A siket-némák a hazának és a polgári társaságnak tagjai. A hallás héjánossága meg nem foszthatja őket azon justól, melyben a többi hazafiak részesülnek, se föl nem szabadíthatja őket azon kötelességek alól, melyekre a társasági szövetségre nézve mindenik tag köteleztetik, kötelesek ők is hallókkal egyetemben tehetségeik szerint a közjót előmozdítani. De mi módon történhet ez meg, ha mindezekre nézve tudatlanságban hagyatnak? [...] Szükséges tehát a siket-némának az oktatása.*”⁹

Összeírások a reformkorból – Siketek Nógrád megyében

A MNL NML anyagában a Füleki és a Kékkői járásban élő siketekkel kapcsolatban találunk összeírásokat.¹⁰ A mindenkori kormányzervek számára fontosak voltak a népességi adatok: azok pontosítása, többek között adózási, hadászati és közbiztonsági szempontból. A Magyar Királyi Helytartótanács 1843-ban adott ki egy országos utasítást a fogyatékkal élők: siketnémák, vakok és örültek összeírására, és az erről szóló jelentések felküldésére. Az összeírásokat nem egy minta alapján végezték, ahány összeíró, annyi értelmezés született. Ami a táblázatokban közös: a nevet, a helyet és az életkort minden esetben rögzítették. Kíváncsiak voltak az illető társadalomban betöltött szerepére, mesterségére, magaviseletére és hogy be van-e oltva himlő ellen. A társadalomnak a fogyatékkal élőkhez való hozzáállását jól érzékelteti a fog-

⁸ Felhő Ibolya–Vörös Antal 1961. *A helytartótanácsi levéltár*. Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 3. Bp., 342.

⁹ Nagy Leopold 1817. *A Siket-némák Váti Intézetéről*. In: *Tudományos Gyűjtemény*. 1. évf. 7. sz. 142–150.

¹⁰ Ezúton szeretném kifejezni köszönetemet Sebestyén Kálmánnak, a MNL Nógrád Megyei Levéltára igazgató-helyettesének az összeírások fellelésében nyújtott segítségéért.

lalkozások felsorolása: többségük család által eltartott, koldul. Ritka esetben konkrét munkát végez, pl.: ökrész vagy minden munkát elvégez.¹¹

Vezeték- és keresztnév ¹²	Életkor	Mi sorsú, vajon szegény-e?	Mestersége vagy más foglalatossága módja	Viselete milyen?	Himlőoltással biztosítva van-e?	Észrevétel
Fodor Ferenc (Karancsberény)	26	jobbágy	jó dolgos	jó	nincs	úgy született
Híves Apolló (Lapujtó)	30	jobbáglány	semmi	jó	nincs	20 éve siket
Szóllós Anna (Lapujtó)	22	jobbáglány	semmi	jó	nincs	úgy született
Majlik Mária (Lapujtó)	20	árva	koldul	jó	nincs	18 évtől siket
Lantos Julis (Karancsapátfalva)	20	jobbáglány	semmi	jó	nincs	úgy született
Jakab Erzsébet (Kisterenye)	20	zsellérlány	mindent dolgozik	jó	nincs	úgy született
Jakab Borbála (Kisterenye)	20	zsellérlány	mindent dolgozik	jó	nincs	úgy született
Szekerés István (Zagyva)	40	szegény	koldulás	jó	nincs	úgy született
Földi Anna (Zagyva)	40	szegény	koldulás	jó	nincs	úgy született
Vize János (Somosújfalú)	38	jobbágy	dolgozik	jó	nincs	életrevaló
Vize Ferenc (Somosújfalú)	50	jobbágy	dolgozik	jó	nincs	életrevaló

A táblázatból is kilátszik, hogy a siketeknél jellemző volt a kéregetés. Ők tehát tényleges rászorulóknak számítanak, mivel tőlük független ok miatt lettek munkaképtelenek, vagy elvesztették a kereső családfőt, így kerülve olyan helyzetbe, hogy kéregetniük kellett. A kisebb településeken, falvakban megvolt a közösség koldusa, aki általában valamilyen fogyatékkal élt és a közösség tartotta el. Később az iparosodás, a városiasodás mértékének növekedésével a közösség által eltartott fogyatékos koldusok „intézményének” társadalmi elfogadottsága csökkent.¹³

A kolduskérdéssel már korábban is foglalkozott a vármegye előljárósága, 1805-ből ismerünk olyan közgyűlési határozatot, melyben különbséget

¹¹ A Füleki járás területéről, az 1843–1844 közötti időszakból több összeírás található. Ezek megjelentek Szepessyné Judik Dorottya 2013. i. m., 107–120.

¹² Siketnémák összeírása – Nógrád vármegye Füleki járás. Kelt Kiskalondán 1845. október 17-én, összeírta: Chikán Gábor esküdt. MNL NML IV 7. c. Conscriptio-nes miscellanes. Vakok és siketnémák összeírása. 1844–1845

¹³ L. még Fazekas Csaba 1997. „Mi, Isten képét viselő szegények...”. *Források a miskolci koldusok 18-19. századi történetéhez*. In: Levéltári évkönyv. Miskolc, 216–226.

tesznek a „valóságos koldusok, azaz elnyomorodtak” és a munkaképes, de lusta szegények között. A határozat szerint „azoknak engedtetik meg a koldulás, akik valóságos koldusoknak minden esztendőben teendő egybenírás mellett a helybeli plébános és a kerületbeli tiszt által megösmertetnek és az ilyen valóságos koldusok egy bizonyos, felső ruhájukra ragasztandó pléh által különböztessenek meg.”¹⁴

Az 1846. február 18-án Balassagyarmaton tartott közgyűlésen felolvasták a Magyar Királyi Helytartótanács január 5-én kelt, 219. számú utasítását, miszerint „a megyében található árvák és siketnémák egybeírását” rendeli el a következő rovatokkal: neve, kora és „vagyonbéli sorsa”. 1846. november 1-jén terjesztette elő a Kékkői járás koldusait Somoskőy János szolgabíró. Az általa készített „tabellában” a koldus neve és életkora mellett „koldulásának” oka is szerepel. Ok gyanánt a legtöbb esetben valamilyen testi fogyatékoság: „nyomorékság” szerepel, ezt követi a világtalanság, és egy helyen olvasható Ecseti István 20 éves tereskei „siketnéma koldus” neve.¹⁵

Az 1847. március 2-án, Balassagyarmaton tartott kisgyűlés 590. és 591. számú határozata értelmében a megye négy járásában el kellett végezni a siketnémák és a koldusok összeírását, köztük a levéltár anyagában fellelhető Kékkői járásét is.

Az alábbi táblázatban a hallási fogyatékoság miatt koldulni kényszerülő kéregetők nevei olvashatók:

Koldus neve	Koldulás helye	Életkor	Családi állapota
Berki József	Diósjenő	35	legény
Hornyos István	Diósjenő	14	legény
Jenei András	Kisoroszi	54	nőtlen
Gross János	Kisoroszi	18	nőtlen
Szabó Borbála	Kisoroszi	23	hajadon
Szepott Zsuzsanna	Kisoroszi	17	hajadon
Schupauer Katalin	Kisoroszi	16	hajadon
Ujlaki József	Borsosberény	10	gyermek

A Kékkői járás területéről készített összeírásban szembeötlik, hogy bizonyos településeken egy-egy fogyatékoságtípusból kiugróan magas az arány. A fenti táblázatban látható, hogy a siketség, mint a koldulás jellemző oka, Kisorosziban igen jelentős.¹⁶

¹⁴ MNL NML IV. 1. a. 1805. évi kötet 388. sz. határozat

¹⁵ MNL NML IV. 1. a. 1846. évi kötet 392. sz. és 3653. sz. határozatok. Mivel csak a Kékkői járás anyaga készült el, ezért a vármegye közgyűlése utasította Horváth Elek főszolgabírót a többi járás összeírásának elkészítésére.

¹⁶ Az összeírás többi részéből pedig az is kiderül, hogy Nőtincsen a vakság a jellemző oka a koldulásnak és nemcsak az életkorból kifolyólag.

A 19. század második felében a dualizmus kora hozta meg a lassú, de biztos változást a siketek társadalmi elfogadottságát, társadalomban töltött szerepét illetően az oktatás, a munka világa és az érdekvédelem területén. 1897-ben már nyolc intézet működött és ez a szám 1920-ig tizenhatra emelkedett. 1887-ben pedig létrejött az első alapszabállyal rendelkező, siketek érdekeit képviselő egyesület, mely az Egyetértés nevet viselte. Az intézetekben nevelkedett siket személyek húzóerővel bírtak az intézetbe be nem kerültek szemében. Az erős és kiterjedt oktatási intézményhálózatnak, az általuk oktatott szakmáknak és az érdekvédelemnek köszönhetően igen jelentősen lecsökkent a koldulásból élő siketek száma. Azt is hozzá kell tenni, hogy az 1906-ban megjelent, szárazelemmel működő hallókészülék színre lépésével a hallássérültek egy része – azaz a nagyothallók – előtt érthetőbbé és élhetőbbé vált a világ.

KAZARECZKI NOÉMI

Egy világháború katona utolsó „bevetése” Zubovits Fedor (1846–1920) kapitány szerepe az I. világháborúban

Bevezető

Zubovits Fedor huszárkapitány még ma is igen sokak által kedvelt „figurája” a dualizmuskori Magyarország történetének. Még életében írók, költők (Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza, Krúdy Gyula) örökítették meg alakját, majd a két világháború között Kellér Andor *A rettenetes Fedor* címmel folytatásos ponyvaregényt jelentetett meg híres-hírhedt cselekedeteiről.¹

Napjainkban – az I. világháború centenáriumának időszakában – személye ismét aktuálissá vált, mivel utolsó katonai bevetése a Nagy Háborúban zajlott. Életével számos kutató foglalkozik, így tudományos és ismeretterjesztő munkák egyaránt születtek.² A Váci Tragor Ignác Múzeum, mint Váchoz egykor kötődő személy emlékét, ma is ápolja. Jó példa erre a 2015-ben megnyílt, az I. világháborút bemutató *Virágos vonattól a vöröskeresztesig* című kiállítás, ahol Zubovits Fedornak is szenteltek egy tablót. Jómagam a Kubinyi Ferenc Múzeum muzeológusaként találkoztam e kalandos élet egy szeletével az afrikai vadászatai alkalmával készült fotóin keresztül.³

Kötődése Nógrád megyéhez

Zubovits Fedor a Hont megyei Felsőtúron 1846-ban született régi lengyel nemesi család sarjaként. Tucatnyi lakhelye volt, ennek ellenére mégis Nógrád megyét tekintette szűkebb hazájának. Az 1850-es évektől Balassagyarmaton töltötte gyermekkorát, mivel édesapja, Zubovits József (1812–1861) itt vállalt hivatalt. 1848 előtt Hont megye alpenztárnoka, a vármegye táblabírája, a császári–királyi úrbéri szék ülnöke volt, majd Balassagyarmaton a törvényszéki bírói tisztséget töltötte be.⁴ Balassagyarmatra későbbi

---

¹ Tolnai Világlapja 1937. 19–26. sz.

² Pl. Csukovits Anita 1994. *Zubovits Fedor kapitány hihetetlenül izgalmas és mulatságos kalandjai a Börzsöny vidékén*. In: *Börzsönyvidék 2.*, Szob, 59–68. Szathmáry István 2007. *Zubovits Fedor huszár kapitány története 1846–1920* (szakdolgozat-kézirat), Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar, 2007. Rózsafi János 2011. http://nagyhaboru.blog.hu/2011/08/03/zubovics_fedor_szarazfoldi_torpedoja_a_karpatokban (Utolsó megtekintés dátuma: 2016.08.09.)

³ Kazareczki Noémi 2009. *Adalékok a Zubovits család történetéhez*. In: Dr. Szirácsik Éva–Bagyinszky Istvánné (szerk.) *Neograd 2008*. Salgótarján, 24–34.

⁴ Nagy Iván 1865. *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Pest, 445., *Nógrádi Lapok*, 1874. 11. 15. /46. sz. 2–3.

élete során is gyakran visszatért.⁵ Mikszáth Kálmán szerint – akihez baráti kapcsolat is fűzte – Zubovits többek között a Zichy-fogadó állandó vendégei közé tartozott.⁶ Az 1874-es párizsi távlovaglása után egy hétig ünnepeltek a városban, ahol még az alispán is ünnepi beszéddel köszöntötte.⁷ A megyei lapok a későbbiekben is beszámoltak látogatásairól, például 1887-ben, amikor a húsvéti ünnepeket is Balassagyarmaton töltötte.⁸ Nógrádverőcei tartózkodása alatt (1890–1900) főként a balassagyarmati törvényszéknek és a rétsági járásbírósnak volt gyakori vendége sok peres ügye miatt.

Ferenc József Nógrád megyei látogatásakor Zubovits egyik főszereplője volt az eseménynek, mivel ő irányította a királyt fogadó 27 tagú lovas bandériumot.⁹ A nógrádi közügyek iránt is érdeklődött. Ezt bizonyítja, hogy 1898–1899-ben Nógrád Megye Törvényhatósági Bizottságának tagjai közé is beválasztották.¹⁰

Katonai pályafutása

Sokoldalú személyisége (vadász, „sportsman”, feltaláló, diplomata, párbajhős) külön tanulmány(ok) tárgya lehetne, az alábbiakban azonban csak katonai pályája főbb állomásait ismertetem.

Zubovits Fedor a váci kegyesrendi gimnáziumban és a bécsi Theresiánumban végzett tanulmányai után 1862. szeptember 24-én lépett be a cs. k. 25. gyalogezredbe, 1863-ban a 9. huszárezredbe. 1865-ben már hadnagyi rangban szolgált, de 1867. szeptember 16-án rangfenntartás nélkül kilépett a közös hadseregből. Így közhonvédként folytatta pályafutását a magyar királyi honvédlovasságnál, majd 1869-ben hadnaggyá nevezték ki. 1870–71-ben tanonc a székesfehérvári és a kecskeméti központi lovasfőtisztképző iskolában. Szolgált a 15., a 24., a 20., a 4., és a 9. honvédlovasszázadnál, majd 1875 szeptemberében átlépett a 6. honvédlovasezred 1. századához mint várakozási illetékkel szabadságolt lovas hadnagy. 1875. november 1-jén Ferenc József főhadnaggyá léptette elő.¹¹

⁵ Balassagyarmaton élt a 19. század utolsó harmadában unokafivére, Zubovits István (1838–1914) táblabíró, szolgabíró, aki később családjával áttelepült Szécsénybe.

⁶ Mikszáth „Édos gyerekek” nevezte. Praznovszky Mihály 1989. *Mikszáth Kálmán, a pályakezdő újságíró*. In: *Discussiones Neogradienses* 6. Konferenciakötet, Salgótarján, 26.

⁷ 14 nap alatt lovagolt Bécsből Párizsba. *Vasárnapi Ujság*, 1874. 11. 29. / 48. sz. 757–758., *Nógrádi Lapok*, 1874. 12. 14. / 50. sz. 1.

⁸ *Nógrádi Lapok és Honti Híradó*, 1887. 06. 05. / 23. sz. 4.

⁹ *Pesti Hírlap*, 1894. 09. 16. / 259. sz., 6., *Vasárnapi Ujság*, 1894., 09. 23. / 38. sz. 626.

¹⁰ Nógrád Vármegye Törvényhatósági Bizottságának jegyzőkönyve, Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára IV. 402. 25.

¹¹ Tisztek szolgálati lapjai, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár (továbbiakban: HL), AKVI 30996.

1866-ban részt vett a poroszok elleni hadjáratban, a königgrätzi, a münchengrätzi és a jičini ütközetekben.¹² A katonai nyilvántartó lapja szerint jó és bátor lovas volt, az ellenség előtt vitéz, feljebbvalói iránt illedelmes, bajtársai iránt barátságos, de „alattvalói” iránt nem tanúsított elegendő tapintatot. Magyarul, németül igen jól beszélt és írt, továbbá olasz, cseh, lengyel és francia nyelvek ismeretével is rendelkezett. Nyelvismerete nem meglepő, hiszen 1866-tól számos európai hadszíntéren szerepet vállalt: (saját elmondása szerint) 1867-ben Garibaldi csapatához csatlakozott, majd fogságba esett, és 1867. december 21-én Rómában a pápai hadbírószágon halálra ítélték, de végül felmentették.¹³ 1875-ben már Spanyolországban találjuk, ahol a karlisták ellen harcolt, amiért 1876. március 9-én megkapta a Katolikus Izabella-rend lovagkeresztjét is.¹⁴

1. kép. Zubovits Fedor párizsi lovaglása. *Vasárnapi Ujság*, 1874. 11. 29./48. sz. 1.

1877-ben a török-országi háborúban a törökök mellett vett részt, 1878-ban egy cserkesz csapatot vezényelt az oroszok ellen Boszniában. 1880-ban a miriditák (katolikus albán törzs) mellett Montenegró ellen küzdött. Később valószínűleg ezeket a tapasztalatokat használta fel, amikor a Monarchia diplomatája lett a függetlennedő Albániában.

¹² Uo.

¹³ Jeszenszky István közjegyző iratai, jegyzőkönyv. Budapest Főváros Levéltára VII. 216. a. – 1907–051.

¹⁴ Tisztek szolgálati lapjai, HL, AKVI 30996.

A szárazföldi „torpedó”

A hadászati robbanóanyagok területén az 1800-as években jelentős változások történtek, és a ma használt alap robbanóanyagok felfedezése is erre az időszakra tehető. Kiemelkedő munkát végeztek e téren a Monarchia katonai szakemberei, így Zubovits mellett Fülöp Hess és Trauzl Izidor is.¹⁵

Zubovits Fedor 1882-ben kísérletezte ki a szárazföldi torpedót,¹⁶ amelynek használati jogát sorra meg is vásárolták a különböző államok.¹⁷ A feltaláló 1887-ben a honvédelmi miniszter és további katonai vezetők jelenlétében mutatta be a szerkezet működését a Szentendrei-szigeten, majd Vácon tanfolyamot is szervezett.¹⁸ A következő híradás 1901-ből származik, amikor Zubovits kapitány az *Otthon*¹⁹ dísztermében tartott szabad előadást a szárazföldi torpedókról, és ebből kiderült keletkezéstörténete is: a spanyolországi karlista háborúban történt, amikor egy hegyszorosba szorulva Zubovits azt ajánlotta ezredesének, hogy a birtokukban levő piroxilín-lógyapotot fölhasználva piroxilín-aknáknak segítségével próbáljanak szerencsét. A sikeres „kísérletnek” köszönhetően meg is megmenekültek. Itt fogalmazódott meg először agyában a szárazföldi torpedók eszméje – mint mondta. Találmánya Kínában is nagy sikert aratott. Ji Csang Vu londoni kínai nagykövetet még nógrádi birtokán tanította be a torpedó használatára.²⁰ Valószínű, hogy 1904-ben ezért is kapta meg a kínai császártól a kínai I. fokozatú III. osztályú Kettős Sárkány Rendjelet.²¹

¹⁵ Lukács László 2014. *A honi katonai robbanástechika az I. világháborúban*. In: *Műszaki Katonai Közöny* XXIV. évf. 2. sz. 50.

¹⁶ A Pallas Lexikon a következőképpen definiálja: „Robbanóanyaggal telített vas, vagy faedény, amely utakon, útszorosokon elásva oly szerkezettel bír, hogyha egy csapat reája lép, felrobban. E torpedónak további fejlesztése Zubovits Fedor honvéd huszárszázados érdeme, ki a csapatok által vihető 2 kg robbantó gelatint tartalmazó repülő torpedót, tábori erődítéseknel használt, 10 kg robbanóanyaggal ellátott torpedót és állandó erősítéseknel alkalmazott 15 kg gelatintöltetű torpedókat készített. Torpedói, minőségük szerint, a reátoposás folytán bizonyos akadálytárgyak eltávolításánál vagy pedig villamosság által tetszés szerinti pillanatban, végre egy szabályozható óramű-szerkezet segélyével, előre meghatározott időben robbannak.” Pallas, XVI. kötet, 1897., 281. *Pesti Hírlap*, 1901. 12. 02. / 333. sz., 5.

¹⁷ Ausztria, Svájc, Svédország, Dánia, Kína, Szerbia és Törökország. Fedor von Zubovits 1902. *The Automatic Seninels and Land Torpedoes*. Trieste.

¹⁸ *Budapesti Hírlap*, 1887. 05. 22. / 140. sz. 9–10., *Nógrádi Lapok és Honti Hiradó*, 1887. 06. 05. / 23. sz. 4.

¹⁹ Írók és hírlapírók köre.

²⁰ *Pesti Hírlap*, 1901. 12. 02. / 333. sz. 5.

²¹ Ezen kívül még a perzsa III. osztályú Nap és Oroszlán Rendjelet is neki adományozták. Rendeleti Közöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes ügyek, 1904. 10. 31. / 49. sz. 259., *Budapesti Hírlap*, 1904. 07. 29. / 209. sz. 8.

Zubovits fentebb említett előadásában azt is elmesélte a hallgatóságának, hogy legújabb találmánya az automata előőrs, mely 80-85 dkg súlyú, 25 cm magas, 10 cm széles kis doboz. Ezek az apró dobozok hajszálnyi fémsodronnyal vannak összekötve, melyet ha megérintenek, bekövetkezik a robbanás. Mivel a hágai békekonferencia deklarálta, hogy dinamittal, ekrazittal, melinittel²² nem harcolhatnak az ellenséges felek, úgy alakította át az automata előőrs egyes dobozait, hogy a sodrony érintése során a dobozokból erős fénysugár szökik fel a levegőbe, figyelmeztetve az ellenséget a veszélyre, s csak 20-25 másodperc múlva explodálnak.²³ Zubovits már 1901-ben is javasolta a torpedóosztály létrehozását a honvédelmi minisztériumnál, ezt azonban elodázták, s majd csak az I. világháborúban került rá sor, amikor a haditechnika rohamos fejlődése következtében ez a konstrukció „túlhaladottnak” bizonyult. A kapitány előadásának egyik célja az volt, hogy ne vádolhassa őt senki hazaárulással azért, ha valamely külföldi állam megveszi, és egykor a Monarchia ellen felhasználja. Ebben a tekintetben előrelátó volt, mivel Szerbia is rendelkezett torpedóezreddel. Végül azt is elmondta, hogy angol konzorcium alakult a találmánya értékesítésére, de egy magyar konzorcium is ajánlatot tett, így ez utóbbit részesíti előnyben. Végül 1903-ban létrejött a megállapodás a hadügyminisztérium és Zubovits között, mely szerint az általa bemutatott hét új szárazföldi torpedómintát elfogadták, valamint megszerezték a készítési és használati jogát az egész közös hadsereg számára.²⁴

Három évvel később kitüntetéssel jutalmazták tevékenységét. Ferenc József 1906. december 29-én a katonai műszaki téren szerzett érdemei elismeréséül a III. osztályú Vaskorona Rendet adományozta a szolgálaton kívüli viszonybeli címzetes honvédszázadosnak.²⁵

2. kép. Zubovits Fedor
kitüntetéseivel (Kubinyi Ferenc
Múzeum, Ltsz.: 80.708.33.)

²² Pikrinsav.

²³ Ennek a továbbfejlesztett változatnak a „reklámozása” céljából jelentett meg egy könyvecskét Triesztben angol és francia nyelven. Zubovits i. m.

²⁴ *Budapesti Hírlap*, 1903. 05. 14. / 131. sz. 8.

²⁵ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes ügyek, 1907. 01. 08. / 1. sz. 1.

Tevékenysége az I. világháborúban

A Nagy Háború közvetlen kitörése előtt is a nemzetközi politika sűrűjébe került. A Monarchia megbízásából haditudósítóként vett részt az olaszoknak a törökök ellen folytatott hadjáratában Észak-Afrikában, melynek célja a mai Líbia területének megszerzése volt.²⁶ Ezt követően a Balkán-háborúk után a „függetlenné” vált Albániába került, ahol 1914 februárjától több mint 14 hónapon keresztül külföldi szakértőként²⁷ tevékenykedett. Az 1912–13-as balkáni háborúk és kimenetelük előrevetítették a világháború kitörését. Zubovits könnyen eligazodott a török uralom alól felszabadult balkáni államok és a nagyhatalmak diplomáciai manőverei között. Egy angol és egy német tiszt társaságában járta be a térséget, írta a jelentéseit, amelyeket számos hírlap közölt.²⁸

Diplomáciai szolgálata után 1914 őszén, 68 évesen nyugalmazott honvédhuszár századosként jelentkezett a hadügyminisztériumnál, hogy az irányítása alá szervezzenek egy szárazföldi torpedóosztágot. A *Váci Hírlap* tudósított először az alakulatról, amikor Zubovits Fedor, a cs. k. torpedóosztag parancsnokaként százfőnyi legénységével először Vácon, majd Kisorosziban és Diósjenő ősi erdeiben hadgyakorlatozott a torpedóival.²⁹

1915 telén már a Kárpátokban találjuk a torpedóosztágot, amely valószínűleg a 17. cs. és k. gyaloghadosztály vezetése alá tartozott.³⁰ Itt a limanovai győzelem után az osztrák-magyar csapatok támadást indítottak a 8. orosz hadsereg ellen. A frontvonal megmerevedett, a kárpáti téli csatában (január 23.–február 27.) az oroszok által körülvelt przemysli erőd felmentése sikertelen volt. Az oroszok a Duklai-szoroson át ismét benyomultak Magyarországra.

1915 februárjában a *Pesti Napló* egyik újságírója tudósított a duklai frontvonalról, ahol Zubovits kapitánnyal interjút készített és a przemysli erődről is kérdezte. Mint mondta, az aknákat a leggyakrabban az éj leple alatt, kúszva, négykézláb helyezik el a két lövészárk között. Przemyslről

²⁶ HL, Honvéd Főparancsnokság, 1916. eln. 2705, *Pesti Hírlap*, 1912. 03. 12. / 61. sz. 33–34.

²⁷ Egyes híradások szerint a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság tagja volt. *Budapesti Hírlap*, 1914. 02. 10. / 35. sz. 27.

²⁸ *Budapesti Hírlap*, 1914. 02. 10. / 35. sz. 27., *Pesti Hírlap*, 1914. 07. 14. / 164. sz. 33., *Tolnai Világlapja*, 1914. 05. 10. / 19. sz. 11.

²⁹ Furucz Zoltán 2014. *A huszárcapitány, aki Vácnál próbálta ki a szárazföldi torpedóját*. In.: *Váci Napló* 10. 31. / 44. sz. 8.

³⁰ Az egyik legmegbízhatóbb hadosztályként tartották számon, amelyet a leginkább veszélyeztetett, legnagyobb áldozatokat igénylő frontokon vetettek be. Hermann Attila–Szanyi Miklós 2012. „Csak előre édes fiam...”: *A magyar Szent Korona országaiból sorozott hadosztályok, ezredek és zászlóaljok jelvényei a Nagy Háborúban*. Méliusz Központ, 32.

azt nyilatkozta, hogy nagyon jól ismeri az erődöt, zseniális tervezőjével, Brunner altábornaggal³¹ együtt dolgozott.³²

Az I. világháborúban a torpedó bevetésével kapcsolatos információkat a visszaemlékezésekből tudhatjuk meg. Az első és legfontosabb e tekintetben a Kárpátokban harcoló Lisznyai Damó Elemér visszaemlékezése, melyet Rózsafi János hadszíntérkutató tárt fel. Damó Elemér, a székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred-utász századosa 1915. március 14-én azt a feladatot kapta, hogy a Variházától délnyugatra húzódó Korumkó hegy gerincén olyan műszaki akadályokat építtessen, amelyek csökkentik a meglepetés-szerű rajtaütéseket. Ekkor vetették be a Zubovits-féle torpedót. Damó Elemér visszaemlékezésében ismertette a szerkezetet is: „...1915. március 16-

3. kép. Zubovits Fedor portréja. Köszeghy Elemér ceruzarajza, készült a kárpáti harcok alatt. Vasárnapi Ujság, 1915. 04. 18./16. sz. 254.

án délután három órára vártuk Zubovits Fedor százados érkezését. Kíváncsi voltam rá, mert már sokat hallottam emlegetni, de még nem láttam soha. 4 óra felé érkezett ki Zubovits Fedor egy nagyobb csoporttal. A zászlóaljparancsnokok, századparancsnokok odagyülekeztek köréje. Az egyik küldönc kész aknákat vett elő. Ezek dinamittal töltött dobozok voltak. A dobozba beépítve egy rugós, ütésre gyújtó szerkezet, melyben egy gyújtó szeg egy töltény gyutacsára vágott. Ez meggyújtotta a 2gr-os robbanó gyutacsot, az pedig a robbanószeret.

A készülék az által jött működésbe, hogy egy botló huzal a rugóval megfeszített gyújtószegekből kihúzta a biztosító sasszeget, miáltal a rugó előre csapja a gyújtószeget. Olyan, mint a puská elsütésekor lejátszódo művelet, csak itt a závarzat szerkezetű rész az aknára van szerelve. Mutatott még egy készüléket, mely

³¹ Moritz von Brunner altábornagy (1839–1904) 1894-ben került a przemysli hadmérnöki stáb élére. Az északkeleti, XIII. számú erőd az ő eredeti tervei alapján épült. http://lemil.blog.hu/2015/06/11/akikert_az_oroszlán_uvolt_przemysl_i (Utolsó megtekintés dátuma: 2016. 08. 09.)

³² Arról jelenleg nincs információ, hogy mikor és milyen minőségben dolgozott az altábornaggal. *Pesti Napló*, 1915. 02. 26. / 57. sz. 5–6.

olyan volt, mint egy vágott fél kg-os ekrazit szelence, mely belül üres. Ez ugyanolyan elcsattanó készüléket tartalmazott, mint a kész akna és bármely ekrazit szelencére ráhúzható, s egy csavar segítségével ráerősíthető volt. Egyébként azonos céllal, azonos módon működött, mint a kész akna, ez volt a szárazföldi torpedó! Nem tudom miért hívták torpedónak, talán azért, hogy nehezebb legyen kitalálni, hogy mi.”

Damó Elemér vállalta a 25 kész 5 kg-os aknának és 30 db gyújtófejnek a telepítését. A kapitány ezután továbbment a szomszédos debreceni 3. honvéd gyalogezredhez.

A második visszaemlékezés, amely említést tesz a torpedóról, Csabai István reáliskolai tanár könyvében található, aki a cs. és kir. 39. gyalogezred tartalékos századosa volt. A kárpáti harcokban irányított egy munkáosztagot, katonáival a gyalogsághoz és a tüzérséghez egyaránt be voltak osztva, és Zdinián bombavető állásokat készítettek. Csabai szerint „Zubovits Eperjesen székelt, itt gyártotta torpedóit és vagonszámra küldte ki a frontra, ahol az ezredek körletében beépített állásokból küldözgették őket a muszkák felé! ...Amint hírlett, ekkor még nehézkes volt ezeknek az aknáknak a kezelése, egy esztendő múlva már ez is tökéletesedett, s nagyon elterjedt, majdnem kiszorította az ágyút!...”³³

A harmadik visszaemlékezés egy nyíregyházi vasutastól, Nyíri Elemtől származik, aki szintén a kárpáti harcokban állt helyt. 1915 tavaszán ugyanis 165 emberével órákon keresztül védelmezett egy magaslatot, amelyet 3600 főnyi orosz gárdacsapat támadott. Nyíri a lövészárokban volt, előtte pedig Zubovits torpedói. Nyíri szerint az aknák egy része önmagától robbant, ha valaki rálépett, a többi pedig villamosvezetékekkel volt összekötve s egy gombnyomásra egész sor, egész mező repült a levegőbe.

A Kárpátokban zajló csatákban a kapitány megsebesült, erről tudósított a *Pesti Hírlap* 1915. április 12-i száma. Urai Dezső, a cikk írója előtte három napot töltött vele Eperjesen, s mint írta, itt ismerte meg a kitűnő férfit mint bátor katonát, mint a technikai tudományokban jártas embert és mint nyelvtalentumot. Az egész város ismerte. Amikor délben végigment az utcán panyókára vetett mentében, amelyen a torpedóosztály lángoló bombajelvényét viselte mellén az érdemkeresztekkel, még az ezredek is előre üdvözölték. A feszes testtartású, marcona bajuszú, hangos beszédű katonában senki sem sejtette az idős embert. Sokat mesélt életéről, kalandjairól, de gyakran emlegette, hogy meg akar halni, s az aknászait sajnálta, akiket elvesztett. Később újabb és újabb rendelkezéseket diktált segédtisztjeinek arra az esetre, ha elesik, majd harmadnap kiment Szemelyére, a rajvonalba, onnan érkezett a hír, hogy megsebesült.

³³ Csabai István 1935. *Fakeresztek mentén, népek országútján*. Élmények, tanulmányok az 1914–18. évi világháborúról. Budapest, 51.

4. kép. Zubovits Fedor két adjutánsával a duklai harcok idején. Tolnai Világlapja, 1915. 03.

Sebesülése után a kapitány még botra támaszkodva ugyan, de már 1915 júniusában jelentkezett Hazai Samu honvédelmi miniszternél, hogy küldjék őt újra a harctérre. Ezt követően tette közzé a Magyar Királyi Honvédség Rendeleti Közlönye, hogy „az ellenség előtt teljesített kitűnő szolgálataiért a legfelsőbb dicsérő elismerésben részesült.”³⁴ A kitüntetési javaslatában az országos torpedórészleg formálásában, kialakításában, a kiképzésében szerzett érdemeit ismerték el.³⁵

1915 áprilisában már az olasz Isonzóhoz küldték a frontra, ahol Svetozar Boroević hadseregparancsok nem tulajdonított nagy jelentőséget Zubovits torpedóosztágnak, ezért nem a fő vonalra, hanem egy mellékvonalra helyezték. Innen 1915 őszén a Puster-völgybe, Brumecre került, ahol 1916 januárjáig működött Ludwig Goiginger altábornagy 17. gyaloghadosztálya alatt.³⁶

Az osztrák-magyar csapatoknak ezen a frontvonalon Cortinát, a Kreuzberg-hágót kellett megtartani, amely néhány ezer méterre van Pusterthaltól, ahol az egyetlen vasútvonal futott keresztül, amelynek segítségével lehetett a csapatokat mozgósítani. Olasz kézre jutása Tirol elvágását jelentette volna.

Zubovits Fedor itt hajtotta végre utolsó vakmerő cselekedetét, melyről a *Pesti Hirlap* tudósított: „1915. szeptember 20-án a kapitány parancsot kapott, hogy a torpedó-osztállyal haladók nélkül vegyen részt a Monte Pianon folyó ütközetben. Állásukat aznap óriási erővel támadták az olaszok. A kapitány, ki a völgyben levő Poperonál már hatvan órája küzdött, azonnal hozzáfogott a parancs teljesítéséhez. A Monté Piano közel háromezer méter magas, ennek tetejébe kellett följutnia. A bal lábán kapott gránátseb miatt képtelen volt gyalog felmászni, nekiindult tehát lóháton. Így vezette fel osztályát a helyenként csak hetven centiméternyi széles szerpentin-ösvényen.

³⁴ Ez a Ferenc József által alapított katonai érdemérem – Signum Laudis (a dicséret jele) ezüst fokozata volt. Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes ügyek, 1915. 07. 31. / 75. sz. 1050.

³⁵ HL, Kit. Jav. Tiszti 2661.

³⁶ HL, Honvéd Főparancsnokság, 1916. eln. 2705.

Zubovits maga a dinamit-szakaszszal haladt. Ötszáz kilogrammnyi dinamitot vitt magával és csapatával a legförtelmesebb gránáttűzben. Ha csak egy félrelépést tesz a ló, Zubovits kapitány ezer méter mélységbe zuhan, s ha az irtóztató záporból csak egy szilánk is belecsap a torpedók egyikébe, menten végük van mindegyiküknek. A vakmerő csapatnak azonban bámulatos szerencséje volt. Zubovits kapitány lóháton ment fel a Monte Pianora, ahova még ember fel nem lovagolt. Erről a lovaglásról maga a hegyet védő ezred adta ki a fényes bizonyítványt. Tizenegy ember esett el az úton, de gránát-szilánk nem talált egy torpedót sem ...”³⁷

Ezt az „élményt” a kapitány még egy versben is megörökítette, melyet a *Tolnai Világlapja* tett közzé 1915. december 9-i számában, címe: *A Monte Piano!*

Sikerei ellenére 1916 januárjában osztagát feloszlatták és békeállomásra rendelték. Hősies tettét azonban méltó elismerésben részesítette a király, ugyanis 1916 márciusában Ferenc Józseftől vitéz magatartása elismeréséül megkapta a hadidíszítményt a III. osztályú Vaskorona-rendhez.³⁸ A kitüntetési javaslatban ez olvasható: „*az általa készített robbanó lemezek aktiválásához szükséges volt felkeresni az elülső frontvonalakat és lelkesedésében személyesen vitte az aknákat a Mt. Pianon, a Col di Lano-on és a Val. Popenán. Zubovits minden pillanatban, minden nap személyes vitézségéről tett tanúbizonyságot. Nagyon jó szolgálatot tett a hadosztálynak. Ezt a kötelességtudó, hűséges offenzívát magas kora ellenére példamutatónak tartom, kiüntetéssel érdemel.*”³⁹

Hazatérte után „tollat ragadott” és *Olasz bátorság* címmel cikket írt az olaszok harcmódoráról, valamint Luigi Cadorna tábornok könyörtelen módszereiről.⁴⁰

1916 májusában őrnagyi címmel tüntették ki,⁴¹ viszont magas korára való hivatkozással nyugdíjazására került sor. Zubovits Fedor életének ebben az utolsó „bevetésében” mindenét feláldozta. Szinte egész vagyonát a háború „támogatására” fordította.⁴² Hiába tiltakozott nyugdíjazása ellen, végleg nyugállományba kellett vonulnia. Világjáró természete ellenére a hazája iránti szeretet meghatározó volt életében.

Hosszú betegség⁴³ után hunyt el a 17. számú katonai kórházban 1920. október 16-án, majd a Kerepesi Temetőben helyezték végső nyugalomra.

³⁷ *Pesti Hírlap*, 1916. 03. 16. / 76. sz. 12.

³⁸ Rendeleti Közlöny a Magyar Honvédség számára – Személyes Ügyek, 1916. 03. 18. / 31. sz. 581., *Nógrádi Hírlap*, 1916. 07. 09. 2.

³⁹ HL, Kit. Jav. Tiszti 19238. (fordítás: Lőrincz Melinda)

⁴⁰ *Pesti Hírlap*, 1916. 05. 25. / 145. sz. 9.

⁴¹ Rendeleti Közlöny a Magyar Honvédség számára – Személyes ügyek, 1916. 05. 08. / 56. sz. 1239.

⁴² Óriási vagyonát nagy összegű hadikölcsönjegyzésen kívül vasúti részvényekbe fektette. HL, Honvéd Főparancsnokság, 1916. eln. 2705., *Pesti Hírlap*, 1917. 01. 09. / 9. sz. 12.

⁴³ A halotti anyakönyvi bejegyzés szerint a halál oka: „bélrák” volt.

LUKÁTS JÁNOS

Örökre veszve nem lehet

Elmer István regényéről

Amikor a magyar könyvkiadásban megjelenik egy-egy új Görgey-életrajz, az olvasó gyakran úgy érzi, hogy eljött (vagy: újra eljött) a nemzeti önvizsgálat ideje. Vagy legalább is az eltöprengés órája. Aféle szegletkő Görgey, amelybe azonban nemcsak belerúgni, benne elbotlani vagy kereket törni lehet, hanem hozzákötni kocsinkat, hogy ne zuhanjunk szakadékba.

A szabadságharc másfél esztendeje a magyar történelemnek bizonyosan az egyik legismertebb időszak, miközben a legvitatottabb és legtöbb véleményt ütköztető periódusa is. Hány személyt tett ismertté (valójában halhatatlanná) a magyar utókor számára, az érzelmi és a morális skála különböző fokain állókat. És hányat ítelt meg sommásan, hibásan, – de

hát: az árnyalásnál könnyebb az egyszerűsítés. Görgey személye körül máig fel-felbukkannak az értelmi és indulati hullámok, nem feltétlenül a józan mérlegelés szándékával. *Görgey és Kossuth? Görgey vagy Kossuth?* Vagy napjainkra sem a szembeállítás, sem az egységbe foglalás nem kellően szalonképes, és nem megnyugtatóan elfogadható?

Két markánsan különböző személyiségstípus, két gondolkodásmód képviselői ők ketten, s bizonyosan az egyszerűsítő véleményalkotás akarja a párba állítást eltüntetni, egyiket a másik alá-főlé állítani, a vitát a jó-rossz kétpólusú alternatívái szerint eldönteni.

Elmer István Görgey-életrajzot ír. Vagy annak egy részét, a majd száz-esztendőös életnek azt a másfél esztendejét, amely viselője nevét fölemelte és letaszította, de mindenképpen megkerülhetetlenné tette. A többi kilencvenhat évből csak morzsákat ismerünk meg, még ha tanulságosak is az anyának kijáró keserű megkülönböztetés, illetve az ablakot bezúzó utcakő pillanatai.

A felvidéki mértékkel módos nemes fiú „az ő köreibben” szokásos karriernek nézett elébe az 1830–40-es években, a katonaiskola egyúttal „jó is-

kola” is volt az ifjú Görgey számára, hogy a „monarchiában gondolkodó” osztrák hadfiak szemléletét megismerje, megértse és annyit fogadjon el belőle, amennyi „a fegyelem emberének” szükséges. És megtapasztalja a szemlélet korlátait és korlátoltságát is. Görgey (aki mindvégig a Görgei névalakot használta!) már húszas évei végén kilépett a hadseregből, érdeklődése a vegytan irányába fordult, és egyetemi katedráról ábrándozott.

Önéletrajzi kirakójáték felnőtteknek, pillanatképek a másfél év magyar történelméből, de leginkább egy kegyetlenül szigorú elme és egy fegyelmezett lélek reflexiói az emberi és a nemzeti környezet jelenségeire? Egyes szám első személyben nyilatkozik meg Elmer-Görgey, értelmi és akarati világa időnként nagy részletességgel bontakozik ki. Érzelmi megnyilatkozásait többnyire féken tartja, már csak azért is, mert éppen az érzelmek és hangulatok tobzódását tapasztalja maga körül politikában, emberközi kapcsolatokban, a történelmi tanulságok megítélésében. Ezt az érzelmi burjánzást az egyénre felszínesnek, a nemzetre életveszélyesnek tartja.

Görgey katona, a parancsosztás és a parancsteljesítés embere. A tervezés és az előrelátás a feladata, valamint – de hiszen, ez természetes – a felelőssége alá adott emberéletek és felszerelések megóvása, a lehetőségek végpontjáig. A katona – Görgey esetében egy nemzet szabadságharcában – nem cserélgetheti véleményét, nem váltogathatja nézeteit, még ha a politika művelői és sugallói számára ez elfogadható tevékenység is. A lelkesedés (és a vele kapcsolatos kockázatás) a *katona* számára nem a hadművelleti terület része, még ha az *ember* gesztusai között nyilvánvalóan jelen is van, különösen egy nemzeti felkelés idején.

Görgey jószérével az ismeretlenségéből robban bele a szabadságharc hadi tettei, de még inkább példaértékű vezetői közé, amikor kivégezteti a kémkedésben tetten ért Zichy Ödön grófot. A bátor ítélet, a tett mögött meghúzódó plebejus szellem egyszerre ismertté teszi a döntés meghozóját. Görgey katonai karrierje felível, hamarosan (de hát a másfél esztendőben csakis *hamarosan* történhetnek a dolgok – vagy sehogy!) tábornok, majd fővezér lesz. Amint emelkedik pályája, ugyanolyan mértékben nő elégedetlensége, sőt bizalmatlansága is. A politikai vezetés kapkodásaitól, elmulasztott és elhamarkodott döntéseitől meg akarja óvni a hadsereget, miközben nyilvánvaló, hogy a hadsereg (a közkatona és a hadvezér) számára a legfőbb parancs: a parancsvégrehajtás.

A szabadságharc hadseregében – különösen az első hónapokban – komoly gondok vannak. A tiszték a közös hadseregére (és hadurára, V. Ferdinánd császár-királyra) tettek esküt, ezt most nem könnyű átértékelni a Honvédelmi Bizottmányra és Kossuth Lajosra. A közkatonák egyik része nemzetőrből „minősítettett át” honvéddé, másik része toborzás útján a zászlók alá került földműves, iparos fiatal (gyakran gyermek- vagy diákkorú). A lelkesedés – már említődött – legalább akkora szerepet játszott honvédnek állásukban, mint a fegyelem és a szakszerű fegyverforgatás vágya.

Amikor Görgey kalandos téli hadjáratára vállalkozik (kényszerül!), ebből a vegyes értékű közösségből akar ütőképes és fegyelmezett hadsereget formálni. Elsősorban a saját példájával, a következetes szigorral, amelyet azonban személyes érdeklődéssel és céljai értelmezésével ér el. A tisztikarból eltávoznak többen; akik maradnak, azok lelkiismeretük szavát követik. Görgey váci kiáltványa ezt a dilemmát akarja megoldani – a katonák számára megnyugtató lesz a szándék, a kormány számára nem. A kormány, a politikusok (a bürokraták, a diplomaták) mintha más nyelven beszélnének (más nyelven beszélnek!), még ha természetesen ők is a szabadságharc hívei, részesei, a forradalmi célok és elvek megvalósítói. De nem katonák, nem a parancs kiosztói vagy végrehajtói, nem hadbírótság előtt felelnek elhibázott döntéseikért. Mire Görgey háromszáz kilométerrel keletebbre kilép a bányavárosok felvidéki füzéréből, ütőképes hadsereggel rendelkezik, amely „tűzbe megy” vezéréért, legfeljebb a felszereléssel van gond továbbra is alkalmanként.

Elmer István nem a szabadságharc történetét írja, ő Görgey gondolkodásmódját, tetteinek lelki és tudati mozzgóit, érveit és töprengéseit veszi sorra. Az érveket a józan ész sugallja, némelykor az etika tilalma szorítja vissza, a katonai eskü, a hadi szokás (hadi becsület) és a forradalmi hétköznapi változása egyaránt árnyalja a döntéseket. A császári tisztekkel – mint a monarchia valamennyi tisztje – ő is személyes ismeretségben és fegyverbarátságban áll, 1848-tól a személyesség megmaradt, a barátság megszakadt (némelykor könnyen, némelykor kegyetlen kiábrándulás következményeként).

Győztes csaták és veszített ütközetek váltják egymást, a győzelem is lehet véletlen eredménye vagy az ellenfél hibája, a csatavesztés is történhet hősi küzdelem után vagy ostoba félreértés következtében. Görgey soha nem menti vagy dicséri magát, sikereit a sereg sikerének tartja, ő maga – hangsúlyozza – csak a „katonai kötelezőt” tette hozzá. A kegyetlenségig igazságos önmagával, de vezértársaival is. Sokan nem szeretik, sokan félnek tőle, a gyengébbek riadoznak, a megalkuvásra hajlamosak utálják. Sokan értik Görgey gondolkodását, ezért félnek tőle, mások számára érthetetlen a tett, az indokolás is.

Kossuth hol rajong érte, hol bizalmatlan vele szemben, általában mindkét gesztust rossz időpontban alkalmazza. Kossuth az országgyűlés, a Honvédelmi Bizottmány engedelmes kiszolgálóját akarja Görgeyben és a hadseregben látni, aki akár napi változatossággal követi a kormányülés (vagy a kormányzói kedély) változásait.

Görgey nincs jó emberi kapcsolatban egy sor tisztjával, de még inkább hadi együttműködésüket tartja elégtelennek. Hibának érzi D. lengyel tábornok váratlan és indokolatlan fővezéri kinevezését. Kapcsolatuk feszült, sőt ellenséges lesz, a kenyértörés után azonban Kossuthal sem találja meg már a szót. A hadi logika ellenére, mintegy a közakaratra engedve Görgey Komárom alól visszafordul, és Bécs helyett Buda ostromába fog. Az ostrom

elhúzódik, az osztrák sereg újjászervezetten támad ismét, most már orosz segítséggel. Görgey súlyos fejsérülést szenved, mozgás- és gondolkodási készsége hetekre meggyengül, a katonai vezetés kikerül kezéből, a kormány Dél-Erdélybe menekül, a hadsereg is oda vonul vissza. A szabadságharc végórái ezek. Görgey „véres fejjel” kapja meg a teljhatalmat Kossuthtól, ennek akkor már inkább a használhatatlanságát érzékeli, hogy az ország (a Honvédelmi Bizottmány, a kormány, a hadvezetés) kudarca az ő nyakába varródott...

Aki nem ismeri (még, már, egyáltalán) az 1848–49-es magyarországi forradalom és szabadságharc történetét, ebből a könyvből nem fogja alaposan és részletekbe menően megismerni. Sem eseményeit, sem helyszíneit, sem személyeit. De valami egészen mást igen! Egy, a történelem sodrának az élvonalába került, nagy formátumú személyiség gondolatait, hallatlanul erős akaratát, tetteit és a tettek mozgatóit. Görgey ugyanabban a nagyszerű eseménysorozatban kapott szerepet, amelyben 1848–49 hősei, résztvevői és néma szemlélői. Más érvekkel, más megfontolásból, a hazáját szerető magyar katonatiszt gondolkodásmódját mondta el (töprengte végig) ő maga, Elmer István mélyen beleérző tolmácsolásában. Sebláza óráiban fogalmazza meg Görgey a maga számára a szándékokat és a tanulságokat. Ennek a töprengésnek a zárómondata a könyv címe: „Örökre veszve nem lehet”.

(Új Ember Kiadó, Bp., 2014, 276 oldal)

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Talán

Németh Péter Mykola 77 + 33 magyar haiku... és... című kötetéről

Az egyedi avantgárd művészeti kísérleteiről, dramatikus munkáiról, bemutatásairól, kiállítás-performanszairól ismert Németh Péter Mykola szerkesztő-rendező, népművelő, filozófus, költő négy verseskötete – cím szerint a *Főbe(n)járó Üzenet*, a *Mysterium Carnale – Hommage 'a Pilinszky*, az *Expediál(t) Európa* és a *VisszaSejtesít* – után 2015-ben az Ünnepi Könyvhétre egy haikukötettel jelentkezett. Eredetien megírt biográfiájában azt olvassuk, hogy az ember „*belenő a tájba, ahová született, (...) amelyben lélegzik, lüktet, »éleltre tévedt« egyszerűsége bizonyosságáért küzd, vagy egész egyszerűen csak teszi a dolgát, egzisztál, olykor céltalanul és reménytelenül bolyong a hétköznapi szorításában*”. Az északi-északkeleti régió több szegletét is tájházának nevezheti: Diósgyőr a születés helye, Pétervására, Sárospatak és Szob az alma materé, jelenleg Vácott él. Ifjúsága színtere, Vámosmikola utótagja adja megkülönböztető nevét. Hiszi a „*nomen est omen*” igazságát, azt, hogy minden embernek sorsa van a neve szerint is.

A költő az utóbbi években több haikutalálkozóra és fesztiválra is meghívást kapott. A leginspirálóbb mindezek között Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010 rendezvényfolyamának a Nacuisi Banja japán haikuköltő nevét viselő Világ Haiku Fesztiválja volt. Főként ez a rendezvény motiválta az új kötetében megjelent versek írását. A fesztivál hatására született alkotásokból összeállított kötet a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, a Napkút Kiadó gondozásában jelent meg *Talán* címmel, *77 + 33 magyar haiku... és...* alcímmel.

A kötetnek már a címlapja is bővelkedik szimbólumokban, verbális és számszimbólumokban egyaránt. Az összegyűjtött versek címadó szaváról (*Talán*) ezt írja Jelenits István: „*Gyönyörű szó ez a »talán«, ami nem válhat határozóvá vagy jelentéstelen elemmé, hanem a tétovaságnak, a reménynek, az ámulatnak a hordozójává válik*”. Az alcím két számot is tartalmaz: a 77-es szám népmeséink kedvelt száma, a „hetedhét” fokozás változata, az ősi ráolvasások is 77 bajt üznek el. A 33-as szám Jézus földi éveinek száma, ezért a keresztény szimbólumok egyike. Dante Isteni színjátéka 3 x 33 énekből áll, bennük minden tercina 3 x 11 = 33 szótagos. A 3-as szám a legfontosabb szakrális szám. A kereszt szimbolikája. A totalitást, az isteni rendet, az isteni megnyilvánulás teljességét, a tökéletességet, a világ hármasságát, a szentháromság szakralitását jelképezi. A Teremtő, az ember és a világmindenség szimbóluma. A 3-as nemcsak a kereszténység fő száma, de a népmesék világában is jelképes szerepű. A haiku is három sorból

áll. Jól utal erre a műfaji sajátosságra magyar elnevezése, a „háromka”. A háromsoros haiku, melyben a sorok 5–7–5 morások, a japán költészet egyik jellegzetes versformája. Ez a 17 sorba sűrített költészet a XIII. században jelent meg, s később különböző népek versíró kultúrájában is elterjedt, az európai és a magyar költészetben is népszerű lett. A haiku csupán versforma. Alakilag kötött verselés, szintetizált forma a mondanivaló szabadságának lehetőségét megadva. Ebben a formában íródna a szerzők, az alkalmi tréfás versek és a dzsiszei-nek nevezett búcsúversek. Bár japán eredetű műfaj, mégis minden bizonnyal nem közvetlenül Japánból, hanem a kínai, a francia és az angol nyelv közvetítésével, többek között a beat-nemzedék hatására Amerikából érkezett Európába. Előzményének a VII. században japán népdalokból, némi kínai hatással formálódott tanka (más néven vaka/waka) tekinthető. A műfaj jellegzetessége, hogy 5 sorból áll, a sorok 5–7–5–7–7 szótagosak. Egykor társasági játékként üzték. Valaki elkezdte a verset, megalkotott három sort, majd más hozzátette a záró két sort. A következő verselő újabb háromsoros egységet mondott. Ennek – a szabály szerint – az előző gondolattal kapcsolatban kellett lennie. A költeményt végül más fejezte be. Így alakult ki a láncverselés, az ún. renga.

A haiku a japán nyelv természetéből fakadt. A magyar nyelvben a nyelvtani kapcsolatok és a vonzatok nem olyan szerkezetűek, mint a japánban, s mivel a haiku csupán versforma és nincs versmértéke, ezért lehet egyaránt ütemhangsúlyos és időmértékes verselésben írni és fordítani. Ennek megfelelően létezhet sajátosan „magyar haiku”. Ekképpen nevezi Németh Péter Mykola is a verseit, s ezt a kötete címlapján is hirdeti. Érdekes különbséget látunk az európai lírai műfajok és a japán haiku között: míg az előbbieket én-központúak, addig a haiku „a plein-air”. Ahogy a kötet fülszövegében is olvashatjuk: „*a valóság közvetlen leképezésének vágya munkál minden jó haikuban egészen az absztrakcióig*”. A szerző magyar haikui tipológiailag, formailag és a versajánlások alapján is utalnak a japán eredetűhez való közelségre. Bár a kötet tipográfiaiilag japán hatású és a magyar betűk japán írásjelekre emlékeztetnek, mégis ezek a „látomásosan magyar haikuk” keresztény szakrális motívumokra épülnek. „*Kozmikus lény a költő*” – ahogy Németh Péter Mykola fogalmaz. A költő az [ihlet] című háromsorosában a versírás szentségét hirdeti: „*Isten ujjával / úzi el Baál-zebubot / ha vers születik*”. Az *Ecce homo!*, a *Megfeszített!*, a *Feltámadás* gondolatát tartalmazó versekben a jézusi történet etapjai jelennek meg. Az *istengyermek*, a *virágvasárnap*, a *feketevasárnap*, a *fehérvasárnap*, a *megváltás és az újjászületés* motívumai nyelvileg is körülhatárolják azt a szakrális teret, amelyben költői alkotásai születnek. A magyar és a palóc identitás, a kultúrtáj metaforái is versépitő elemek: *Batyis jó atyánk gömöri öröksége*, *kuruc palócságunk*, *palócföldi ér*, a *megáradt Ipoly*, *Ipoly-éden*. Az Ipoly mentéről, a Bernecebarátiból származó Tóth Imréről, a *Palóc tájszótár* gyűjtőjéről és összeállítójáról, a *Palóc trilógia* írójáról dedikált versben em-

lékezik meg. A kötet *Teleia* című ciklusában a balassagyarmati kötődésű Szabó Lőrinc hévízi szonettjére készült átirat is helyet kapott.

A költő gyakran ajánlással látja el a verseit. Családtagjainak, szellemi példaképeinek, költőelődöknek címzi haikuit, avagy másképp: a megszólított válik verse ihletőjévé. Felesége, gyermekei, sőt önmaga is megjelenik címzettként. A kötet egyik egysége, az *Impresszió(k)* a vizualitás ihletettségében keletkezett versek gyűjteménye. Festők képeire írja haikuit: Szinyei Merse Pál, Csontváry Kosztka Tivadar, Egry József, Szőnyi István festményeire. A verbalitás, a szövegtér ihletettsége építi a költőelődöknek dedikált verseket. Ezeket a „*Visszaháramlás*” című fejezetbe rendezte a szerző. A kötet ezen egységében a költő az origó, ezt az első vers címe is jelzi: *Mykwla*. Ezt követik színes lapokon a haikuköltészet nagy mestereinek és a magyar költőelődöknek szentelt versek. Az egyik legismertebb haikuköltőre, az 1600-as évek második felében élt Basóra; az 1700-as években élt Buszonra, költőre és festőre; a Buszon-kortárs Isszára és a XIX. században élt költőre, íróra, Sikire emlékezik egy-egy versben. A magyar költők közül Pilinszky János, Weöres Sándor, Kormos István, Nagy Gáspár, Rózsa Endre, Utassy József, Szabados György, Kemenczky Judit, Kosztolányi Dezső, s az egyik legismertebb magyar haikuköltő, Fodor Ákos emléke vetül egy-egy versre.

A kötet szövegeit értelmezve tapasztaljuk, hogy nemcsak a vizuális és a verbális élmény, hanem az akusztikum is hat a nyelvre. A *Fragmentum(ok)* című egység alkotásai Binder Károly azonos című improvizációs zongorajátékának ihletettségében készültek. Ezek nem háromsorosak, nem „körömverek” (ahogy másképp magyarul nevezik a haikut), itt található a kötet alcímében ... és ... más-sal jelzett további alkotások. Avantgárd képversek ezek, amelyekben nemcsak a verbalitásnak, de a szöveg elrendezésének, rendezettségének, formájának is szerepe van, a forma a szöveggel együtt hat. Dell Hymes kommunikációs modelljének alapján jól leírható, hogy a forma és a tartalom egysége teremti itt meg a kommunikációs folyamatot. A valóság megalkotásának folyamata a térbeli elrendezéssel válik nyelvi cselekvéssé. Ahogy pl. a gömbkeresztet formázó alkotás a szavak és a képiség szintjén is idézik a keresztet, s benne a TÉR és az IDŐ szavak jelölik ki a pólusokat, az irányt. Egy másik, oltáriszentséget formázó kép és benne a személyes névmások egymás mellé állítása (én-te-ő-mi) szimbolizálja a minden emberre egyaránt érvényes jézusi megváltást. A képiség nemcsak ennek a fejezetnek fontos építője. A kötetben sajátos a térélmény. Egyrészt a nyelvi tér, a nyelvi mező, a képversek is sokrétű jelentéshálót szőnek a befogadóban, a szövegek interpretálójában. A képzőművészeti kód, a művészi gondolat Baksai József grafikáival van jelen a kötetben. Nem csupán illusztrátora ő a könyvnek. Képei önálló életre kelnek, Németh Péter Mykolának a filozófiai és teológiai értelemben vett transzcendens szövegeivel új értelmezést nyerne.

(Napkút Kiadó, Budapest, 2015)

FANCSIK JÁNOS

Szécsényből Nándorfehérvárra Andrásfalvi-Faragó Zoltán: *Öt íjász*

A történelmi regény 2006-ban, a nándorfehérvári diadal 550. évfordulójára kiírt szépirodalmi pályázatra készült. A Magyar Írószövetség értékelése alapján az egész Kárpát-medencéből beadott 120 pályázat közül a fődíjat sikerült elnyernie. Maga a kötet azonban – kiadói problémák miatt – az impresszumban feltüntetett 2007-es dátumtól is később, 2008-ban látott napvilágot. Akkor is csak a karácsonyi könyvvásár után, különösebb hírverés nélkül, ismertetése még a szűkebb pátria irodalmi folyóiratában is elmaradt.

Andrásfalvi-Faragó Zoltán – előneve is erre utal – a ma már Salgótarján déli nyúlványába beolvadt (beolvastott) egykori Andrásfalva fás legelőikkel, erdőkkel körülvett idilli környezetében élte gyermekkorát. Az egyéni alkat, a családi indíttatás mellett talán ez is felkeltette, majd szenvedéllýe erősítette érdeklődését a természet, a történelem, a helytörténet és az irodalom iránt. Eddig megjelent kötetei (*Varázslatos bazaltleány, Négy évszaknyi barangolás, Erdőjáró Eszter Judit, Öregtorony, Kró*) mind ezt igazolják.

Az *Öt íjász* történetében a szerző a főhős szerepkörébe bújva feleleveníti bennünk a kereken fél évszázadig uralkodó és konszolidált társadalmi viszonyokat teremtő Zsigmond király utáni, zűrzavaros két évtizedet: a törökverő Hunyadi János korszakát. Ez a múltidézés szigorúan figyelembe veszi a történelmi tényeket, neveket, időpontokat, és ebbe a keretbe helyezi bele az öt, Erdélyből és Nógrádból összekovácsolódott, a nándorfehérvári diadalban is jeleskedő íjász kalandos életútját.

„Isten kegyelméből uralkodó Mátyás királyunk országlásának hetedik, megkoronázásának második esztendejében. Anno Domini 1465 Pünkösöd szent ünnepén vetem papírra e sorokat. Mostan, hogy a fegyverforgatásra előregedvén hazatértem, másra nem is igen vagyok jó. Igen sokat láttam, tapasztaltam, messzi, idegen földeket bejártam, hazára végül csak ott lettem, ahonnan fiatal legényként elindultam. Írhatok kedvemre, lúdtoll akad a ház körül, tintát vízzel felöntött koromból magam főzök, de a papírt Krakkó városából, a lengyelek földjéről hozatja a kolostor. Merthogy itt születtem

én, Pásztó városában, a ciszter páterek ama híres kolostorától nyíllövésnyire álló régi házban.” Ez a bevezetőből kiragadott néhány mondat is jól érzékelteti a korabeli, kissé terjengős beszédmódot, és azt is, milyen életközébe hozva fogjuk megismerhetni e zűrzavaros két évtized magyar történelmének mindennapjait. S hogy mi, nógrádiak még jobban beleélhessük magunkat az elmúlt időkbe, ezek a hétköznapok itt, az általunk ma is lakott, ismert településeken, ma is meglévő várromjaink, hegyeink, völgyeink között zajlanak. Hőseink életének színterei: Pásztó, Tar, Ság, Szalmatercs, Szécsény, Salgó, Somoskő, a Zagyva és az Ipoly völgye. De – a folytonosan fenyegető huszita zaklatások féken tartása miatt – eljutunk Fülekre, Losoncra, Gácsra és Véglesre is. Hőseink is csupa földijeink. Maga a történetet elmesélő és leíró seregdeák és íjász, Medvesi Máté, Ludányi Mihály uram, Szécsényi László nagyuram, Poltári bátyám, Sági Balázs, Balassa Miklós, Losonci János, mindnyájan e vidék településeinek neveit viselik. A történelmi hitelesség alátámasztását szolgálják a valóságos (esetleg itt-ott csak feltételezett?) korabeli szavak, kifejezések, szólások, mint például a *földabrosz, ökelme, orcáján, rövidest, szorgalmatosan, általkelnek, megvagy-e, futamatnyi távolság, sóhajtságnyi idő, hadba szállás, hadi nép, Isten segedelme*, stb.) Ez az archaizáló stílus már csak azért is indokolt vagy legalábbis elfogadható, mert egybevág az ugyancsak Mátyás király uralkodása idején latinul megírt Thuróczi-krónika Horváth János által magyarra fordított szövegének stílusával. Az olvasóban egyébként óhatatlanul felmerül az a feltetelezés, hogy talán Andrásfalvi-Faragó Zoltán egyik ihletője éppen Thuróczy János lehetett? (Ez természetesen semmit sem vonna le érdemeiből!)

„Zöldülni kezdett a gyertyánfák koronája a Mátra bércein, sárgulni a fűzfák a Zagyva mentén, s már meg is születtek a bárányok a nyájnál... Legelőnk szép, nagy lapos föld volt, elszórtan öreg cserfákkal, két oldalán sűrű, eresztvény erdővel. A harmadikon gyümölcsösök, szőlőskertek voltak, alattuk egy Hasznos nevű falu.” Ez a részlet Medvesi Máté pásztói gyermekora egyik színhelyének leírása, a következő pedig már leendő asszonyának sági háza táját jellemzi: *„Mi kell még ide? Szép, nagy ház, van benne minden. Aztán sok jószág. Hátszló, négy is, két pár ökör, hizótinók, juh, a hartyáni kondával járó disznók, kacsa, liba, tyúk, galamb fölös számban. A ház mögött nagy kert, gyümölcsös, meg méhes is.*” A regényben a táj, a környezet, a gazdálkodás, az építkezési formák, a népszokások, az időjárási viszonyok részletes leírása legalább olyan fontos szerepet játszik, mint a hadszínterek, a kisebb csatározások, a nagy ütközetek, a politikai alkudozások vagy cselszövések. Mert nyilvánvaló, hogy ezek is történelmet alakító tényezők. És a történelemkönyvekből mégis legtöbbször kimaradtak. Az utóbbi évtizedekben azonban jelentőségét felismerve, a történelmi ökológia – amint az *Öt íjászból* is kiderül – a történelemkutatás és leírás fontos módszerévé lépett elő. (Talán érdemes itt megjegyezni, hogy legjelesebb hazai képviselője is megyénk szülötte, R. Várkonyi Ágnes történész.)

A mai közlekedési eszközök birtokában sokszor nehezen tudjuk elképzelni, hogyan jutottak el az emberek, a hadseregek akár csak egy Magyarországnyi terület egyik végéből a másikba. A regényből megtudhatjuk, hogy lóháton Nógrád és Erdély nincs is olyan nagy távolságra egymástól, jó kondícióban tartott lovakkal (és útközben azok megfelelő ellátásával, zabbal és szénával) egy jó hét alatt Szécsényből akár Gyulafehérvárra is kényelmesen el lehet jutni. A déli határokat folyamatosan fenyegető török veszedelem egyik szünetében az északon garázdálkodó Giskra seregeinek megfékezésére, visszaverésére még Hunyadi János nagy urunknak is fel kellett vonulnia seregével kis időre Gács, Losonc és Fülek visszavételére. De a nógrádi legények sem tétlenkedhettek, ha a déli határokra szólított a haza. Akár az itteni földesuraik kisebb-nagyobb csapataival vagy önkéntesen, egyénileg, esetenként kisebb csoportokba verődve is levonulhattak a Duna mentén Szendrőig vagy Nándorfehérvárig, ahol beállhattak a seregbe valamelyik tiszt kardja vagy zászlaja alá. A hadba vonulás mindig elbizonytalanította a családok életét, de sokszor a gyarapodás lehetőségét is magában hordozta. A zsoldból, az esetleges hadi zsákmányból, a hősi cselekedetekért kapott jutalmakból itthon gyarapítani lehetett a portát, meg lehetett venni (szerencsés esetben jobbagyostul) egy szép darab földet, vagy haza vezetni egy-két zsákmányolt lovat. De nyomorékká is lehetett válni, vagy elveszíteni az életet! Történetünkben erre is, arra is akadnak példák: „*Az Úr 1456. esztendejében, Pünkösöd havának elsején Pásztó városából ötödmagammal indultam neki az útnak négy jó barátal, sokat tapasztalt és hadat járt vitézzel, meg három apróddal, Szécsényi László uram zászlaja alatt. Pest alól mi nem a katonasággal tartottunk, hanem elindultunk csak úgy a magunk szakállára a Duna menti hadi úton. Sokan jártak akkor errefelé. Nándorfehérvárra nem siettünk nagyon, kár lett volna a lovakat fárasztani, a török sereg még messze járt. Akár három nap alatt is ott lettünk volna, de így egy álló hétig tartott az út...*”

Aztán a nagyobb fizikai erőfeszítésre már nem alkalmas, de harci tapasztalatokkal bőségesen rendelkező, az íjat kiválóan kezelő Medvesi Máté, Poltári Sós Rajnald, Néma Szöcske Mihály, Erdélyi Kis János és Csernátoni Bárdos Áron a kellő pillanatokban, derekasan nyilazva, Hunyadi János nagyurunk elismerésére is rászolgálva részese lehetett az Európát és a kereszténységet – ha csak időlegesen is – megmentő diadalnak.

(*Dióhéj Könyvműhely, 2007*)

HEROLD LÁSZLÓ

(Ön)életrajz

- Lacika
- Laci
  - László
    - Kollega úr
    - Herold elvtárs
    - Tanár úr
    - Laci bácsi
    - Igazgató úr
    - Herold úr

TETTEM

- Herold bácsi

TETEM

MÚZEUMBAN BARNA, SPÁRGÁVAL ÁTKÖTÖZÖTT DOBOZ
(Szabályos leltári szám: MC-I 680.690)

benne

Adományozott emléktárgyak, írások és egyéb

KACATOK

HEROLD LÁSZLÓ 1928. február 18-án, egy vasárnapi napon született Budapesten. Szülei – Herold Antal és Pichna Margit – már nagyon várták a kis jövevényt a közös udvarban álló szoba-konyhás, szerényen berendezett kis budai házban. Az édesapa a kenyérről gondoskodott, szabadidejében rengeteget barkácsolt – a házikót csinosította, játékszerekkel örvendeztette meg a kisfiát, az édesanya a háztartást vezette és ruhákat készített a családnak. Az együtt töltött esték csendes beszélgetéssel, meseolvasással és imádkozással teltek. A kisfiú sosem járt óvodába. Az ő társadalmi helyzetükben ez akkoriban nem volt lehetséges.

1934 szeptemberétől a Németszőlgyi úton lévő „Mackós” iskolába járt. Egész kicsi korától rengeteget olvasott. Karácsonyra mindig könyveket kért és kapott, később aztán – mikor már megtehetette – maga is vásárolt. Mindig nagy örömmel beszélt arról a kis budai antikváriumról, ahol kilóra árusították az olvasnivalót. Középiskoláit a Werbőczy Gimnáziumban (ma Petőfi Sándor Gimnázium), a Váralja utcában végezte. Itt is kitűnt társai közül rendkívüli irodalomszeretetével és olvasottságával. Felsőfokú tanulmányait az ELTE Bölcsészkarán, magyar-történelem szakon kezdte meg 1946-ban. Nagyszerű tanárok, Európa-hírű egyetemi oktatók előadásain szívta magába a tudást. Már alig várta, hogy a megszerzett ismereteket megossza leendő diákjaival.

Közben – 1948. október 16-án – megismerkedett későbbi feleségével, az akkor 15 éves Regős Annával (Anikóval, ahogy a barátai hívták). A tánciskolai felkérés, a tánc és az azt követően kialakult szerelem egy életre szólt. 1950-ben diplomázott, szeptembertől pedig Salgótarjánban, a Közgazdasági Gimnáziumban kapott tanári állást, ezzel egyidejűleg fiúkollégiumi nevelőtanárként dolgozott (bentlakással), így a szállása is adott volt. Anikó még középiskolás volt ekkor, csak a vizsgái után – 1951-ben – követhette párját a bányászvárosba. Hosszú éveken át a kis kollégiumi szobácska volt a fiatal pár otthona. Közben – 1952-ben – átkerült a Madách Imre Gimnáziumba, ahol 1969-ig tanított (1962-től igazgatóként). Kiváló iskola, nagyszerű diákok és pedagógusok... Ez jellemezte az egykori csendőrlaktanyában működő alma matert.

1966-ban átadták Salgótarján legújabb középiskoláját, az „új gimnáziumot”. Több kolléga után aztán ő is itt folytatta munkáját. Igazgatóként került 1969-ben a – Bolyai János nevét felvevő – gimnázium élére. Nem volt egyszerű feladat a legrégebbi középiskola után egy új, még semmiféle hírnévvel nem rendelkező intézményt megmutatni ország-világnak. A közös

munka, az együttgondolkodás, a szigorú, de humánus tanítás-nevelés végül meghozta gyümölcsét: az iskola éveken át az ország élvonalbeli gimnáziumai között szerepelt.

Nemcsak munkája, de a magánélete is tele volt örömmel és fájdalommal: 1957-ben megszületett első gyermekük (Gábor), majd nyolc évvel később kislányuk (Judit). Az élet igazságtalansága 1970 márciusában elvette a kis családtól a feleséget, társat, barátot és édesanyát. Hosszú szenvedése, majd halála tragédia volt mindenkinek. 36 évet élt. Isten az egyik kezével ad, a másikkal elvesz... Hogy aztán megint adhasson: Juhász Ágota tanárnő, kollegina, a család baráti körének egyik tagja lett az új társ, anya és a családi tűzhely őrzője. Ágó – ahogy Laci bácsi hívta társát – nagy alázattal és toleranciával vette át az anya szerepét a családban. Szerelmük virága – Zsuzsi – 1977-ben született meg.

1988-as nyugdíjba vonulásáig számtalan szakmai és emberi elismerésben részesült. Aztán jöttek életművének „hivatalos” elismerései: 1995-ben Nógrád megye díszpolgárai közé választotta, 2006-ban az Eötvös József-díj tulajdonosa lett, 2008-ban Salgótarján díszpolgáraként fogadhatta a számtalan gratulációt, 2016 márciusában a Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozatának kitüntetését – betegsége miatt – felesége vehette át Budapesten.

Az örökké aktív ember nyugdíjas évei sem teltek az „édes semmittevés-sel”. Előadásokat tartott, konferenciákon vett részt. Publikációi jelentek meg különféle lapokban, a Palócföldben is, kis példányszámban könyveket jelentetett meg. Egymásnak adták a kilincset a volt tanítványok és kollégák, a barátok, akik tanácsokért vagy egy jó kis beszélgetésért keresték fel. Vagy csak úgy...

A teste lassan-lassan kezdett összeroppanni az eltelt évek súlya alatt. A szelleme azonban sosem adta fel. Tíz hónappal ezelőtt ismét betegágyának dőlt, ahonnan már nem tudott felkelni többé. Az elkerülhetetlen augusztus 28-án kevéssel déli egy óra előtt bekövetkezett. Elaludt. Méltósággal. Ahogy az egész életét élte...

Lelkét a fény ölelje, játsszon a széllel ezernyi örvénylést! Minden márdárdal írja a lelkünkbe a tudást, az örökké létezést! Nyugalma, mit megtalál az öröklétben, járja át a gyászolót! A megtalált béke vigasztaljon minden fájó panaszszót!

Fia, Herold Gábor

SZERZŐINKRŐL

- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) költő, szerkesztő, újságíró. Folyóiratokban, antológiákban közöl verseket. 11 kötete közül az utolsó 2014-ben jelent meg *Macskaszerdák* címmel.
- BARÁTHI OTTÓ, DR. (1944, Hatvan) közgazdász, újság- és közíró. Csaknem száz tanulmánya, tucatnál is több saját és/vagy társszerzőként jegyzett kötete látott napvilágot. Az egyik legismertebb munkája, az *50 év a Palócföld életéből – Egy folyóirat Nógrád történelmében* c. monográfiája 2008-ban jelent meg.
- CSONGRÁDY BÉLA, DR. (1941, HATVAN) közíró, szerkesztő, középiskolai tanár. A Nógrád Megyei Hírlapnak 1996-tól 2002-ig volt a felelős szerkesztője. Évek óta szerkeszti a napilap Kultúra rovatát. A Madách-hagyomány Ápoló Egyesület elnöke, több ciklus óta tagja a TIT országos elnökségének.
- DIÓSZEGI SZABÓ PÁL, DR. (1974, Hódmezővásárhely) költő, jogász, történész, középiskolai tanár. 2014-ig egyetemi oktatóként dolgozott a Szegedi Tudományegyetem Történeti Intézetében. Írásai jelennek meg folyóiratokban, a Szegedi Írók Társaságának elnöke.
- DUKAY NAGY ÁDÁM (1975, Salgótarján) költő, író, újságíró, szerkesztő. Írásai folyóiratokban, napilapokban jelennek meg. Három önálló kötete közül a legutóbbi: *Titokbhakta* (2015).
- FANCSIK JÁNOS, DR. (1932, Salgótarján) közíró, belgyógyász-reumatológus. Több helytörténeti témájú könyve jelent meg. Legutóbbi kötete: *Rokkantteleptől a Vársártérig* (2016).
- GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKÓ, DR. (1974, Körmen) szerkesztő, irodalmi publikációk szerzője, nyelvész, egyetemi oktató. *Madách Imre levelezését* (2014) bemutató legutóbbi kötetét Andor Csabával állította össze.
- HAJNAL ÉVA (1960, Komló) költő. A *Litera-Túra Irodalmi, Művészeti és Kulturális Magazin* főszerkesztője. Rendszeresen publikál irodalmi lapokban és online irodalmi oldalakon.
- KAZARECZKI NOÉMI (1977, Salgótarján) történész-levéltáros. 2003–2015 között muzeológusként dolgozott a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumban, jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárának munkatársa. Kutatási területe: a nógrádi kötődésű dualizmus kori életutak feltárása.
- KELEMEN LAJOS (1954, Büssü) író. Három évtizede havi rendszerességgel publikál, egyéni stílusú esszéi, könyvismertetései, versei jelennek meg, tucatnál több önálló kötete került az olvasók elé. Több irodalmi díj tulajdonosa. Legutóbbi esszékötetete ez évben jelent meg a Napkút Kiadónál *Részben az egész* címmel.
- KESZTHELYI MANGÓ GABRIELLA, DR. (1965, Szécsény) költő, háziorvos, természetgyógyász. Gyöngyösön él. Verseket és szakmai írásokat publikál. Az Aranyanyu Díj különdíjasa.
- KISS NOÉMI (1974, Gödöllő) író, egyetemi oktató. Ösztöndíjakkal több évig külföldön alkotott. Tagja a Szépirók Társaságának. Legutóbbi, nagy sikerű kötetei: *Ikeranya* (2013), *Sovány angyalok* (2015).
- LABODA RÓBERT (1985, Nagykürtös) felvidéki költő, díjazott slam poetry-előadó, tanár. Mindkét kötete az eladási listák élén áll: *Tűlzások* (2015), *Én csak néztem* (2016). Irodalmi folyóiratokban és online felületeken rendszeresen jelennek meg írásai.
- LIMBACHER GÁBOR, DR. (1958, Budapest) néprajzkutató, szociológus. A szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum és a Krúdy Gyula Könyvtár igazgatója. A népi vallásosság kutatója, konferenciák, kiállítások szervezője. Madách-díjas.
- LUKÁTS JÁNOS (1943, Budapest) magyar-könyvtár szakos bölcseész. Volt könyvtáros és lektor a berlini Humboldt Egyetemen. 13 könyve jelent meg: 4 novelláskötet, történelmi regény Rákóczi korából, dráma- és tanulmánykötet, versek, mesék.

- MÁRTON REZSŐ (1948, Litke) tanár, zenei műsorok vezetője. Vezetett már kortárs jazz klubot, évtizedek óta rendez zenei programokat (Zenebarát Kör, Rock Múzeum, Szvitamin Klub). Zeneszemélyiségfejlesztő csoportokat vezet középiskolás diákoknak és autista csoportoknak. 150 000 darabos lemezgyűjteménnyel rendelkezik.
- NAGY ZSUKA (1977, Nyíregyháza) író, költő, tanár. A Vörös Postakocsi Online folyóirat munkatársa, a Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle szerkesztője. Kötete: *Mégismarionett* (Parnasszus Kiadó, 2008).
- PAP LENKE, DR. (1962, Kaposvár) költő, jogász. Versei folyóiratokban, antológiákban, napilapokban jelennek meg. Édesapja, néhai Pap Gábor költő a Magyar Írószövetség tagja volt.
- PAPP-FÜR JÁNOS (1976, Hajdúdorog) költő, szerkesztő. A Nyíregyházi Zeneművészeti Konzervatóriumban gitár és művészettörténet szakon végzett, irodalommal csak később kezdett foglalkozni. 2002 óta ír és publikál rendszeresen. Jelenleg Hajdúbószorményben él. Legutóbbi kötete: *Árnyékapa* (2016).
- SMITH, ZACH (1989, Calgary, Kanada) családfakutató. A már Kanadában született, de mindkét ágon magyar származású anyai nagymamája, Lenke Young (sz. Varga) révén magyar gyökerekkel is rendelkezik a skót, angol, ukrán ősök mellett.
- SZÁVAI ATTILA (1978, Vác) író, szerkesztő. Eddig öt kötete jelent meg. Ez évben a *Huszonkettő* c. novelláskötete látott napvilágot a Palócföld Könyvek sorozatban. Az Irodalmi Jelen prózadíjasa. Rendszeresen publikál irodalmi lapokban.
- SZEPESY NÉ JUDIK DOROTTYA (1980, Salgótarján) történész-levéltáros. 2004 óta a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárának munkatársa. Fő kutatási területe a fogyatékoságtörténet és azon belül a hallássérültek társadalmi szerepvállalásának története. Ezzel párhuzamosan történeti ökológiai kutatásokat is végez.
- SZOKOLAY ZOLTÁN (1956, Hódmezővásárhely) költő, 1972 óta publikál verseket, műfordításokat. Legutóbbi verseskötete: *Bottal a fővenyre* (2015, Irodalmi Jelen Könyvek). Versmondóként 1983-ban Radnóti-díjat nyert, költőként 2016-ban az Irodalmi Jelen költészeti díjasa. Fülöp-szálláson él.
- TÓTH IMRE (1966, Zalaegerszeg) író, költő, a Pannon Tükör című folyóirat online szerkesztője. Négy kötete jelent meg, a legutóbbi verseskötete: EXIT (2016). Tagja a Szépirok Társaságának és a Magyar PEN Clubnak.
- TURCZI ISTVÁN (1957, Tata) József Attila-díjas, Babérkoszorú-díjas és Prima Primissima-díjas magyar költő, író, műfordító, szerkesztő, egyetemi doktor, irodalom-szervező, a Parnasszus költészeti folyóirat és kiadó alapító főszerkesztője.

Képzőművészek:

- KELEMEN JÓZSEF (1960, Pásztó) tanár, képzőművész, költő. Alapító tagja a Balassi Bálint Asztaltársaságnak. Egyéni és csoportos kiállításokon láthatók alkotásai, 1988-tól a Salgótarjáni Tavasz Tárlat kiállítója, a 2000-es években a Szécsényi Őszi Tárlaton is rendszeresen bemutatkozik.
- LOSONCZY ILDIKÓ (1954, Eger) képzőművész, tanár, a Kohász Képzőművészeti Kör vezetője. Mestereinek tekinti Czinke Ferencet és Iványi Ödönt. Tagja a Balassi Bálint Asztaltársaságnak. Rendszeres résztvevője különböző, Salgótarjában, Miskolcon és Egerben rendezett biennáléknak. Nemrég egyéni kiállítása nyílt Budapesten, melynek alkalmából alkotói nívódíjjal ismerték el munkásságát.
- ÓVÁRI JÁNOS (1943, Salgótarján) festőművész. Jelenleg Rétságán él. Az egri tanárképző főiskolán 1969-ben szerzett diplomát. Mestere Blaskó János volt. Festői fejlődését továbbá Pataki József, Iványi Ödön és Czinke Ferenc festőművész segítette. Önálló és csoportos kiállításokon szerepel szerte az országban.

Palócföld

IRODALMI, MŰVESZETI, KOZELETI FOLYÓIRAT

Ára: 500 Ft

16002

9 770555 886008

1 6 0 0 2